

BUHÂRÎ'NİN MEĞÂZÎ RİVÂYETLERİNDE TESÂHÜLÜNÜN OLUP OLMADIĞI İLE İLGİLİ DEĞERLENDİRMELER

Veysel ÖZDEMİR (*)

Öz

Rivâyet ilimleri ile meşgul olanların meğâzî türü rivâyetlerin naklinde – özellikle de râvîlerin güvenilirlikleri hususunda – tesâhül gösterdiği veya buna göz yumdukları bilinen bir husustur. Kitabına aldığı hadîsler için en ağır şartları uygulayan bir şahsın bu alanda nasıl bir tutum sergilediğinin ortaya konulması önem arz etmektedir. Dolayısıyla bu makalede Buhârî'nin Kitâbu'l-Meğâzî'si râvîleri açısından incelenecektir. Bu bölümde yer alan rivâyetlerin isnâdlarındaki râvîler cerh ta'dil açısından incelenecek, tenkîde uğrayanların sayısı, tenkît edilme sebepleri ve Meğâzî dışındaki bölümlerde rivâyetlerinin olup olmadığına bakılacaktır. Elde edilen bulgular Buhârî'nin Sahîh'inde takip etmiş olduğu genel üslûbuna uygunluğu ile karşılaştırılacaktır. Neticede rivâyet şartları açısından en fazla müsamahakâr davranılması gereken bir alanda Buhârî'nin sergilemiş olduğu tutum ortaya çıkarılarak; sihhat açısından kitabının diğer bölümleri için bir yorum yapmamıza imkân tanıyacaktır.

Anahtar Kelimeler: Buhârî, Meğâzî, Tesâhül, Râvî, Hadîs

Assessments on the Existence of Tolerance in Bukhari's Maghâzî Narrations

Abstract

It is well known that those who are busy with transmission arts, during their transmission of maghâzî type narrations, have shown some tolerance or have overlooked them-especially in terms of the reliability of narrators. It is of vital importance to reveal how an attitude is exhibited for a person who applied the most severe conditions for the hadiths in his book in this area. Therefore, this article will analyze Bukhârî's The Book of Maghâzî in terms of the narrators of hadith. Narrations of chains of transmitter in this chapter will be analyzed in terms of impugment and justification; the number of those which are criticized, the reasons for criticisms, and whether or not there are narrations in sections outside maghâzî will be considered. The findings will be compared with the general style of compliance Bukhârî has followed in his Sahîh. As a result, Bukhari's attitudes displayed in an area that should be treated the more permissive in terms of conditions will be revealed; this will allow us to comment on the other parts of the book in terms of authenticity.

Keywords: Bukhârî, Maghâzî, Tolerance, Narrator, Hadith

*) Yrd. Doç.Dr.,Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (e-posta: veysel23@gmail.com)

Giriş

İslam'ın ilk yıllarından beri Arap kültüründe var olan Meğâzî türü bilgilerin aktarılması eğilimi, Arap yazısının gelişmesiyle birlikte yeni bir safhaya girmiştir. Rivâyetlerin yazılı bir şekilde naklinin yaygınlaşması sonucunda ise müstakil Siyer ve Meğâzî kitapları telif edilmeye başlanmıştır¹. Kâtip Çelebi'nin belirttiğine göre bu alanlardaki ilk eser, Urve b. Zübeyr'e (ö. 93) aittir. Daha sonra bu alanda Vehb b. Münebbih (ö. 114), İbn Şihâb ez-Zührî (ö. 124), Mûsâ b. Ukbe (ö. 141), Muhammed b. İshâk (ö. 150), Yahyâ b. Sa'îd b. Ebân (ö. 194) ve Muhammed b. Âiz el-Kureşî (ö. 233) gibi âlimler kitap yazmışlardır². Ayrıca Vâkidî (ö. 209) ve İbn Hişâm'ın (ö. 213) da bu sahada eserleri bulunmaktadır. Görüldüğü gibi Siyer ve Meğâzî alanında Buhârî'ye gelinceye kadar ciddi bir telifâtın varlığından söz etmek mümkündür.

Sosyal bilimlerde başta tarih olmak üzere birçok bilim dalının kaynağı haberlerdir. Haberler ise önemli ölçüde nakiller/rivâyetler yoluyla elde edilmektedir. Bilginin sağlıklı ve doğru bir şekilde elde edilmesi bir bakıma onun naklinin güvenilir kaynaklardan elde edilmesini gerekli kılmaktadır.

İslam'ın gelişinden sonra özellikle Hz. Peygamber'in hadîslerinin naklinde gösterilen titizlik, rivâyet ilimlerinde güzel gelişmelerin yaşanmasına sebep oldu. Öyle ki ilk kez Müslüman topluma has rivâyet usulü ve kaideleri geliştirilerek, Hz. Peygamber'e ait binlerce söz fiil ve takrîr, kısacası hadis/sünnet malzemesi, bozulmadan, aslına uygun bir şekilde korunmaya çalışıldı. Ancak Hz. Peygamber'in hadîslerinin içerisinde ahkâma taalluk eden rivâyetlerin naklinde özel bir ihtimam gösterilmesine rağmen, meğâzîye dair bilgi içeren rivâyetlerde ise biraz tesâhül gösterilmiştir. Bu konuda tarihçiler ile hadîşçiler arasında önemli ölçüde fark vardır. Zira tarihçilerin rivâyetleri kabul kriterleri ve isnâd kullanımı muhaddislere nazaran gevşektir. Bununla birlikte muhaddislerin musennafatında şartları ağırken meğâzî ile ilgili bölümlerdeki rivâyetlerinde esnemiş olduklarını söylemek zor olmasa gerektir.

Muhaddisler içerisinde Buhârî, rivâyetleri kitabına seçme konusunda şartları en ağır olan musanniftir. Bu konuda göstermiş olduğu titizlik neticesinde oluşturmuş olduğu derlemesi, hadîs edebiyatı içerisinde temayüz ederek ümmet tarafından bu sahada telif edilmiş eserler içerisinde birinci sıraya oturtulmuş ve Kur'an'dan sonra en sahih kitap mertebesine layık görülmüştür³. Ancak siyer ve meğâzî rivâyetleri muhaddislerin genelinde tâbir-i câizse yumuşak karnıdır. Dolayısıyla Buhârî'nin siyer ve meğâzî ile ilgili rivâyetlerde aynı titizliği gösterip göstermediği araştırılmaya değer bir konudur. Acaba Buhârî'nin rivâyetleri kitabına almada uygulamış olduğu şartlar tüm kitabında aynı mıdır? Meğâzî rivâyetlerinde tesâhül göstererek bir istisna yapmış mıdır? Bu sorulara cevap

1) Günaltay, Ş. (1991). *İslam Tarihinin Kaynakları – Tarih ve Müverrihler –*, İstanbul: Endülüş Yayınları, s. 17-20.

2) Mûsâ b. Abdillâh Hacı Halife Kâtip Çelebi (tsz). *Keşfu'z-Zünûn an Esâmî'l-Kutub ve'l-Fünûn*, (thk. Şerafettin Yaltkaya, Rifat Bilge), I-II, Beyrût: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, II, 1746-47.

3) Bu mevzu ileride geniş bir şekilde incelenecektir.

aramaya başlamadan önce Kitâbu'l-Meğâzî'nin ne içerdiğine, hangi tür haberleri konu aldığına bakmak daha doğru olacaktır.

1. Kitâbu'l-Meğâzî'nin İçerdiği Konular

Buhârî'nin bap başlıkları bir bakıma o bölümün özeti gibidir. Dolayısıyla Buhârî'nin Kitâbu'l-Meğâzî'de değindiği ve yer verdiği konuları bab başlıklarından istifade ederek şöyle özetleyebiliriz:

Uşeyre Gazvesi, Hz. Peygamber'in Bedir'den önce, Bedir'de öldürülecek kimselerin isimlerini söylemesi, Bedir Gazvesi, Hz. Peygamber'in bazı Kureyş liderlerine bedduası üzerine bunların Bedir'de öldürülmeleri, Bedir Savaşı'na katılan sahâbîlerin sayısı, Bedir Savaşı'nda bulunanların diğer müslümanlara üstünlüğü, Meleklerin Bedir'de Müslümanlara yardımı, Bedir ehlinin oldukları zikredilen kimselerin harf sırasına göre isimleri, Benî Nadîr hâdisesi, Yahûdî şâiri Ka'b b. Eşrefin öldürülmesi, Ebû Râfi' Abdullah b. Ebi'l-Hukayk'ın öldürülmesi, Uhud Gazvesi, Hamza b. Abdilmuttalib'in öldürülmesi, Uhud Savaşı'nda Hz. Peygamber'in nerelerinden yara aldığı, Uhud Savaşı'nda şehit düşen Müslümanların sayısı ve faziletleri, Recî, Rıtl ve Zekvân kabileleri Gazvesi, Bi'ri Maûne Gazvesi, Adal ve Kare Kabileleri hâdisesi, Âsim b. Sâbit hâdisesi, Hubeyb ve arkadaşları hâdisesi, Hendek Gazvesi, Benî Kureyza hâdisesi, Zâtu'r-Rika Gazvesi, Mustalikoğulları Gazvesi, Enmâr Gazvesi, İfk hâdisesi, Hudeybiye Gazvesi, Ukl ve Ureyne kabileleri hâdisesi, Zâtu'l-Kared Gazvesi, Hayber Gazvesi, Hz. Peygamber'in fethinden sonra oranın malları ile ilgilenmesi için Hayber halkı üzerine bir kişiyi emir tayin etmesi, Hz. Peygamber'in Hayber halkı ile yaptığı anlaşma, Hayber'de bulunduğu sırada Hz. Peygamber'i zehirleme teşebbüsü, Zeyd b. Hârise Gazvesi, (Hudeybiye andlaşması hükmü gereğince yerine getirilen) Kaza Umresi, Mûte Gazvesi, Gâlib b. Abdillâh el-Leysî Gazvesi, Mekke'nin Fethi ve Hâtub b. Ebî Beltaa'nın Hz. Peygamber'in hazırlıklarını Mekkeliler'e haber vermek için mektup göndermesi, Mekke'nin Fethi'nin Ramazan'da oluşu, Hz. Peygamber'in Fetih günü Mekke'ye nereden, nasıl girdiği ve ilk yapılanlar, Mekke'nin Fethi günü Hz. Peygamber'in konakladığı yer, Peygamber'in Fetih zamanı Mekke'de ikâmeti süresince yaşananlar, Huneyn Gazvesi, Evtâs Gazvesi, Tâif Gazvesi, Necd yönüne Seriyye gönderilmesi, Peygamber'in Cezîmeoğulları üzerine gönderdiği Hâlid b. Velîd Seriyyesi, Ensâr Seriyyesi de denilen Abdullah b. Huzâfe es-Sehmî ve Alkame b. Mucezziz el-Mudlicî Seriyyesi, Ebû Mûsâ el-Eş'arî ile Muâz b. Cebel'in Veda Haccı'ndan önce Yemen'e gönderilmeleri, Ali b. Ebî Tâlib ile Hâlid b. Velîd'in Veda Haccı'ndan önce Yemen'e gönderilmeleri, Zu'l-Halasa Gazvesi, Zâtu's-Selâsil Gazvesi, Cerîr b. Abdillâh el-Becelî'nin Yemen'e gitmesi, Sîfu'l-Bahr (deniz sahili) Gazvesi, Hicretin dokuzuncu yılında Ebû Bekr'in insanlara haccettirmesi, Temîmoğulları heyeti, Abdu'l-Kays heyeti, Benû Hanîfe heyeti ve Sumâme b. Usâl hâdisesi, Esvedu'l-Ansî hâdisesi, Negrân ehlinin kıssası, Umman ve Bahreyn kıssası, Eş'arilerin ve Yemen Ahalisi heyetlerinin gelişleri, Devs ve Tufeyl b. Amr kıssaları, Tayy kabilesi heyeti kıssası ve Adıyy b. Hatim hâdisesi, Vedâ Haccı, Tebûk Gazvesi, Ka'b b. Mâlik hâdisesi, Hz. Peygamber'in Semûd kavminin yurdu olan Hıcr vadisinden geçerken yaptığı uygulaması, Hz. Peygamber'in Kısra ile Kayser'e dine davet mektubu göndermesi, Hz. Peygamber'in

hastalığı ve ölümü, Hz. Peygamber'in söylediği son söz, Hz. Peygamber'in vefatı, Hz. Peygamber'in vefat etmeden evvel Üsâme b. Zeyd'i ordu komutanı olarak tayin etmesi, Hz. Peygamber'in gazvelerinin sayısı.

Görüldüğü gibi Kitâbu'l-Meğâzî, Hz. Peygamber'in siyer ve meğâzîsini oldukça kapsayıcı niteliktedir. Buhârî'nin Kitâbu'l-Cihâd ve's-Siyer'i ise daha çok savaş adabı, hukuku vb. konular içermektedir.

2. Kitâbu'l-Meğâzî'nin Râvîleri

Tespit ettiğimiz kadarıyla Meğâzî'deki rivâyetlerin isnâdında bulunan râvîlerin toplamı 604'dür. Bunların birçoğu cerh ta'dîl imamları tarafından ittifakla tevsik edilmiş veya çoğunlukla sika olarak addedilmişlerdir. Bir kısmı ise sika-sadûk arası mertebede görülmüştür. Meğâzî râvîlerini bu iki başlık altında inceleyelim.

2.1. Mevsûkiyetleri Üzerinde İttifak Edilenler Veya Çoğunlukla Tevsîk Edilenler

Kitâbu'l-Meğâzî'de cerh ta'dîl imamları tarafından ittifakla tevsîk edilen veya çoğunlukla sika olarak ön plana çıkan râvîlerin sayısı 534'dür. Bunların terceme-i hâllerini vermek makalenin boyutlarını aşacaktır. Dolayısıyla bu kısımda yer alan râvîlerin sadece isimlerini vererek Mizzî'nin Tehzîbu'l-Kemâl adlı eserinden, şayet burada yoksa İbn Hacer'in Tehzîbu't-Tehzîb'inden referans vermekle iktifa edeceğiz. Ayrıca bu bölümdeki râvîlerin *Sahîh*'de kolaylıkla tespit edilmesi için isimlerini orjinal (Arapça) ve Buhârî'nin özellikle Kitâbu'l-Meğâzî'de kullandığı kısmını "kalın" şekilde vereceğiz.

2.1.1. Sahâbe tabakasından olanlar

Kitâbu'l-Meğâzî'nin rivâyetleri 87 sahabîden nakledilmiştir. Bunların isimleri şöyledir:

Abu Asîd (مالك بن ربيعة الساعدي . ت 60 هـ)⁴ ، أبو أيوب الأنصاري (ت 50-55 هـ)⁵ ، أبو بكر الصديق (ت 13 هـ)⁶ ، أبو بكر (نفيح بن مسروح الثقفي . ت 51 هـ)⁷ ، أبو حميد (عبد الرحمن بن سعد الساعدي . ت 60 هـ)⁸ ، أبو ذر الغفاري (ت 32 هـ)⁹ ، أبو سعيد الخدري (ت 74/64 هـ)¹⁰ ، أبو شريح الخزاعي العدوي (ت 68 هـ)¹¹ ، أبو طلحة الأنصاري (زيد بن سهل بن الأسود . ت 32 هـ)¹² ، أبو قتادة (الحارث بن رعيي السلمي . ت 54 هـ)¹³ ، أبو

4) Ahmed b. Ali b. Hicr İbn Hacer el-Askalânî. (1412). *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, (thk. Ali Muhammed el-Bicâvî), I-VIII, Beyrût: Dâru'l-Cil, V, 723.

5) İbn Hacer, el-İsâbe, II, 234.

6) İbn Hacer, el-İsâbe, IV, 169-74.

7) İbn Hacer, el-İsâbe, VI, 467.

8) İbn Hacer, el-İsâbe, VII, 94.

9) İbn Hacer, el-İsâbe, VII, 125-29.

10) İbn Hacer, el-İsâbe, III, 78-79.

11) İbn Hacer, el-İsâbe, VII, 204.

12) İbn Hacer, el-İsâbe, VII, 231.

13) İbn Hacer, el-İsâbe, VII, 327-29.

موسى الأشعري (ت 50 هـ)¹⁴ ، أبو مسعود الأنصاري (ت 39 هـ)¹⁵ ، أبو هريرة الدوسي (ت 57 هـ)¹⁶ ، ابن عمر (عبد الله بن عمر . ت 73 هـ)¹⁷ ، أسامة بن زيد الكلبي (ت 54 هـ)¹⁸ ، أم رومان الفراسية (ت 6 هـ)¹⁹ ، أم سلمة زوج النبي (ت 63 هـ)²⁰ ، أم الفضل بنت الحارث (لبابة بنت الحارث الهلالية ت ؟ هـ)²¹ ، أم هانئ (فاختة بنت أبي طالب الهاشمية . ت ؟ هـ)²² ، أنس بن مالك الأنصاري (ت 60 هـ)²³ ، البراء بن عازب الأنصاري (ت 72 هـ)²⁴ ، بريدة بن الحصيب الأسلمي (ت 63 هـ)²⁵ ، بشير بن أبي مسعود (له رؤية - ت ؟ هـ)²⁶ ، ثابت بن الضحاک الأنصاري (له رؤية - ت 45 هـ)²⁷ ، جابر بن عبد الله (ت 73 هـ)²⁸ ، جبير بن مطعم القرشي (ت 58 هـ)²⁹ ، جرير بن عبد الله البجلي (ت 51 هـ)³⁰ ، حذيفة بن اليمان العبسي (ت 37 هـ)³¹ ، حفصة بنت عمر العدوية (ت 45 هـ)³² ، خالد بن الوليد المخزومي (ت 21 هـ)³³ ، خباب بن الأرت التميمي (ت 37 هـ)³⁴ ، الربيع بنت معوذ الأنصارية (ت ؟ هـ)³⁵ ، رافع بن خديج الأنصاري (ت 74 هـ)³⁶ ، رافع بن مالك الأنصاري (رافع بن مالك بن العجلان . ت ؟ هـ)³⁷ ، رفاعة بن رافع الزرقني (ت 42/41 هـ)³⁸ ، زاهر بن الأسود الأسلمي (ت ؟ هـ)³⁹ ، الزبير بن العوام الأسدي (ت 33 هـ)⁴⁰ ، زيد بن

14) İbn Hacer, el-İsâbe, IV, 210-13.

15) İbn Hacer, el-İsâbe, IV, 524.

16) İbn Hacer, el-İsâbe, VII, 425-44.

17) İbn Hacer, el-İsâbe, IV, 181-87.

18) İbn Hacer, el-İsâbe, I, 49.

19) İbn Hacer, el-İsâbe, VIII, 206-09.

20) İbn Hacer, el-İsâbe, VIII, 221-24.

21) İbn Hacer, el-İsâbe, VIII, 276.

22) İbn Hacer, el-İsâbe, VIII, 317.

23) İbn Hacer, el-İsâbe, I, 126-28.

24) İbn Hacer, el-İsâbe, I, 278.

25) İbn Hacer, el-İsâbe, I, 286.

26) İbn Hacer, el-İsâbe, I, 334.

27) İbn Hacer, el-İsâbe, I, 390.

28) İbn Hacer, el-İsâbe, I, 434.

29) İbn Hacer, el-İsâbe, I, 462.

30) İbn Hacer, el-İsâbe, I, 475.

31) İbn Hacer, el-İsâbe, II, 44.

32) İbn Hacer, el-İsâbe, VII, 581-82.

33) İbn Hacer, el-İsâbe, II, 251-55.

34) İbn Hacer, el-İsâbe, II, 258.

35) İbn Hacer, el-İsâbe, VII, 641.

36) İbn Hacer, el-İsâbe, II, 436.

37) İbn Hacer, el-İsâbe, II, 444.

38) İbn Hacer, el-İsâbe, II, 489.

39) İbn Hacer, el-İsâbe, II, 546.

40) İbn Hacer, el-İsâbe, II, 553-57.

أرقم الأنصاري (ت 68/66 هـ)⁴¹ ، زيد بن ثابت الأنصاري (ت 45 هـ)⁴² ، زيد بن خالد الجهني (ت 78 هـ)⁴³ ، زينب بنت أبي سلمة (ت 73 هـ)⁴⁴ ، السائب بن يزيد بن سعيد (ت 91 هـ)⁴⁵ ، سبيعة بنت الحارث الأسلمية (ت ؟ هـ)⁴⁶ ، سعد بن أبي وقاص (ت 55 هـ)⁴⁷ ، سلمة بن الأكوع الأسلمي (ت 74 هـ)⁴⁸ ، سليمان بن صرد الخزازي (ت 65 هـ)⁴⁹ ، سنين أبو جميلة السلمية (ت ؟ هـ)⁵⁰ ، سهل بن أبي حثمة الأنصاري (ت في 40-60 هـ)⁵¹ ، سهل بن حنيف الأنصاري (ت 35-40 هـ)⁵² ، سهل بن سعد الساعدي (ت 88 هـ)⁵³ ، سويد بن النعمان الأنصاري (ت ؟ هـ)⁵⁴ ، عائذ بن عمرو المزني (ت 61 هـ)⁵⁵ ، عائشة بنت أبي بكر الصديق (ت 57 هـ)⁵⁶ ، عبادة بن الصامت الأنصاري (ت 34 هـ)⁵⁷ ، عبد الله بن أبي أوفى الأسلمي (ت 87 هـ)⁵⁸ ، عبد الله بن الزبير (ت 73 هـ)⁵⁹ ، عبد الله بن زيد الأنصاري (ت 63 هـ)⁶⁰ ، عبد الله بن عامر بن ربيعة (له رؤية - ت 85 هـ)⁶¹ ، عبد الله بن العباس القرشي (ت 68 هـ)⁶² ، عبد الله بن مسعود (ت 32 هـ)⁶³ ، عبد الله بن مغفل المزني (ت 59 هـ)⁶⁴ ، عبد الله بن يزيد الأوسي (ت ؟ هـ)⁶⁵ ، عبد الرحمن بن عوف الزهري (ت 32 هـ)⁶⁶ ، عتبان بن مالك الأنصاري (ت 40-60 هـ)⁶⁷ ، عدي بن حاتم الطائي (ت

41) İbn Hacer, el-İsâbe, II, 589.

42) İbn Hacer, el-İsâbe, II, 592-94.

43) İbn Hacer, el-İsâbe, II, 603.

44) İbn Hacer, el-İsâbe, VII, 675.

45) İbn Hacer, el-İsâbe, III, 26-27.

46) İbn Hacer, el-İsâbe, VII, 690.

47) İbn Hacer, el-İsâbe, III, 73-76.

48) İbn Hacer, el-İsâbe, III, 151.

49) İbn Hacer, el-İsâbe, III, 172.

50) İbn Hacer, el-İsâbe, III, 193.

51) İbn Hacer, el-İsâbe, III, 195.

52) İbn Hacer, el-İsâbe, III, 198.

53) İbn Hacer, el-İsâbe, III, 200.

54) İbn Hacer, el-İsâbe, III, 229.

55) İbn Hacer, el-İsâbe, III, 609.

56) İbn Hacer, el-İsâbe, VIII, 16-20.

57) İbn Hacer, el-İsâbe, III, 624-26.

58) İbn Hacer, el-İsâbe, IV, 18.

59) İbn Hacer, el-İsâbe, IV, 89-94.

60) İbn Hacer, el-İsâbe, IV, 98.

61) İbn Hacer, el-İsâbe, IV, 139.

62) İbn Hacer, el-İsâbe, IV, 141-51.

63) İbn Hacer, el-İsâbe, IV, 233-35.

64) İbn Hacer, el-İsâbe, IV, 242.

65) İbn Hacer, el-İsâbe, IV, 267.

66) İbn Hacer, el-İsâbe, IV, 346-49.

67) İbn Hacer, el-İsâbe, IV, 432.

68 هـ) ، عقبة بن عامر الجهني (ت 58 هـ) ⁶⁹ ، علي بن أبي طالب الهاشمي (ت 40 هـ) ⁷⁰ ، عمر بن الخطاب (ت 23 هـ) ⁷¹ ، عمرو بن الحارث الخزاعي (ت 51 هـ) ⁷² ، عمرو بن حريث القرشي (ت 85 هـ) ⁷³ ، عمرو بن العاص القرشي (ت 43 هـ) ⁷⁴ ، عمرو بن عوف الأنصاري (ت 12-23 هـ) ⁷⁵ ، عمران بن حصين الأزدي (ت 52 هـ) ⁷⁶ ، قتادة بن النعمان الأنصاري (ت 23 هـ) ⁷⁷ ، قيس بن سعد الأنصاري (ت 59 هـ) ⁷⁸ ، كعب بن عجرة (ت 51 هـ) ⁷⁹ ، كعب بن مالك الأنصاري (ت 50 هـ) ⁸⁰ ، محمود بن الربيع الخزرجي (ت 99 هـ) ⁸¹ ، مجاشع بن مسعود (ت 36 هـ) ⁸² ، مجالد بن مسعود (ت 36 هـ) ⁸³ ، مرداس بن مالك الأسلمي (ت ؟ هـ) ⁸⁴ ، المسور بن مخزومة القرشي (ت 64 هـ) ⁸⁵ ، المسيب بن حزن القرشي (أبو سعيد بن المسيب . ت 68 هـ) ⁸⁶ ، المقداد بن الأسود الكندي (ت 33 هـ) ⁸⁷ ، المنذر بن أبي أسيد (ت ؟ هـ) ⁸⁸ ، النعمان بن بشير (ت 65 هـ) ⁸⁹ ، يعلى بن منية التميمي (ت 47 هـ) ⁹⁰

2.1.2. Tâbiûn tabakasından olanlar

Kitâbu'l-Meğâzî'nin rivâyetlerinde yer alan mevsûkiyetlerinde ittifak edilmiş veya çoğunlukla tevsik edilmiş tâbiûn sayısı 216'dır. Bunların isimleri şöyledir:

-
- 68) İbn Hacer, el-İsâbe, IV, 469-71.
69) İbn Hacer, el-İsâbe, IV, 520.
70) İbn Hacer, el-İsâbe, IV, 564-69.
71) İbn Hacer, el-İsâbe, IV, 588-90.
72) İbn Hacer, el-İsâbe, IV, 618.
73) İbn Hacer, el-İsâbe, IV, 619.
74) İbn Hacer, el-İsâbe, IV, 650-53.
75) İbn Hacer, el-İsâbe, IV, 667.
76) İbn Hacer, el-İsâbe, IV, 705.
77) İbn Hacer, el-İsâbe, V, 416-17.
78) İbn Hacer, el-İsâbe, V, 473-74.
79) İbn Hacer, el-İsâbe, V, 599.
80) İbn Hacer, el-İsâbe, V, 610-11.
81) İbn Hacer, el-İsâbe, VI, 39.
82) İbn Hacer, el-İsâbe, V, 767.
83) İbn Hacer, el-İsâbe, V, 770.
84) İbn Hacer, el-İsâbe, VII, 76.
85) İbn Hacer, el-İsâbe, VI, 119.
86) İbn Hacer, el-İsâbe, VI, 121.
87) İbn Hacer, el-İsâbe, VI, 202-03.
88) İbn Hacer, el-İsâbe, VI, 264.
89) İbn Hacer, el-İsâbe, VI, 440.
90) İbn Hacer, el-İsâbe, VI, 685.

أبان بن صالح القرشي (ت 104 هـ)⁹¹ ، إبراهيم بن طهمان الهروي (ت 168/158 هـ)⁹² ، إبراهيم بن عبد الرحمن بن عوف الزهري (أبو صالح بن إبراهيم بن عبد الرحمن . ت 96/95 هـ)⁹³ ، إبراهيم النخعي (إبراهيم بن يزيد بن قيس بن الأسود . ت 99 هـ)⁹⁴ ، محمد بن عبد الرحمن بن نوفل الأسدي (أبو الأسود . ت 131 هـ)⁹⁵ ، أبو إدريس عائذ الله بن عبد الله (ت 80 هـ)⁹⁶ ، أبو إسحاق السبيعي (عمرو بن عبد الله بن عبيد . ت 129 هـ)⁹⁷ ، أبو أمامة (أسعد بن سهل الأنصاري . ت 100 هـ)⁹⁸ ، أبو بردة بن أبي موسى الأشعري (ت 104 هـ)⁹⁹ ، أبو بشر (جعفر بن أبي وحشية البشكري . ت 123/122 هـ)¹⁰⁰ ، أبو بكر بن عبد الرحمن بن الحارث بن هشام (ت 95 هـ)¹⁰¹ ، أبو حمزة (نصر بن عمران بن عصام . ت 128 هـ)¹⁰² ، أبو حازم (سلمة بن دينار الأعرج . ت 144-135 هـ)¹⁰³ ، أبو الحصين (عثمان بن عاصم الأسدي . ت 127 هـ)¹⁰⁴ ، أبو الخير (مرثد بن عبد الله اليزني . ت 90 هـ)¹⁰⁵ ، أبو زرعة بن عمرو بن جرير البلخي (ت ؟ هـ)¹⁰⁶ ، أبو الزناد (عبد الله بن ذكوان القرشي . ت 131 هـ)¹⁰⁷ ، أبو سلمة بن عبد الرحمن الزهري . ت 94 هـ)¹⁰⁸ ، أبو صالح السمان (ذكوان أبو صالح السمان . ت 101 هـ)¹⁰⁹ ، أبو صخرة (جامع بن شداد المخاري . ت 128 هـ)¹¹⁰ ، أبو الضحى (مسلم بن صبيح الهمداني . ت 100 هـ)¹¹¹ ، أبو ظبيان (الحصين بن جندب المذحجي . ت 90-96 هـ)¹¹² ، أبو العباس الشاعر الأعمى (ت ؟ هـ)¹¹³ ، أبو عبد الرحمن السلمي (عبد الله بن حبيب . ت 72 هـ)¹¹⁴ ، أبو عثمان

91) Yûsuf b. Abdurrahmân el-Mizzî. (1400/1980). *Tehzîbu'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*, (thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf), XXXV, Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, II, 9-11.

92) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, II, 108-115.

93) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, II, 134-35.

94) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, II, 233-41.

95) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXV, 645-47.

96) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XIV, 88-92.

97) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXII, 102-13.

98) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, II, 525-26.

99) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXIII, 66-70.

100) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, V, 5-10.

101) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXIII, 112-18.

102) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIX, 362-64.

103) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XI, 72-78.

104) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XIX, 401-08.

105) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVII, 357-58.

106) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXIII, 323-26.

107) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XIV, 476-82.

108) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXIII, 370-75.

109) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, VIII, 513-17.

110) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, IV, 486-88.

111) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVII, 520-21.

112) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, VI, 514-17.

113) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, X, 190.

114) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XIV, 408-10.

النهدى (عبد الرحمن بن مل بن عمرو . ت 95 هـ)¹¹⁵ ، أبو عمران (عبد الملك بن حبيب الأزدي . ت 128 هـ)¹¹⁶ ، أبو عمرو ذكوان المدني (مولى عائشة أم المؤمنين . ت 63 هـ)¹¹⁷ ، أبو عوانة (الوضاح بن عبد الله الشكري . ت 176 هـ)¹¹⁸ ، أبو كلابة ، أبو قلابة (عبد الله بن زيد الجرهمي . ت 104 هـ)¹¹⁹ ، أبو مجلز لاحق بن حميد السدوسي (ت 106 هـ)¹²⁰ ، أبو محمد (نافع بن عباس و يقال ابن عباس . ت ؟ هـ)¹²¹ ، أبو محيريز (عبد الله بن محيريز الجمحي . ت 99 هـ)¹²² ، أبو معبد (نافذ مولى ابن عباس . ت 104 هـ)¹²³ ، أبو معمر (عبد الله بن سخرية الأزدي . ت ؟ هـ)¹²⁴ ، أبو موسى (علي بن رباح اللخمي . ت 113 هـ)¹²⁵ ، أبو هاشم (يحيى بن أبي الأسود الرماني . ت 122 هـ)¹²⁶ ، أبو وائل (شقيق بن سلمة الأسدي . ت 82 هـ)¹²⁷ ، ابن الأصبهاني (عبد الرحمن بن عبد الله بن الأصبهاني . ت ؟ هـ)¹²⁸ ، ابن المنكدر (محمد بن المنكدر القرشي . ت 130 هـ)¹²⁹ ، ابن أبي بكرة (عبد الرحمن بن أبي بكرة الثقفي . ت 96 هـ)¹³⁰ ، ابن أبي مليكة (عبد الله بن أبي مليكة . ت 117 هـ)¹³¹ ، ابن أبي نجيح (عبد الله بن أبي نجيح الثقفي . ت 131 هـ)¹³² ، ابن أبي هلال (سعيد بن أبي هلال الليثي . ت 149/135 هـ)¹³³ ، ابن جريح (عبد الملك بن عبد العزيز بن جريح . ت 150 هـ)¹³⁴ ، ابن شهاب (محمد بن شهاب الزهري (ت 124 هـ)¹³⁵ ، ابن طاوس (عبد الله بن طاوس اليماني . ت 132 هـ)¹³⁶ ، ابن معقل (عبد الله بن معقل بن مقرن . ت 88 هـ)¹³⁷ ، أسلم العدوي (أسلم القرشي العدوي أبو خالد . ت 80 هـ)¹³⁸ ،

-
- 115) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVII, 425-30.
 116) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVIII, 297-99.
 117) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, VIII, 517.
 118) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XIV, 408-10.
 119) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XIV, 542-47.
 120) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXI, 176-80.
 121) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIX, 278.
 122) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVI, 106-10.
 123) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIX, 268-71.
 124) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XV, 7.
 125) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XX, 426-30.
 126) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXIV, 362-65.
 127) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XII, 548-54.
 128) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVII, 242.
 129) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVI, 503-08.
 130) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVII, 5.
 131) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XV, 256-58.
 132) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVI, 215-18.
 133) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XI, 94-96.
 134) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVII, 338-52.
 135) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVI, 419-43.
 136) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XV, 130-32.
 137) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVI, 169.
 138) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, II, 529-531.

إسحاق بن عبد الله بن أبي طلحة (ت 134 هـ)¹³⁹ ، إسماعيل بن أبي خالد البجلي (ت 146 هـ)¹⁴⁰ ، الأسود بن يزيد بن قيس النخعي (ت 75 هـ)¹⁴¹ ، الحصين بن عبد الرحمن السلمي (ت 136 هـ)¹⁴² ، الأعمش (سليمان بن مهران الأعمش . ت 147 هـ)¹⁴³ ، إياس بن سلمة بن الأكوع (ت 119 هـ)¹⁴⁴ ، أيوب بن عائذ الطائي (ت ؟ هـ)¹⁴⁵ ، بشير بن يسار الحارثي (ت ؟ هـ)¹⁴⁶ ، بكر بن سوادة الجذامي (ت 128 هـ)¹⁴⁷ ، بكر بن عبد الله المزني (ت 106 هـ)¹⁴⁸ ، بكير بن عبد الله القرشي (ت 122 هـ)¹⁴⁹ ، بيان بن بشر الأحمسي (ت ؟ هـ)¹⁵⁰ ، ثابت بن أسلم البناي (ت 127 هـ)¹⁵¹ ، ثمامة بن عبد الله بن أنس بن مالك (ت ؟ هـ)¹⁵² ، ثور بن زيد الديلي (ت 135 هـ)¹⁵³ ، جرير بن حازم الأزدي (ت 170 هـ)¹⁵⁴ ، جعفر بن عمرو بن أمية الضمري (ت 95-96 هـ)¹⁵⁵ ، حبيب بن أبي ثابت الأسدي (ت 119 هـ)¹⁵⁶ ، الحجاج الصواف (حجاج بن أبي عثمان الصواف . ت 143 هـ)¹⁵⁷ ، الحسن البصري (لحسن بن أبي الحسن . ت 110 هـ)¹⁵⁸ ، الحسن بن الحنفية الهاشمي (ت 99/95 هـ)¹⁵⁹ ، الحسن بن مسلم الخراعي (حسن بن مسلم بن يناق . ت 110 هـ)¹⁶⁰ ، الحكم بن عتيبة الكندي (ت 113 هـ)¹⁶¹ ، حميد بن أبي حميد الطويل (ت 143 هـ)¹⁶² ، حميد بن عبد الرحمن بن عوف (ت 115 هـ)¹⁶³ ، حميد بن هلال العدوي (ت 106-120 هـ)¹⁶⁴ ، حنظلة بن أبي سفيان الجمحي

139) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, II, 444-45.

140) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, III, 69-76.

141) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, III, 233-235.

142) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, VI, 519-23.

143) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XII, 76-91.

144) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, III, 403-04.

145) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, III, 478-79.

146) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, IV, 187-88.

147) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, IV, 214-16.

148) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, IV, 216-18.

149) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, IV, 242-46.

150) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, IV, 303-05.

151) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, IV, 342-49.

152) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, IV, 405-08.

153) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, IV, 416-17.

154) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, IV, 524-31.

155) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, V, 67-69.

156) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, V, 358-62.

157) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, V, 443.

158) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, VI, 95-127.

159) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, VI, 89-95.

160) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, VI, 325-26.

161) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, VII, 114-20.

162) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, VII, 355-66.

163) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, VII, 378-81.

164) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, VII, 403-07.

(ت 151 هـ)¹⁶⁵ ، حيوة بن شريح التنجيبي (ت 159-153 هـ)¹⁶⁶ ، خارجة بن زيد بن ثابت (ت 100/99 هـ)¹⁶⁷ ، خالد بن مهراڤ الحذاء (ت 142 هـ)¹⁶⁸ ، زكريا بن أبي زائدة الوادعي (أبو يحيى بن زكريا) (ت 147-149 هـ)¹⁶⁹ ، زكريا بن إسحاق المكي (ت ؟ هـ)¹⁷⁰ ، زهدم بن مضرب الأزدي (ت ؟ هـ)¹⁷¹ ، زيد بن أسلم القرشي (ت 136 هـ)¹⁷² ، سالم العدوي (سالم أبو الغيث المدني . ت ؟ هـ)¹⁷³ ، سالم بن أبي الجعد الأشجعي (ت 97-100 هـ)¹⁷⁴ ، سالم بن عبد الله بن عمر بن الخطاب (ت 107 هـ)¹⁷⁵ ، سعد بن إبراهيم القرشي (ت 127/125 هـ)¹⁷⁶ ، سعيد بن جبير الأسدي (ت 95 هـ)¹⁷⁷ ، سعد بن عبيدة السلمى (ت ؟ هـ)¹⁷⁸ ، سعيد بن أبي بردة الأشعري (ت 168 هـ)¹⁷⁹ ، سعيد بن أبي عروبة العدوي (ت 157/156 هـ)¹⁸⁰ ، سعيد بن أبي سعيد المقبري (ت 120 هـ)¹⁸¹ ، سعيد بن عمرو الأموي (ت بعد 120 هـ)¹⁸² ، سعيد بن المسيب القرشي (ت 93 هـ)¹⁸³ ، سعيد بن ميناء المكي (ت ؟ هـ)¹⁸⁴ ، أبو رجاء (سلمان أبو رجاء . ت ؟ هـ)¹⁸⁵ ، أبو رجاء العطاردي (عمران بن ملحان . ت 117 هـ)¹⁸⁶ ، سليمان الأحول (سليمان بن أبي مسلم الأحول . ت ؟ هـ)¹⁸⁷ ، سليمان التيمي سليمان بن طرخان التيمي (ت 143 هـ)¹⁸⁸ ، سليمان بن يسار الهلالي (ت 109/107 هـ)¹⁸⁹ ، سنان بن أبي سنان الديلي (ت 105 هـ)¹⁹⁰ ، الشعبي (عامر الشعبي - عامر بن شراحيل . ت 107 هـ)¹⁹¹ ،

165) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, VII, 443-47.

166) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, VII, 478-82.

167) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, VIII, 8-13.

168) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, VIII, 177-81.

169) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, IX, 359-62.

170) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, IX, 356-57.

171) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, IX, 396-98.

172) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, X, 12-17.

173) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, X, 179-80.

174) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, X, 130-32.

175) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, X, 145-54.

176) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, X, 240-46.

177) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, X, 358-74.

178) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, X, 290-91.

179) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, X, 345-47.

180) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XI, 5-11.

181) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, X, 466-72.

182) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XI, 18-19.

183) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XI, 66-75.

184) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XI, 84-85.

185) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XI, 260-61.

186) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXII, 356-59.

187) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XII, 62.

188) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XII, 5-12.

189) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XII, 100-05.

190) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XII, 151.

191) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XIV, 28-40.

الشيبياني (سليمان بن فيروز الشيباني . ت 141/138 هـ)¹⁹² ، صالح بن إبراهيم (بن عبد الرحمن بن عوف . ت قبل 127 هـ)¹⁹³ ، صالح بن خوات الأنصاري (ت ؟ هـ)¹⁹⁴ ، صالح بن كيسان الدوسي (ت بعد 130-140 هـ)¹⁹⁵ ، صفوان بن محرز المازني (ت 74 هـ)¹⁹⁶ ، صفوان بن يعلى بن أمية (ت ؟ هـ)¹⁹⁷ ، صلة بن زفر العبسي (ت 70 هـ)¹⁹⁸ ، الصنابحي (عبد الرحمن بن عسيلة الصنابحي . ت 75 هـ)¹⁹⁹ ، طارق بن شهاب البجلي (ت 123 هـ)²⁰⁰ ، طلحة بن مصرف الإيامي (ت 112 هـ)²⁰¹ ، عاصم الأحول (ت 142 هـ)²⁰² ، عامر بن سعد القرشي (ت 96-104 هـ)²⁰³ ، عباد بن تميم المازني (له رؤية - ت 75 هـ)²⁰⁴ ، عباد بن عبد الله بن الزبير (ت ؟ هـ)²⁰⁵ ، عباس بن سهل بن سعد الأنصاري (ت 120 هـ)²⁰⁶ ، عبد الله بن أبي حسين (عبد الله بن عبد الرحمن النوفلي . ت ؟ هـ)²⁰⁷ ، عبد الله بن أبي قتادة الأنصاري (ت 95 هـ)²⁰⁸ ، عبد الله بن بريدة الأسلمي (ت 115 هـ)²⁰⁹ ، عبد الله بن الحنيفة الهاشمي (ت 98 هـ)²¹⁰ ، عبد الله بن خباب الأنصاري (ت 101 هـ)²¹¹ ، عبد الله بن دينار القرشي (أبو عبد الرحمن بن عبد الله بن دينار . ت 127 هـ)²¹² ، عبد الله بن شداد بن الهادي الليثي (ت 83 هـ)²¹³ ، عبد الله بن عون المزني (ت 151 هـ)²¹⁴ ، عبد الله بن الفضل القرشي (ت 130 هـ)²¹⁵ ، عبد الله بن كعب الأنصاري (ت 97 هـ)²¹⁶ ، عبد الرحمن بن أبي ليلى

192) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XI, 444-47.

193) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XIII, 6-7.

194) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XIII, 35.

195) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XIII, 79-83.

196) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XIII, 211-12.

197) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XIII, 218.

198) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XIII, 233-34.

199) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVII, 282-84.

200) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XIII, 341-42.

201) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XIII, 433-37.

202) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XIII, 485-91.

203) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XIV, 21-22.

204) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XIV, 108-12.

205) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XIV, 136-37.

206) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XIV, 212-14.

207) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XV, 205-06.

208) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XV, 440-41.

209) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XIV, 328-32.

210) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVI, 85-87.

211) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XIV, 449.

212) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XIV, 471-74.

213) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XV, 81-84.

214) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XV, 395-401.

215) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XV, 432-34.

216) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XV, 473-75.

الأنصاري (ت 83 هـ)²¹⁷ ، عبد الرحمن بن كعب بن مالك الأنصاري (ت 97-99 هـ)²¹⁸ ، عبد الرحمن بن عبد الله بن كعب الأنصاري (ت 90-110 هـ)²¹⁹ ، عبد الرحمن بن القاسم التيمي (ت 126 هـ)²²⁰ ، عبد الرحمن بن هرمز الأعرج (ت 117 هـ)²²¹ ، عبد الرحمن بن يزيد النخعي (ت 83 هـ)²²² ، عبد العزيز بن صهيب البناني (ت 130 هـ)²²³ ، عبد الكريم بن مالك الجزري (ت 127 هـ)²²⁴ ، عبد الملك بن حبيب الأسدي (ت 128 هـ)²²⁵ ، عبد الملك بن عمير اللخمي (ت 136 هـ)²²⁶ ، عبد الواحد بن أيمن المخزومي (ت ؟ هـ)²²⁷ ، عبدة بن أبي لبابة الأسدي (ت ؟ هـ)²²⁸ ، عبيد الله بن أبي رافع المدني (ت ؟ هـ)²²⁹ ، عبيد الله بن عبد الله بن عتبة بن مسعود (ت 94 هـ)²³⁰ ، عبيد الله بن عدي القرشي (ت 95 هـ)²³¹ ، عبيد الله بن عمر العدوي (ت 143 هـ)²³² ، عبيدة بن عمرو السلماني (ت 69 هـ)²³³ ، عثمان بن عبد الله بن سراقه (ت 118 هـ)²³⁴ ، عثمان بن موهب (عثمان بن عبد الله التميمي . ت 120 هـ)²³⁵ ، عروة بن الزبير بن العوام (ت 94 هـ)²³⁶ ، عروة بن المغيرة الثقفي (ت 90 هـ)²³⁷ ، عطاء بن أبي رباح القرشي (ت 114 هـ)²³⁸ ، عطاء بن يزيد الجندعي (ت 105 هـ)²³⁹ ، عقيل بن خالد الأيلي (ت 144 هـ)²⁴⁰ ، عكرمة مولى ابن عباس (ت 104 هـ)²⁴¹ ، عكرمة بن خالد المخزومي (ت بعد 114 هـ)²⁴² ، العلاء بن المسيب الكاهلي (ت ؟ هـ)²⁴³ ، علقمة بن قيس

217) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVII, 372-76.

218) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVII, 369-70.

219) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVII, 238.

220) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVII, 347-51.

221) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVII, 467-71.

222) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVIII, 12-13.

223) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVIII, 147-49.

224) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVIII, 252-57.

225) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVIII, 297-99.

226) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVIII, 370-75.

227) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVIII, 446-47.

228) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVIII, 541.

229) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XIX, 34-36.

230) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XIX, 73-77.

231) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XIX, 112-16.

232) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XIX, 124-29.

233) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XIX, 266-68.

234) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XIX, 413-18.

235) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XIX, 422-24.

236) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XX, 11-24.

237) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XX, 37-38.

238) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XX, 69-85.

239) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XX, 123-24.

240) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XX, 242-45.

241) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XX, 264-92.

242) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XX, 249-50.

243) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXII, 541-53.

النخعي (ت 61 هـ)²⁴⁴ ، علقمة بن وقاص العتواري (ت 66-86 هـ)²⁴⁵ ، علي بن حسين بن علي بن أبي طالب (ت 93 هـ)²⁴⁶ ، علي بن سويد بن منجوف (ت ؟ هـ)²⁴⁷ ، علي بن مدرك النخعي (ت 120 هـ)²⁴⁸ ، عمارة بن أبي حفصة الأزدي (ت 132 هـ)²⁴⁹ ، عمارة بن القعقاع بن شبرمة (ت ؟ هـ)²⁵⁰ ، عمر بن أسيد بن جارية الثقفي (عمر بن أبي سفيان الثقفي . ت ؟ هـ)²⁵¹ ، عمر بن سعيد القرشي (ت ؟ هـ)²⁵² ، عمر بن كثير بن أفلح (ت ؟ هـ)²⁵³ ، عمر بن محمد العمري (ت 145 هـ)²⁵⁴ ، عمرو بن دينار الجمحي (ت 126 هـ)²⁵⁵ ، عمرو بن عثمان الأموي (ت ؟ هـ)²⁵⁶ ، عمرو بن مرة المرادي (ت 116 هـ)²⁵⁷ ، عمرو بن ميمون الأودي (ت 75 هـ)²⁵⁸ ، عمرو بن يحيى الأنصاري (ت 140 هـ)²⁵⁹ ، عمرة بنت عبد الرحمن الأنصارية (ت 106 هـ)²⁶⁰ ، عنيسة بن سعيد الأموي (ت 100 هـ)²⁶¹ ، فراس بن يحيى الهمداني (ت 129 هـ)²⁶² ، قاسم بن محمد التيمي (ت 106 هـ)²⁶³ ، قتادة بن دعامة السدوسي (ت 117 هـ)²⁶⁴ ، قررة بن خالد السدوسي (ت 150 هـ)²⁶⁵ ، قيس بن أبي حازم البجلي (ت 84 هـ)²⁶⁶ ، قيس بن غباد القيسي (ت 81 هـ)²⁶⁷ ، قيس بن مسلم الجديلي (ت 120 هـ)²⁶⁸ ، كريب بن أبي مسلم القرشي (ت 98 هـ)²⁶⁹ ، كههمس بن الحسن التيمي (ت 149 هـ)²⁷⁰ ، مالك بن أوس بن الحدثان النصري (له رؤية - ت 92 هـ)²⁷¹ ، مجاهد بن جبر القرشي (ت 102 هـ)²⁷²

-
- 244) Mizzi, *Tehzibu'l-Kemâl*, XX, 300-07.
 245) Mizzi, *Tehzibu'l-Kemâl*, XX, 313-14.
 246) Mizzi, *Tehzibu'l-Kemâl*, XX, 382-403.
 247) Mizzi, *Tehzibu'l-Kemâl*, XX, 458-59.
 248) Mizzi, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXI, 126-28.
 249) Mizzi, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXI, 238-40.
 250) Mizzi, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXI, 261-62.
 251) Mizzi, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXII, 44-46.
 252) Mizzi, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXI, 364-65.
 253) Mizzi, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXI, 491.
 254) Mizzi, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXI, 499-502.
 255) Mizzi, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXII, 5-12.
 256) Mizzi, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXII, 153-56.
 257) Mizzi, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXII, 232-36.
 258) Mizzi, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXII, 261-66.
 259) Mizzi, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXII, 295-97.
 260) Mizzi, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXXV, 241-42.
 261) Mizzi, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXII, 408-09.
 262) Mizzi, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXIII, 153-54.
 263) Mizzi, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXIII, 427-35.
 264) Mizzi, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXIII, 498-517.
 265) Mizzi, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXIII, 577-80.
 266) Mizzi, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXIV, 10-16.
 267) Mizzi, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXIV, 64-69.
 268) Mizzi, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXIV, 81-83.
 269) Mizzi, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXIV, 172-74.
 270) Mizzi, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXIV, 232-33.
 271) Mizzi, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXVII, 212-24.
 272) Mizzi, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXVII, 228-35.

مجزأة بن زاهر الأسلمي (ت ؟ هـ) ²⁷³ ، محمد بن جبير القرشي (ت 100 هـ) ²⁷⁴ ، محمد بن الحنفية الهاشمي (ت 73 هـ) ²⁷⁵ ، محمد بن سيرين الأنصاري (ت 110 هـ) ²⁷⁶ ، محمد بن علي بن الحسين بن علي بن أبي طالب (ت 118 هـ) ²⁷⁷ ، الزبيدي (محمد بن الوليد الزبيدي . ت 146 هـ) ²⁷⁸ ، محمد بن يحيى بن حبان (ت 121 هـ) ²⁷⁹ ، محمد بن يوسف الأعرج (ت 140 هـ) ²⁸⁰ ، مخارق بن أبي المخارق (ت ؟ هـ) ²⁸¹ ، مسروق بن الأجدع الهمداني (ت 62 هـ) ²⁸² ، مسعر بن كدام العامري (ت 153 هـ) ²⁸³ ، المسيب بن رافع الأسدي (أبو العلاء بن مسيب . ت 105 هـ) ²⁸⁴ ، مصعب بن سعد الزهري (ت 103 هـ) ²⁸⁵ ، معاوية بن قرة المزني (ت 113 هـ) ²⁸⁶ ، منصور بن المعتمر السلمى (ت 132 هـ) ²⁸⁷ ، موسى بن أبي عائشة الهمداني (ت ؟ هـ) ²⁸⁸ ، موسى بن عقبة القرشي (ت 141 هـ) ²⁸⁹ ، مهدي بن ميمون الأزدي (ت 171 هـ) ²⁹⁰ ، نافع بن جبير بن مطعم بن عدي بن نوفل (ت 99 هـ) ²⁹¹ ، نافع مولى ابن عمر (ت 116 هـ) ²⁹² ، وهب بن كيسان القرشي (ت 127 هـ) ²⁹³ ، هاشم بن هاشم السعدي الزهري (ت 144 هـ) ²⁹⁴ ، هشام بن زيد بن أنس بن مالك (ت ؟ هـ) ²⁹⁵ ، هشام بن عروة بن الزبير بن العوام (ت 145 هـ) ²⁹⁶ ، همام بن منبه اليماني (ت 132 هـ) ²⁹⁷ ، هلال الوزان (هلال بن أبي حميد الجهني . ت ؟ هـ) ²⁹⁸ ، يحيى بن أبي إسحاق الحضرمي (ت 136 هـ) ²⁹⁹ ، يحيى بن أبي كثير

-
- 273) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVII, 241-42.
 274) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIV, 573-74.
 275) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVI, 147-52.
 276) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXV, 344-54.
 277) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVI, 136-41.
 278) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVI, 586-91.
 279) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVI, 605-07.
 280) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVII, 49-51.
 281) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVII, 314.
 282) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVII, 451-56.
 283) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVII, 461-68.
 284) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVII, 586-87.
 285) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVIII, 24-25.
 286) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVIII, 210-16.
 287) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVIII, 546-54.
 288) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIX, 90-91.
 289) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIX, 115-21.
 290) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVIII, 592-94.
 291) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIX, 272-76.
 292) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIX, 298-305.
 293) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXI, 137-38.
 294) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXX, 137-38.
 295) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXX, 224.
 296) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXX, 232-41.
 297) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXX, 298-99.
 298) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXX, 328-29.
 299) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXI, 199-201.

الطائي (ت 129 هـ)³⁰⁰ ، يحيى بن سعيد الأنصاري (ت 143 هـ)³⁰¹ ، يحيى بن عبد الله القرشي (ت ؟ هـ)³⁰² ، يزيد بن أبي حبيب (يزيد بن قيس الأزدي . ت 128 هـ)³⁰³ ، يزيد بن أبي عبيد الأسلمي (ت 146 هـ)³⁰⁴ ، يزيد بن رومان الأسدي (ت 130 هـ)³⁰⁵ ، يزيد بن الهاد الليثي (ت 139 هـ)³⁰⁶ .

2.1.3. Etbâu't-tâbiîn tabakasından olanlar

Kitâbu'l-Meğâzî'nin rivâyetlerinde yer alan mevsûkiyetlerinde ittifak edilmiş veya çoğunlukla tevsik edilmiş etbâu't-tâbiînin sayısı 125'dir. Bunların isimleri şöyledir:

أبان بن يزيد العطار (ت 160 هـ)³⁰⁷ ، إبراهيم بن سعد الزهري (ت 182-185 هـ)³⁰⁸ ، ابن أبي ذئب (محمد بن أبي ذئب العامري . ت 159 هـ)³⁰⁹ ، ابن أبي زائدة (يحيى بن زكريا الحمداني . ت 183 هـ)³¹⁰ ، ابن أبي عدي محمد بن إبراهيم السلملي (ت 194 هـ)³¹¹ ، ابن عليّة (إسماعيل بن إبراهيم بن مقسم . ت 193 هـ)³¹² ، ابن مهدي (عبد الرحمن بن مهدي العنبري . ت 198 هـ)³¹³ ، ابن نمير (عبد الله بن نمير الحمداني . ت 199 هـ)³¹⁴ ، ابن وهب (عبد الله بن وهب القرشي . ت 197 هـ)³¹⁵ ، أبو الأحوص (سلام بن سليم الحنفي . ت 179 هـ)³¹⁶ ، أبو إسحاق (إبراهيم بن محمد الفزاري . ت 186 هـ)³¹⁷ ، أبو أسامة (حماد بن أسامة القرشي . ت 201 هـ)³¹⁸ ، أبو بشر (ورقاء بن عمر البشكري . ت ؟ هـ)³¹⁹ ، أبو حمزة (محمد بن ميمون المروزي . ت 167 هـ)³²⁰ ، أبو داود الطيالسي (ت 204 هـ)³²¹ ، أبو شهاب

300) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXI, 504-11.

301) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXI, 346-58.

302) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXI, 416.

303) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXII, 102-06.

304) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXII, 206.

305) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXII, 122-23.

306) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXII, 169-71.

307) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, II, 24-26.

308) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, II, 88-94.

309) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXV, 630-42.

310) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXI, 305-11.

311) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIV, 321-24.

312) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, III, 23-32.

313) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVII, 430-42.

314) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVI, 225-28.

315) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVI, 277-86.

316) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XII, 282-85.

317) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, II, 167-70.

318) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, VII, 217-24.

319) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXX, 433-37.

320) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVI, 544-48.

321) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XI, 401-08.

(عبد ربه بن نافع الكناني . ت 171 هـ)³²² ، أبو عاصم (الضحاك بن مخلد النبيل . ت 214 هـ)³²³ ، أبو عامر (عبد الملك بن عمرو القيسي . ت 204 هـ)³²⁴ ، أبو عمرو الأوزاعي (عبد الرحمن بن عمرو الأوزاعي . ت 157 هـ)³²⁵ ، أبو معاوية (محمد بن خازم الأعمى . ت 194 هـ)³²⁶ ، أبو النعمان (محمد بن الفضل السدوسي . ت 224 هـ)³²⁷ ، أبو نعيم الفضل بن دكين (ت 218 هـ)³²⁸ ، آدم بن أبي إياس (ت 221 هـ)³²⁹ ، أزهر بن سعد الباهلي (ت 203 هـ)³³⁰ ، الأسود بن عامر شاذان (ت 208 هـ)³³¹ ، أنس بن عياض الليثي (ت 200 هـ)³³² ، إسحاق بن يوسف الأزرق (ت 196 هـ)³³³ ، إسماعيل بن جعفر الأنصاري (ت 180 هـ)³³⁴ ، بكر بن مضر القرشي (ت 174 هـ)³³⁵ ، حفص بن ميسرة العقيلي (ت 181 هـ)³³⁶ ، حماد بن سلمة بن دينار (ت 167 هـ)³³⁷ ، حماد بن مسعدة التميمي (ت 202 هـ)³³⁸ ، بشر بن المفضل الرقاشي (ت 186 هـ)³³⁹ ، حجاج بن المنهال الأنماطي (ت 216-217 هـ)³⁴⁰ ، حجین بن المشی البیمامی (ت 205 هـ)³⁴¹ ، جریر بن عبد الحمید (ت 188 هـ)³⁴² ، حاتم بن إسماعيل الحارثي (ت 187 هـ)³⁴³ ، حبان بن هلال الباهلي (ت 216 هـ)³⁴⁴ ، الحسن بن محمد بن أعين الحراني أبو علي (ت 210 هـ)³⁴⁵ ، حفص بن غياث النخعي (ت 195 هـ)³⁴⁶ ، حماد بن زيد بن درهم الأزدي (ت 179 هـ)³⁴⁷ ، خالد بن عبد الله الطحان (ت 182 هـ)³⁴⁸

322) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVI, 485-87.

323) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XIII, 281-90.

324) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVIII, 364-69.

325) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVII, 307-15.

326) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXV, 125-33.

327) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVI, 287-92.

328) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIII, 197-219.

329) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, II, 301-07.

330) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, II, 323-25.

331) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, III, 226-28.

332) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, III, 249-53.

333) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, II, 496-500.

334) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, III, 56-60.

335) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, IV, 227-29.

336) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, VII, 73-77.

337) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, VII, 253-69.

338) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, VII, 283-85.

339) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, IV, 148-151.

340) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, V, 457-59.

341) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, V, 483-85.

342) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, IV, 540-51.

343) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, V, 187-90.

344) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, V, 328-30.

345) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, VI, 306-08.

346) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, VII, 56-70.

347) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, VII, 239-52.

348) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, VIII, 99-104.

روح بن عبادة بن العلاء (ت 207/205 هـ)³⁴⁹ ، زائدة بن قدامة الثقفي (ت 161 هـ)³⁵⁰ ، زكريا بن عدي التيمي (ت 212 هـ)³⁵¹ ، زهير بن معاوية الجعفي (ت 172-177 هـ)³⁵² ، زياد بن الربيع اليعمدي (ت 185 هـ)³⁵³ ، سفيان الثوري (ت 161 هـ)³⁵⁴ ، سفيان بن عيينة الهلالي (ت 198 هـ)³⁵⁵ ، سعيد بن الربيع الحرشي (ت 211 هـ)³⁵⁶ ، سليمان بن بلال القرشي (ت 177 هـ)³⁵⁷ ، شعبة بن الحجاج العتكي (ت 160 هـ)³⁵⁸ ، شيبان بن عبد الرحمن التميمي (ت 174 هـ)³⁵⁹ ، شعيب بن أبي حمزة الأموي (ت 162 هـ)³⁶⁰ ، عيثر بن القاسم الزبيدي (ت 178 هـ)³⁶¹ ، عبد الحميد بن أبي أويس (ت 202 هـ)³⁶² ، عبد الرزاق بن همام الحميري (ت 211 هـ)³⁶³ ، عبد الواحد بن زياد العبدي (ت 176 هـ)³⁶⁴ ، عبد السلام بن حرب الملائي (ت 187 هـ)³⁶⁵ ، عبد الصمد بن عبد الوارث التميمي (ت 207 هـ)³⁶⁶ ، عبد الأعلى بن عبد الأعلى القرشي (ت 189 هـ)³⁶⁷ ، عبد العزيز بن أبي حازم المخزومي (ت 184 هـ)³⁶⁸ ، عبد العزيز بن المختار الأنصاري (ت ؟ هـ)³⁶⁹ ، عبد العزيز بن عبد الله بن أبي سلمة الماجشون (ت 164 هـ)³⁷⁰ ، عبد الله بن إدريس الأودي (ت 192 هـ)³⁷¹ ، عبد الله بن رجاء الغداني (ت 219 هـ)³⁷² ، عبد الله بن عمر النميري (ت ؟ هـ)³⁷³ ، عبد الله بن المبارك الحنظلي (ت 181 هـ)³⁷⁴ ، عبد الله بن مسلمة الحارثي (ت 221 هـ)³⁷⁵ ، عبد الله بن يوسف الكلاعي (ت 218

349) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, IX, 238-45.

350) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, IX, 273-77.

351) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, IX, 365-68.

352) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, IX, 420-25.

353) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, IX, 458-59.

354) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XI, 154-68.

355) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XI, 177-96.

356) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, X, 428-29.

357) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XII, 372-77.

358) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XII, 479-95.

359) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XII, 592-97.

360) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XII, 516-20.

361) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XIV, 269-71.

362) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVI, 444-45.

363) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVIII, 52-62.

364) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVIII, 450-54.

365) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVIII, 66-69.

366) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVIII, 99-102.

367) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVI, 359-62.

368) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVIII, 120-24.

369) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVIII, 195-96.

370) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVIII, 152-57.

371) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XIV, 293-300.

372) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XIV, 495-99.

373) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XV, 348-49.

374) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVI, 5-24.

375) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVI, 136-42.

(هـ) 376 ، عبد المجيد بن سهيل الزهري (ت ؟ هـ) 377 ، عبد الوارث بن سعيد العنبري (ت 180 هـ) 378 ، عبد الوهاب بن عبد المجيد الثقفي (ت 194 هـ) 379 ، عبدة بن سليمان الكوفي (ت 187 هـ) 380 ، عثمان بن عمر العبدي (ت 209 هـ) 381 ، علي بن المبارك الهنائي (ت ؟ هـ) 382 ، علي بن مسهر القرشي (ت 189 هـ) 383 ، علي بن نصر الحدادي (ت 187 هـ) 384 ، عمر بن علي المقدمي (ت 190 هـ) 385 ، عمرو بن الحارث الأنصاري (ت 149 هـ) 386 ، عمرو بن يحيى بن سعيد القرشي (ت ؟ هـ) 387 ، عيسى بن يونس السبيعي (ت 191/187 هـ) 388 ، غندير (محمد بن جعفر الهذلي . ت 193 هـ) 389 ، قبيصة بن عقبة السوائي (ت 215 هـ) 390 ، الليث بن سعد الفهمي (ت 175 هـ) 391 ، مالك بن أنس بن مالك بن أبي عامر (ت 179 هـ) 392 ، مالك بن مغول البحلي (ت 159 هـ) 393 ، محمد بن جعفر بن أبي كثير (ت ؟ هـ) 394 ، محمد بن عبد الله الرقاشي (ت 219 هـ) 395 ، مروان بن معاوية الفزاري (ت 193 هـ) 396 ، معاذ بن معاذ العنبري (ت 196 هـ) 397 ، معمر بن بن راشد الأزدي (ت 154 هـ) 398 ، المغيرة بن عبد الرحمن المخزومي (ت 186 هـ) 399 ، محمد بن عرعرة القرشي (ت 213 هـ) 400 ، معاوية بن سلام الحبشي (ت 170 هـ) 401 ، معاوية بن عمرو الأزدي (ت 214 هـ) 402 ، معتمر بن سليمان التيمي (ت 187 هـ) 403 ، مكبي بن إبراهيم الحنظلي (ت 215 هـ) 404 ،

- 376) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVI, 333-36.
377) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVIII, 269-70.
378) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVIII, 478-82.
379) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVIII, 503-08.
380) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVIII, 530-33.
381) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XIX, 461-63.
382) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXI, 111-13.
383) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXI, 135-38.
384) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXI, 157-58.
385) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXI, 470-73.
386) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXI, 570-77.
387) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXII, 294.
388) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIII, 62-75.
389) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXV, 5-9.
390) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIII, 481-89.
391) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIV, 255-78.
392) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVII, 191-120.
393) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVII, 158-61.
394) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXV, 539-48.
395) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXV, 551-54.
396) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVII, 403-09.
397) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVIII, 132-37.
398) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVIII, 303-11.
399) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVIII, 381-83.
400) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVI, 108-09.
401) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVIII, 184-85.
402) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVIII, 207-10.
403) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVIII, 250-55.
404) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVIII, 476-83.

النضر بن شميل المازني (ت 203 هـ)⁴⁰⁵ ، النضر بن محمد الجرشي (ت ؟ هـ)⁴⁰⁶ ، وهب بن جرير الأزدي (ت 206 هـ)⁴⁰⁷ ، شام بن يوسف الأبنوي (ت 197 هـ)⁴⁰⁸ ، يحيى بن سعيد القطان (ت 198 هـ)⁴⁰⁹ ، يوسف بن الماجشون (ت 185 هـ)⁴¹⁰ ، يوسف بن يعقوب السدوسي (ت 201 هـ)⁴¹¹ ، وكيع بن الجراح الرؤاسي (ت 196 هـ)⁴¹² ، وليد بن مسلم القرشي (ت 194 هـ)⁴¹³ ، وهيب بن خالد الباهلي (ت 165 هـ)⁴¹⁴ ، هشام بن أبي عبد الله الدستوائي (أبو معاذ بن هشام . ت 152 هـ)⁴¹⁵ ، هشيم بن بشير السلمي (ت 183 هـ)⁴¹⁶ ، همام بن يحيى العوذلي (ت 164 هـ)⁴¹⁷ ، يحيى بن آدم الأموي (ت 203 هـ)⁴¹⁸ ، يحيى بن حماد الشيباني (ت 215 هـ)⁴¹⁹ ، يحيى بن حمزة الحضرمي (ت 183 هـ)⁴²⁰ ، يحيى بن سعيد الأموي (ت 194 هـ)⁴²¹ ، يحيى بن يعلى الخاربي (ت 216 هـ)⁴²² ، يزيد بن زريع العيشي (ت 182 هـ)⁴²³ ، يزيد بن هارون الواسطي (ت 206 هـ)⁴²⁴ ، يسرة بن صفوان اللخمي (ت 215 هـ)⁴²⁵ ، يعقوب بن إبراهيم بن سعد بن إبراهيم القرشي (ت 208 هـ)⁴²⁶ ، يعقوب بن عبد الرحمن القاري (ت 181 هـ)⁴²⁷ ، يعلى بن الحارث الخاربي (ت 168 هـ)⁴²⁸ ، يعلى بن عبيد الطناقسي (ت 209 هـ)⁴²⁹ ، يوسف بن إسحاق السبيعي (ت 156 هـ)⁴³⁰ ، يونس بن يزيد الأيلي (ت 159 هـ)⁴³¹ .

-
- 405) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIX, 379-83.
 406) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIX, 402-03.
 407) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXI, 121-24.
 408) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXX, 265-68.
 409) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXI, 329-42.
 410) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXII, 479-82.
 411) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXII, 482-84.
 412) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXX, 462-84.
 413) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXI, 86-98.
 414) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXI, 164-67.
 415) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXX, 215-22.
 416) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXX, 272-89.
 417) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXX, 302-10.
 418) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXI, 188-91.
 419) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXI, 276-77.
 420) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXI, 278-83.
 421) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXI, 318-21.
 422) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXII, 46-48.
 423) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXII, 124-29.
 424) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXII, 261-69.
 425) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXII, 299-300.
 426) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXII, 308-10.
 427) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXII, 348-49.
 428) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXII, 381-82.
 429) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXII, 389-92.
 430) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXII, 411-12.
 431) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXII, 551-57.

2.1.4. Etbâu etbâi't-tâbiîn tabakasından olanlar

Bu bölümde yer alan etbâut etbâi't-tâbiînden olanların sayısı 106'dır. Bunların isimleri ise şöyledir:

İbrahim بن موسى التميمي (ت بعد 220 هـ)⁴³² ، أبو الوليد (هشام بن عبد الملك الباهلي . ت 227 هـ)⁴³³ ، أبو اليمان (الحكم بن نافع البهراني . ت 222 هـ)⁴³⁴ ، أبو جعفر محمد بن عبد الله المخرمي (ت 254 هـ)⁴³⁵ ، أبو معمر (عبد الله بن عمرو بن أبي الحجاج . ت 224 هـ)⁴³⁶ ، ابن نمير (محمد بن نمير الحمداني . ت 234 هـ)⁴³⁷ ، أحمد بن أبي بكر القرشي (ت 242 هـ)⁴³⁸ ، أحمد بن أبي سريح (أحمد بن الصباح النهشلي . ت بعد 240 هـ)⁴³⁹ ، أحمد بن أشكاب الحضرمي (ت 217 هـ)⁴⁴⁰ ، أحمد بن الحسن الترمذي – 250 441 ، أحمد بن سعيد أبو عبد الله (بن إبراهيم . ت 21 هـ)⁴⁴² ، أحمد بن صالح المصري (ت 248 هـ)⁴⁴³ ، أحمد بن عبد الملك الحراني (ت 221 هـ)⁴⁴⁴ ، أحمد بن عثمان الأودي – (ت 261 هـ)⁴⁴⁵ ، أحمد بن محمد بن حنبل بن هلال (أحمد بن حنبل الشيباني . ت 241 هـ)⁴⁴⁶ ، أحمد بن محمد المرزوي (ت 235 هـ)⁴⁴⁷ ، أحمد بن يونس التميمي (ت 227 هـ)⁴⁴⁸ ، أصبغ بن الفرج الأموي (ت 225 هـ)⁴⁴⁹ ، إسحاق بن إبراهيم الصواف (ت 235 هـ)⁴⁵⁰ ، إسحاق بن إبراهيم (إسحاق بن راهويه . ت 238 هـ)⁴⁵¹ ، إسحاق بن منصور الكوسج (ت 251 هـ)⁴⁵² ، إسحاق بن يزيد الدمشقي (ت 227 هـ)⁴⁵³ ، بشر بن خالد العسكري (ت 255 هـ)⁴⁵⁴ ، بشر بن شعيب بن أبي حمزة القرشي (ت 213 هـ)⁴⁵⁵ ، حبان بن موسى المرزوي (ت 233 هـ)⁴⁵⁶ ،

432) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, II, 219-21.

433) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXX, 226-31.

434) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, VII, 146-55.

435) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXV, 534-38.

436) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XV, 353-56.

437) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXV, 566-70.

438) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, I, 278-81.

439) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, I, 355-57.

440) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, I, 267-69.

441) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, I, 290-93.

442) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, I, 310-12.

443) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, I, 340-54.

444) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, I, 391-93.

445) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, I, 404-06.

446) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, I, 437-70.

447) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, I, 473-75.

448) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, I, 375-78.

449) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, III, 304-07.

450) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, II, 271-72.

451) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, II, 373-88.

452) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, II, 474-78.

453) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, II, 389-91.

454) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, IV, 117-18.

455) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, IV, 126-29.

456) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, V, 344-46.

الحسن بن إسحاق الليثي (ت 241 هـ)⁴⁵⁷ ، الحسن بن محمد الزعفراني (ت 252 هـ)⁴⁵⁸ ، الحسين بن إبراهيم العامري - 216⁴⁵⁹ ، حفص بن عمر الأزدي - 225⁴⁶⁰ ، الحميدي عبد الله بن الزبير - 219⁴⁶¹ ، زكريا بن يحيى بن صالح بن سليمان - 233/230⁴⁶² ، سريج بن النعمان الجوهري - 217⁴⁶³ ، سعيد بن أبي مريم الجمحي - 224⁴⁶⁴ ، سعيد بن سليمان الضبي (ت 225 هـ)⁴⁶⁵ ، سعيد بن عفير الأنصاري (ت 226 هـ)⁴⁶⁶ ، سليمان بن حرب الواشحي الأزدي (ت 224 هـ)⁴⁶⁷ ، سليمان بن داود أبو الربيع العتكي (ت 234 هـ)⁴⁶⁸ ، شريح بن مسلمة التنوخي (ت 222 هـ)⁴⁶⁹ ، صدقة بن الفضل المروزي (ت 226 هـ)⁴⁷⁰ ، عباس بن الحسين القنطري (ت 240 هـ)⁴⁷¹ ، عباس بن الوليد النوسي (ت 238 هـ)⁴⁷² ، عبد الأعلى بن حماد الباهلي (ت 237 هـ)⁴⁷³ ، عبد العزيز بن عبد الله الأويسي (ت ؟ هـ)⁴⁷⁴ ، عبد الغفار بن داود البكري (ت 224 هـ)⁴⁷⁵ ، عبد الله بن أبي الأسود البصري (ت 223 هـ)⁴⁷⁶ ، عبد الله بن أبي شيبه (ابن أبي شيبه . ت 235 هـ)⁴⁷⁷ ، عبد الله بن محمد بن أسماء بن عبد بن مخارق (ت 231 هـ)⁴⁷⁸ ، عبد الله بن محمد الجعفي (ت 229 هـ)⁴⁷⁹ ، عبد الله بن عبد الوهاب الحججي (ت 228 هـ)⁴⁸⁰ ، عبد الله بن عثمان العتكي (ت 221 هـ)⁴⁸¹ ، عبد الله بن إسماعيل الهباري (عبيد بن إسماعيل . ت 250 هـ)⁴⁸² ، عبدان (عبد الله بن عثمان العتكي . ت 221 هـ)⁴⁸³ ، عبدة بن عبد الله الخزاعي (ت 258 هـ)⁴⁸⁴ ، عبيد الله بن سعيد اليشكري (عبيد الله بن سعيد بن يحيى بن

- 457) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, VI, 55-56.
 458) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, VI, 310-13.
 459) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, VI, 350-51.
 460) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, VII, 26-29.
 461) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XIV, 512-15.
 462) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, IX, 378-79.
 463) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, X, 218-20.
 464) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, X, 391-95.
 465) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, X, 483-87.
 466) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XI, 36-40.
 467) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XI, 384-92.
 468) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XI, 423-24.
 469) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XII, 448-49.
 470) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XIII, 144-45.
 471) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XIV, 207.
 472) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XIV, 259-60.
 473) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVI, 348-51.
 474) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVIII, 160-62.
 475) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVIII, 225-28.
 476) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVI, 46-49.
 477) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVI, 34-41.
 478) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVI, 44-45.
 479) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVI, 59-61.
 480) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVI, 246-47.
 481) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XV, 276-78.
 482) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XIX, 186.
 483) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XV, 276-78.
 484) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVIII, 537-38.

برد . ت 241 هـ⁴⁸⁵ ، عبيد الله بن معاذ العنبري (ت 237 هـ)⁴⁸⁶ ، عثمان بن أبي شيبة العباسي (ت 239 هـ)⁴⁸⁷ ، عثمان بن جبلة العتكي (أبو عبد الله بن عثمان . ت 200 هـ)⁴⁸⁸ ، عفان بن مسلم الباهلي (ت 220 هـ)⁴⁸⁹ ، علي بن عبد الله (علي بن المديني . ت 234 هـ)⁴⁹⁰ ، عمران بن ميسرة المنقري (ت 223 هـ)⁴⁹¹ ، عمر بن حفص النخعي (ت 22 هـ)⁴⁹² ، عمرو بن خالد الحارثي (ت 229 هـ)⁴⁹³ ، عمرو بن علي الفلاس (ت 249 هـ)⁴⁹⁴ ، عمرو بن محمد الناقد (ت 232 هـ)⁴⁹⁵ ، عياش بن الوليد الرقام (ت 226 هـ)⁴⁹⁶ ، فروة بن أبي المغراء الكندي (فروة بن معدي كرب . ت 225 هـ)⁴⁹⁷ ، الفضل بن يعقوب الرِّخَّامي (ت 258 هـ)⁴⁹⁸ ، قتيبة بن سعيد الثقفي (ت 240 هـ)⁴⁹⁹ ، قرة بن حبيب التستري (ت 224 هـ)⁵⁰⁰ ، محمد بن أبي بكر المقدمي (ت 234 هـ)⁵⁰¹ ، محمد بن بكر البرساني (ت 203 هـ)⁵⁰² ، محمد بن بشار العبدي (بندار . ت 252 هـ)⁵⁰³ ، محمد بن حاتم بن بزيع (ت 249 هـ)⁵⁰⁴ ، محمد بن الحسين بن إبراهيم بن الحر (ت 261 هـ)⁵⁰⁵ ، محمد بن الحسين السمناني (ت 219 هـ)⁵⁰⁶ ، محمد بن رافع القشيري (ت 245 هـ)⁵⁰⁷ ، محمد بن سعيد الخزازي (ت 230 هـ)⁵⁰⁸ ، محمد بن سلام البيكندي (ت 225 هـ)⁵⁰⁹ ، محمد بن عبد الله (محمد بن يحيى الذهلي . ت 258 هـ)⁵¹⁰ ، محمد بن عبد الرحيم بن أبي زهير (ت 255 هـ)⁵¹¹ ، محمد بن عبيد الله بن حوشب

485) İbn Hacer. (1425/2004). *Tehzîbu'l-Tehzîb fî Ricâli'l-Hadîs*, (thk. Âdil Ahmed Abdu'l-Mevcûd, Ali Muhammed Muavved), I-VII, Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, IV, 317-18.

486) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XIX, 158-60.

487) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XIX, 478-86.

488) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XIX, 344-45.

489) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XX, 160-75.

490) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXI, 5-34.

491) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXII, 363.

492) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXI, 304-05.

493) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXI, 601-02.

494) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXII, 162-65.

495) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXII, 213-17.

496) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXII, 562-63.

497) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIII, 178-79.

498) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIII, 261-63.

499) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIII, 523-37.

500) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIII, 574-76.

501) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIV, 534-36.

502) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIV, 530-33.

503) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIV, 511-18.

504) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXV, 16.

505) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXV, 79-80.

506) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXV, 13-14.

507) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXV, 192-95.

508) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXV, 277.

509) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXV, 340-43.

510) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVI, 617-31.

511) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVI, 5-8.

(ت 234 هـ)⁵¹² ، محمد بن عبید اللہ القرشي (ت ؟ هـ)⁵¹³ ، محمد بن عبید الطنافسي (ت 204 هـ)⁵¹⁴ ، محمد بن العلاء الهمداني (ت 248 هـ)⁵¹⁵ ، محمد بن عقبة الشيباني (ت 220 هـ)⁵¹⁶ ، محمد بن كثير العبدي (ت 223 هـ)⁵¹⁷ ، محمد بن المثنى العنزي (ت 252 هـ)⁵¹⁸ ، محمد بن مقاتل المروزي (ت 226 هـ)⁵¹⁹ ، محمد بن هشام بن عيسى بن سليمان (ت 252 هـ)⁵²⁰ ، محمد بن يوسف البخاري (ت ؟ هـ)⁵²¹ ، محمود بن غيلان العدوي (ت 239 هـ)⁵²² ، مخلد بن مالك الجمال (ت 241 هـ)⁵²³ ، مسدد بن مسرهد الأسدي (ت 228 هـ)⁵²⁴ ، مسلم بن إبراهيم الفراهيدي (ت 222 هـ)⁵²⁵ ، معلى بن أسد العمي (ت 218 هـ)⁵²⁶ ، موسى بن إسماعيل التبوذكي (ت 223 هـ)⁵²⁷ ، نصر بن علي الأزدي (ت 250 هـ)⁵²⁸ ، هدية بن خالد القيسي (ت 235 هـ)⁵²⁹ ، الهيثم بن خارجة الخراساني (ت 227 هـ)⁵³⁰ ، يحيى بن بكير القرشي (ت 231 هـ)⁵³¹ ، يحيى بن جعفر البيكدي (ت 243 هـ)⁵³² ، يحيى بن صالح الوحاظي (ت 222 هـ)⁵³³ ، يحيى بن عبد الله السلمي (ت ؟ هـ)⁵³⁴ ، يحيى بن قزعة القرشي (ت ؟ هـ)⁵³⁵ ، يعقوب بن إبراهيم العبدي (ت 225 هـ)⁵³⁶ ، يوسف بن عيسى الزهري (ت 249 هـ)⁵³⁷ .

-
- 512) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVI, 46-47.
513) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVI, 46-47.
514) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVI, 54-59.
515) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVI, 243-47.
516) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVI, 123.
517) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVI, 334-35.
518) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVI, 359-65.
519) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVI, 491-93.
520) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVI, 566-67.
521) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVII, 63-64.
522) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVII, 305-08.
523) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVII, 340-41.
524) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVII, 443-48.
525) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVII, 487-91.
526) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVIII, 282-83.
527) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIX, 21-26.
528) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIX, 351-65.
529) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXX, 152-57.
530) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXX, 374-77.
531) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXI, 401-03.
532) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXI, 254-55.
533) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXI, 375-80.
534) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXI, 406-07.
535) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXI, 497.
536) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXII, 311-14.
537) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXII, 44950.

2.2. Mevsûkiyetlerinde İttifak Edilmeyenler

Kitâbu'l-Meğâzî'de yer alan rivayetlerin isnâdlarındaki râvîlerden cerh ta'dîl imam-larca mevsûkiyetleri üzerinde ittifak edilmeyen veya genel anlamda sika olarak kabul edil-meyen fakat mertebeye sika-sadûk arası râvîlerin sayısı tespit ettiğimiz kadarıyla 70'dir. Bu grupta yer alan râvîleri Meğâzî dışında da rivâyeti bulunanlar ile sadece Meğâzî'de rivâyeti bulunanlar şeklinde iki kısımda değerlendirmek mümkündür.

2.2.1. Kitâbu'l-Meğâzî dışında da rivâyeti bulunanlar⁵³⁸

Kitâbu'l-Meğâzî'de bu vasıflarda olan râvî sayısı 58'dir. Bu râvîlerin hepsinin ter-ceme-i hâllerini vermek makalenin boyutlarını aşacaktır. Ancak fikir vermesi amacıyla Zehebî'nin Kâşif'inden ve İbn Hacer'in Takrîbu't-Tehzîb'inden istifade edilerek bir tablo halinde bu râvîlerin isimleri, vefat tarihleri, tabakaları (İbn Hacer'e göre), Zehebî'nin ve İbn Hacer'in haklarındaki kanaatleri, Kütüb-ü Sitte'de rivâyetlerinin olup olmadığı, Sahîh'deki rivâyetlerinin sayısı ve son olarak da Meğâzî'deki rivâyetlerinin sayısını ve-receğiz. Ayrıca bu râvîlerin haklarında geniş bilgi edinmek isteyenler için ise Mizzî'nin Tehzîbu'l-Kemâl'indeki yerlerine atıfta bulunacağız.

عدد الروايات في كتاب المعاذري	مجموع الروايات	رواياته في الكتب الستة	رتبته عند ابن حجر	رتبته عند الذهبي	الطبقة	تاريخ الوفاة	الاسم	الرقم
4	71	خ ت س ق	صدوق تكلم فيه أحمد لأجل القرآن	صدوق ، أحد العلماء	10	236	إبراهيم بن المنذر 539 الحزامي	1
5	13	خ م د س ق	صدوق يهيم	فيه لين	7	198	إبراهيم بن يوسف 540 السبيعي	2
2	10	خ م د ت س ق	ثقة ثبت ، إلا أنه قد يخطئ في حديث الثوري	قال بNDAR ما رأيت أحفظ منه	6	203	أبو أحمد الزبيري (محمد بن عبد الله) 541	3

538) Bu tabloda kullanılan kısaltmaların anlamları şöyledir: (خ) : Buhârî, Sahîh, (م) : Müslim, Sahîh, (د) : Ebû Dâvûd, Sünen, (ت) : Tirmizî, Sünen, (س) : Nesâî, Sünen, (ق) : İbn Mâce, Sünen, (خت) : Buhârî'nin muallak şekilde almış olduğu rivâyetler.

539) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, II, 207-11; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed ez-Zehbî. (1413/1992). *el-Kâşif fi Ma'rifeti men lehû Rivâyetun fi'l-Kutubi's-Sitte*, (Muhammed Avvâme, Ahmed Muhammed Nemr el-Hatîb), Cidde: Müessesetü Ulumi'l-Kur'ân, I, 225; İbn Hacer. (1395/1975). *Takrîbu't-Tehzîb*, (thk. Abdulvehhâb Abdullatif), I-II, Beyrut: Dâru'l-Ma'rîfe, I, 43-44.

540) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, II, 249-51; Zehebî, *Kâşif*, I, 227-28; İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, I, 47.

541) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXV, 476-80; Zehebî, *Kâşif*, II, 186; İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, II, 176.

2	6	خ م د ت س ق	صدوق إلا أنه يدللس	حافظ ثقة ، و كان مدلسا واسع العلم	4	126	أبو الزبير (محمد بن مسلم القرشي) ⁵⁴²	4
1	8	خت م د ت س ق	صدوق تغير حفظه لما قدم بغداد ، و كان فقيها	قال ابن معين : هو أثبت الناس في هشام بن عروة ، قال أبو حاتم و غيره : لا يحتج به	7	174	ابن أبي الزناد (عبد الرحمن بن أبي الزناد القرشي) ⁵⁴³	5
2	12	خ م د ت س ق	صدوق له أوهام	لينه ابن معين ، و وثقه أبو داود و عدة	7	152	ابن أخي ابن شهاب (محمد بن عبد الله الزهري) ⁵⁴⁴	6
8	23	خت م د ت س ق	صدوق يدللس ، و رمى بالتشيع و القدر	الإمام كان صدوقا من بحور العلم ، و له غرائب في سعة ما روى تستنكر ، و اختلف في الاحتجاج به ، و حديثه حسن و قد صححه جماعة	5	150	ابن اسحاق (محمد بن إسحاق بن يسار بن خيار) ⁵⁴⁵	7
1	6	خ	صدوق	كان أحد الثقات	11	242	أحمد بن إسحاق السلمي ⁵⁴⁶	8

542) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXVI, 402-10; Zehebî, *Kâşif*, II, 216; İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, II, 207.

543) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVII, 95-101; Zehebî, *Kâşif*, I, 627; İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, I, 479-80. İbn Ebi'z-Zinâd'ın *Sahîh*'deki rivâyetlerinin hiç biri asıl hadîsler niteliğinde olmayıp; beşi ta'lik, üçü ise mütabaattır.

544) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIV, 554-58; Zehebî, *Kâşif*, II, 190; İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, II, 180.

545) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIV, 405-28; Zehebî, *Kâşif*, II, 156; İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, II, 144.

546) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, I, 261-63; Zehebî, *Siyeru A'lâm*, XIII, 37; İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, I, 10.

2	3	خ م د ت س ق	صدوق تكلم فيه للتشيع	-	9	204	إسحاق بن منصور السلولي ⁵⁴⁷	9
5	35	خ	صدوق	-	11	242	إسحاق بن نصر (إسحاق بن إبراهيم البخاري) ⁵⁴⁸	10
15	100	خ م د ت س ق	ثقة تكلم فيه بلا حجة	قال أحمد : ثقة و تعجب من حفظه ، و قال أبو حاتم : هو من أتقن أصحاب أبي إسحاق ، و ضعفه ابن المديني	7	160	إسرائيل بن يونس السبيعي ⁵⁴⁹	11
2	56	خ م د ت ق	صدوق أخطأ في أحاديث من حفظه	قال أبو حاتم : مغفل محله الصدق . و ضعفه النسائي	10	226	إسماعيل بن أبي أويس الأصبجي (إسماعيل بن عبد الله) ⁵⁵⁰	12
3	9	خ م د ت س ق	ثقة يخطئ قليلا	صدوق	6	-	بريد بن عبد الله بن أبي بردة الأشعري ⁵⁵¹	13
1	21	خ	صدوق رمى بالإرجاء	-	10	224	بشر بن محمد السختياني ⁵⁵²	14
1	4	خ	صدوق جليل	-	11	222	بيان بن عمرو البخاري ⁵⁵³	15

547) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, II, 478-80; Zehebî, *Kâşif*, I, 293; İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, I, 89.

548) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, II, 388-89; Zehebî, *Kâşif*, I, 233; İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, I, 55.

549) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, II, 515-524; Zehebî, *Kâşif*, I, 241; İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, I, 64.

550) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, III, 124-29; Zehebî, *Kâşif*, I, 247; İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, I, 71.

551) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, IV, 50-51; Zehebî, *Kâşif*, I, 265; İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, I, 96.

552) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, IV, 145-46; Zehebî, *Kâşif*, I, 269; İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, I, 101.

553) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, IV, 305-06; Zehebî, *Kâşif*, I, 277; İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, I, 111.

6	45	خ م د س ق	صدوق	ثقة	7	173	جویریة بن أسماء 554 بن عبید	16
1	8	خ م د س ق	صدوق یهم	ثقة	9	201	حرمی بن عمارة 555 العنکی	17
1	3	خ	صدوق یخطئ	قال أبو حاتم : منکر الحدیث ، و	10	213	حسان بن حسان 556 البصری	18
				قال البخاری : كان المقرئ یثنی علیه				
1	5	خ س ق	لا بأس به ، و نسبه أبو داود إلى تلقین المشایخ	الحافظ ، وثق ، قال أبو داود : كذاب	11	-	الحسن بن مدرک 557 السلسوسی	19
2	4	خ د ق	صدوق	-	3	87 - 96	حمزة بن أبي 558 أسید	20
1	6	خ م د ت س ق	صدوق	ثقة	5	-	خالد بن ذکوان 559 المدنی	21
2	32	خ م ت س ق	صدوق یتشیع ، و له أفراد	قال أبو داود : صدوق یتشیع ، و قال أحمد و غیره : له مناکیر	10	213	خالد بن مخلد 560 القطواني	22
1	22	خ د ت	صدوق ، رمی بالإرجاء	ثقة یهم	9	213/ 217	خلاد بن یحیی 561 السلمی	23

554) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, V, 172-74; Zehebî, *Kâşif*, I, 298-99; İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, I, 136.555) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, V, 556-58; Zehebî, *Kâşif*, I, 318; İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, I, 159.556) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, VI, 25-26; Zehebî, *Kâşif*, I, 320; İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, I, 161.557) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, VI, 323-24; Zehebî, *Kâşif*, I, 330; İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, I, 171.558) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, VII, 311-13; Zehebî, *Kâşif*, I, 351; İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, I, 199.559) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, VIII, 60-61; Zehebî, *Kâşif*, I, 561; İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, I, 213.560) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, VIII, 163-67; Zehebî, *Kâşif*, I, 318; İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, I, 218.561) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, VIII, 359-61; Zehebî, *Kâşif*, I, 377; İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, I, 230.

4	21	خ	صدوق ربما أخطأ ، و كان أخباريا علامة	الحافظ ، صدوق	10	240	خليفة بن حياط العصفري ⁵⁶²	24
1	2	خ س ق	صدوق	-	10	212	سعيد بن شرحبيل الكندي ⁵⁶³	25
1	4	خ م د ق	صدوق رمى بالتشيع	ثقة يتشيع	11	230	سعيد بن محمد الجرمي ⁵⁶⁴	26
1	7	خ د ت س ق	صدوق يخطئ	الحافظ ، مفت ثقة لكنه مكث عن الضعفاء	10	233	سليمان بن عبد الرحمن التميمي ⁵⁶⁵	27
1	15	خ م د	ثقة حافظ رمى	مرجع صدوق ،	9	204 - 206	شبابة بن سوار أبو عمرو الفزاري ⁵⁶⁶	28
		ت س ق	بالإرجاء	قال أبو حاتم : لا يحتج به				
2	9	خ م د ت س	قال أحمد : ثقة ثقة ، و قال القطان : ذهب كتابه ثم وجده فتكلم فيه لذلك	ثقة	7	-	صخر بن جويرية البصري ⁵⁶⁷	29
3	15	خ س	صدوق	صالح الحديث	10	200	الصلت بن محمد الخاركي ⁵⁶⁸	30
1	7	خ م د ت س ق	صدوق	الزاهد	3	99	عبد الرحمن بن أبي نُعم البحلي ⁵⁶⁹	31
2	4	خ م د ق	صدوق فيه لين	صدوق	6	171	عبد الرحمن بن الغسيل ⁵⁷⁰	32

562) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, VIII, 314-19; Zehebî, *Kâşif*, I, 375; İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, I, 227. Halîfe b. Hayyât'ın 21 rivâyetinden sadece 2 tanesi müstakil isnâdladır. Diğerleri ya ikinci isnâd ya da mütabaat kâbilindedir.

563) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, X, 499; Zehebî, *Kâşif*, I, 438; İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, I, 298.

564) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XI, 45-46; Zehebî, *Kâşif*, I, 443; İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, I, 304.

565) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XII, 26-31; Zehebî, *Kâşif*, I, 462; İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, I, 327.

566) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XII, 343-48; Zehebî, *Kâşif*, I, 477; İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, I, 345.

567) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XIII, 116-18; Zehebî, *Kâşif*, I, 500; İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, I, 365.

568) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XIII, 228; Zehebî, *Kâşif*, I, 504; İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, I, 369.

569) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVII, 456-57; Zehebî, *Kâşif*, I, 646; İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, I, 500.

570) Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVII, 154-56; Zehebî, *Kâşif*, I, 630; İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, I, 483.

1	10	خ د ت س	صدق بخطيء	قال أبو حاتم : فيه لين	7	-	عبد الرحمن بن عبد الله بن دينار ⁵⁷¹	33
1	5	خ م د ت س ق	صدق كان يحدث من كتب غيره فيخطيء ، قال النسائي : حديثه عن عبيد الله العمري منكر	قال ابن معين : هو أحب إلى من فليح ، و قال أبو زرعة : سيء الحفظ	8	186 - 187	عبد العزيز بن محمد الدروردي ⁵⁷²	34
5	43	خ م د ت س ق	ثقة ، كان يتشيع	الحافظ ، ثقة ، أحد الأعلام على تشييعه و بدعته	9	213	عبيد الله بن موسى العبيسي ⁵⁷³	35
1	2	خ ت	صدق ربما خالف	قواه ابن حبان	8	-	عثمان بن فرقاد العطار ⁵⁷⁴	36
1	10	خ س	ثقة ، تغير فصار يتلقن	-	10	220	عثمان بن الهيثم بن جهم بن عيسى ⁵⁷⁵	37
6	39	خ م د ت س ق	ثقة رمى بالتشيع	ثقة ، لكنه قاص الشيعة	4	116	عدي بن ثابت الأنصاري ⁵⁷⁶	38
2	14	خ م د ت س ق	ثقة ربما وهم	صدق	5	150	عمرو بن أبي عمرو القرشي ⁵⁷⁷	39

571) Mizzi, *Tehzibu'l-Kemâl*, XVII, 208-09; Zehebî, *Kâşif*, I, 632; İbn Hacer, *Takribu't-Tehzib*, I, 486.572) Mizzi, *Tehzibu'l-Kemâl*, XVIII, 187-94; Zehebî, *Kâşif*, I, 658; İbn Hacer, *Takribu't-Tehzib*, I, 512. Abdulaziz b. Muhammed'in Sahih'deki rivayetlerinin hepsi mütabaat şeklindedir.573) Mizzi, *Tehzibu'l-Kemâl*, XIX, 164-69; Zehebî, *Kâşif*, I, 687; İbn Hacer, *Takribu't-Tehzib*, I, 539.574) Mizzi, *Tehzibu'l-Kemâl*, XIX, 475; Zehebî, *Kâşif*, II, 12; İbn Hacer, *Takribu't-Tehzib*, II, 13.575) Mizzi, *Tehzibu'l-Kemâl*, XIX, 502-03; Zehebî, *Kâşif*, II, 14; İbn Hacer, *Takribu't-Tehzib*, II, 15.576) Mizzi, *Tehzibu'l-Kemâl*, XIX, 522-23; Zehebî, *Kâşif*, II, 15; İbn Hacer, *Takribu't-Tehzib*, II, 16.577) Mizzi, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXII, 168-71; Zehebî, *Kâşif*, II, 84; İbn Hacer, *Takribu't-Tehzib*, II, 75.

2	10	خ د	صدوق	-	9	198	عنيسة بن خالد القرشي 578	40
1	25	خ م د ت س ق	ثقة رمى بالقدر و بالتشيع	قال النسائي : ثقة ثبت	6	146 - 147	عوف بن أبي جميلة الأعرابي 579	41
2	9	خ م د ت س ق	صدوق له خطأ كثير	ابن معين : ليس بثقة ، و قال أبو حاتم و غيره : ليس بالقوى ، و قال أبو زرعة : لين	8	183	فضيل بن سليمان النميري 580	42
3	42	خ م د ت س ق	صدوق كثير الخطأ	قال ابن معين ، و أبو حاتم ، و النسائي : ليس بالقوى	7	168	فليح بن سليمان الأسلمي 581	43
1	2	خ م مد س	صدوق يخطئ	وثقه غير واحد ، و قال النسائي : ضعيف ، و لينه القطان	7	-	محمد بن أبي حفصة البصري 582	44
2	8	خ م د ت س	صدوق	وثقوه ، إلا ما روى عن ابن معين أنه	10	213	محمد بن سابق التميمي 583	45
				ضعفه ، قال يعقوب بن شيبة : ثقة لا يوصف بالضبط				

578) Mizzi, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXII, 404-05; Zehebî, *Kâşif*, II, 99; İbn Hacer, *Takribu't-Tehzib*, II, 88.

579) Mizzi, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXII, 437-40; Zehebî, *Kâşif*, II, 101; İbn Hacer, *Takribu't-Tehzib*, II, 89.

580) Mizzi, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXIII, 271-74; Zehebî, *Kâşif*, II, 124; İbn Hacer, *Takribu't-Tehzib*, II, 112.

581) Mizzi, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXIII, 317-21; Zehebî, *Kâşif*, II, 125; İbn Hacer, *Takribu't-Tehzib*, II, 114.

582) Mizzi, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXV, 85-87; Zehebî, *Kâşif*, II, 165; İbn Hacer, *Takribu't-Tehzib*, II, 155.

583) Mizzi, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXV, 233-37; Zehebî, *Kâşif*, II, 173; İbn Hacer, *Takribu't-Tehzib*, II, 163.

1	4	خ م د ت ق	صدق له أوهام و أنكروا سماعه من أبيه لصغره	قال النسائي : ليس بالقوى ، و قال ابن معين : يتقى حديثه ، و قال مرة : ضعيف ، و قال أبو زرعة و غيره : صدوق	7	167	محمد بن طلحة اليامي 584	46
2	12	خ د ت س	مقبول	قرنه البخاري بأخر	7	-	محمد بن أبي عتيق (محمد بن عبد الله بن أبي عتيق) 585	47
1	18	خ م د ت س ق	ثقة	قال ابن معين : ثقة ، و قال أبو حاتم : صدق ، لم أر من الأئمة إلا هو و أحمد و سليمان بن داود الهاشمي	9	215	محمد بن عبد الله الأنصاري 586	48
2	9	خ ق	صدق يخطئ	-	10	-	محمد بن عبيد بن ميمون القرشي 587	49
3	18	خ م د ت س ق	صدق عارف رمى بالتشيع	ثقة شيعي	9	195	محمد بن الفضيل الضي 588	50
2	16	خ س ق	صدق يهم	لينه ابن معين	9	197	محمد بن فليح الأسلمي 589	51

- 584) Mizzi, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXV, 417-18; Zehebî, *Kâşif*, II, 183; İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, II, 173.
585) Mizzi, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXV, 549; Zehebî, *Kâşif*, II, 189-90; İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, II, 180.
586) Mizzi, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXV, 539-48; Zehebî, *Kâşif*, II, 189; İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, II, 180.
587) Mizzi, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXVI, 72-73; Zehebî, *Kâşif*, II, 199; İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, II, 189.
588) Mizzi, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXVI, 293-98; Zehebî, *Kâşif*, II, 211; İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, II, 200-201.
589) Mizzi, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXVI, 299-300; Zehebî, *Kâşif*, II, 211; İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, II, 201.

1	12	خ د ت س ق	لا تثبت له صحبة	لم يصح له سماع	2	65	مروان بن الحكم 590 القرشي	52
1	7	خ م د ت س ق	صدوق ربما وهم	قال ابن معين : صدوق ، ليس بحجة	9	200	معاذ بن هشام 591 الدَّسْتَوَائِي	53
1	2	خ د ت س ق	صدوق وكان يرسل	-	4	101	مقسم بن بجرة ⁵⁹²	54
1	4	خ د ت س ق	صدوق بخطي كثيرا ، فقيه عارف بالفرائض	الحافظ ، مختلف فيه ، امتحن فمات محبوسا بسامراء	10	228	نعيم بن حماد 593 الخرزاعي	55
1	4	خ د ت س ق	صدوق مقربا كبر فصار يتلقن ، فحديثه القلم أصح	الحافظ ، خطيب دمشق و عالمها	10	245	هشام بن عمار 594 السلمي	56
2	40	خ ت	صدوق بخطي	صويلح ، قال النسائي : ليس بثقة ، و قال أبو حاتم : شيخ	10	237 / 238	يحيى بن سليمان 595 الجعفي	57
2	17	خ د ت س ق	صدوق	-	10	253	يوسف بن موسى 596 الرازي	58

- 590) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVII, 387-88; Zehebî, *Kâşif*, II, 253; İbn Hacer, *Takribu't-Tehzîb*, II, 238-39.
- 591) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVIII, 139-43; Zehebî, *Kâşif*, II, 274; İbn Hacer, *Takribu't-Tehzîb*, II, 257.
- 592) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVIII, 461-63; Zehebî, *Kâşif*, II, 290; İbn Hacer, *Takribu't-Tehzîb*, II, 273.
- 593) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIX, 466-80; Zehebî, *Kâşif*, II, 324; İbn Hacer, *Takribu't-Tehzîb*, II, 305.
- 594) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXX, 242-54; Zehebî, *Kâşif*, II, 337; İbn Hacer, *Takribu't-Tehzîb*, II, 320.
- 595) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXI, 369-72; Zehebî, *Kâşif*, II, 367; İbn Hacer, *Takribu't-Tehzîb*, II, 349.
- 596) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXII, 465-67; Zehebî, *Kâşif*, II, 401; İbn Hacer, *Takribu't-Tehzîb*, II, 383.

2.2.2. Sadece Kitâbu'l-Meğâzî'de rivâyeti olanlar

Mevsûkiyetlerinde ittifak edilmeyen râvîlerden sadece Meğâzî'de rivâyeti bulunanlar ise on iki kişidir. Bunların isimleri ve terceme-i hâlleri şöyledir:

2.2.2.1. İbn Ubeyde b. Neşît (Abdullah b. Ubeyde b. Neşît ö. 130 / ابن عبيدة بن نسيط)

Abdullah b. Ubeyde b. Neşît er-Rebzî hicri 130 tarihinde vefat etmiştir. Câbir b. Abdillâh (ö. 78), Sehl b. Sa'd (ö. 88), Ukbe b. Âmir el-Cühenî (ö. 60) gibi sahâbîlerden, Ubeydullah b. Abdillâh b. Utbe (ö. 94/98), Ali b. Huseyn b. Ali b. Ebî Tâlib (ö. 93) ve Ömer b. Abdilazîz (ö. 101) gibi tâbiünden rivâyette bulunmuştur. Kendisinden de kardeşleri Muhammed b. Ubeyde (ö. ?) ve Mûsâ b. Ubeyde (ö. 153) ile Sâlih b. Keysân (ö. 130/140-...) ve Amr b. Abdillâh b. Ebî'l-Ebyed (ö. ?) ve başkaları rivâyette bulunmuşlardır⁵⁹⁷.

İbn Ubeyde hakkında Ya'kûb b. Şeybe (ö. 262) "Sika", Nesâî (ö. 303) "Leyse bihi be's/ليس به بأس"⁵⁹⁸, Dârekutnî (ö. 385) ve İbn Hacer (ö. 852) "Sika"⁵⁹⁹, Ahmed b. Hanbel (ö. 241) "O ve kardeşi (Mûsâ ö. 153) ile meşgul olunmaz/vakit geçirilmez!"⁶⁰⁰, Yahyâ b. Ma'în (ö. 233) bir defasında "Kardeşi Mûsâ'dan başkası ondan rivâyet etmemiştir. İkinin de hadîsi zayıfır."⁶⁰¹, başka bir defa "Câbir b. Abdillâh'dan sema'ı yoktur. Onun ve kardeşinin hadîsi zayıftır.", başka bir sefer ise "Leyse bi şey/ليس بشيء", İbn Adiy (ö. 365) "Hadîsinde zayıflık açıktır."⁶⁰², İbn Sa'd (ö. 230) "Kalîlu'l-hadîs/قليل الحديث"⁶⁰³ demiştir.

İbn Hibbân (ö. 354) onu Sikât'ında zikretmiş⁶⁰⁴ ancak başka bir defa ise "Münkiru'l-hadîs cidden/منكر الحديث جدا", kardeşi Mûsâ'dan başka kimse ondan rivâyet etmemiştir. Mûsâ da "leyse bi şeyin fi'l-hadîstir/ليس بشيء في الحديث", problem hangisinden kaynaklanıyor bilmiyorum"⁶⁰⁵ demiştir.

İbn Ubeyde'nin Sahîh de bir rivâyeti bulunmaktadır. Buhârî bu rivâyeti Meğâzî'de tam metin olarak⁶⁰⁶, Ta'bir'de ise takti' yaparak vermiştir⁶⁰⁷. Meğâzî'deki rivâyette isnâd

597) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XV, 263-65.

598) İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 561.

599) İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, I, 431.

600) Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed b. el-Cevzî. (1406). *ed-Du'afâ ve'l-Metrûkîn*, (thk. Abdullah el-Kâdî), I-III, Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, II, 132; Ebû Zekeriyya Muhyiddîn b. Şeref en-Nevevî. (tsz.). *Tehzîbu'l-Esmâ ve'l-Luğât*, (thk. Mustafa Abdulkâdir A'tâ), y.y., s. 392; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 562.

601) Ebu Abdillâh Abdurrahmân b. Ebî Hâtîm er-Râzî. (1371/1952). *Kitâbu'l-Cerh ve't-Ta'dîl*, I-IX, Beyrût: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, V, 101.

602) Ebû Ahmed Abdillâh b. Adiy el-Cürçânî. (1418/1997). *el-Kâmil fî Du'efâi'r-Ricâl*, (thk. Âdil Ahmed Abdulmevcûd, Ali Muhammed Muavved), I-IX, Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, V, 212-13; İbnu'l-Cevzî, *Du'afâ*, II, 132; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 562.

603) Muhammed b. Sa'd b. Meni' ez-Zührî. (2002). *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I-XI, (thk. Ali Muhammed Ömer), Kahire: Mektebetü'l-Usre, VII, 513.

604) Muhammed b. Hibbân el-Bustî. (1395/1975). *Sikât*, (thk. Şerefuddîn Ahmed), I-IX, Dâru'l-Fikr, y.y. V, 45.

605) İbnu'l-Cevzî, *Du'afâ*, II, 132; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 562.

içerisinde İbn Ubeyde'nin ismini verdikten sonra onun Abdullah olduğunu belirtmiştir. Böylelikle kardeşi Mûsâ ile karışmasını önlemiştir. Çünkü kardeşi Mûsâ b. Ubeyde zayıf bir râvîdir⁶⁰⁸.

Bu rivâyetin sened ve metni şöyledir:

Sa'îd b. Muhammed el-Cermî (ö. 230) → Ya'kûb b. İbrâhîm (ö. 208) → İbrâhîm b. Sa'd ez-Zührî (ö. 183) → Sâlih b. Keysan (ö. 145) → *İbn Ubeyde b. Neşît* → Ubeydullah b. Abdillâh b. Utbe (ö. 94/98) → Abdullah b. Abbâs (ö. 68).

Ubeydullah b. Abdillâh b. Utbe şöyle demiştir: Bize şu ulaştı; Museylimetu'I-Kezzâb Medine'ye geldi ve Haris'in kızının yurduna indi. Hâris b. Kureyz'in kızı Ümmü Abdillâh b. Âmir, Museyime'nin nikahı altında idi. Rasûlullah elinde budanmış bir dal yanında Sabit ibn Kays ibn Şemmâs – kendisine “Resûlullah'ın Hatibi” denilen kimse – ile birlikte (tanışmak ve vahyi tebliğ etmek için) Museyime'nin yanına gitti. Museyime'nin karşısında durdu ve onunla İslâm hakkında konuştu. Museyime, Rasûlullah'a: 'İstersen bizimle bu peygamberlik işi arasını boşaltırsın, sonra o işi senin ardından bize tahsis edersin.' dedi. Bu teklif üzerine Hz. Peygamber: 'Eğer benden elimdeki şu dalı istemiş olsaydın, ben onu dahi sana vermezdim. Ben seni, rüyamda bana gösterilen kimse olarak görüyorum. Bu Sabit ibn Kays'tır. Benim yerime sana o cevâb verecektir.' buyurdu ve oradan ayrılıp gitti⁶⁰⁹.

Ubeydullah b. Abdillâh dedi ki: Ben Abdullah ibn Abbâs'a Resûlullah'ın zikrettiği o rüyanın mâhiyetinden sordum. İbn Abbâs şöyle dedi: Bana, Resûlullah'ın şöyle buyurduğu zikredildi: “Uyurken rüyamda ellerimin altına altından iki bilezik konulduğu gösterildi. Bunlardan ürktüm ve onlar hoşuma gitmedi. Sonra bana izin verildi ve bunlara üfürdüm, onlar da uçup gittiler. Ben bu iki bileziği, çıkacak iki yalancıyla te'vîl ettim.” Ubeydullah: Onlardan biri Feyrûz'un Yemen'de öldürdüğü el-Ansî'dir, diğeri de Museylimetu'I-Kezzâb'dır, demiştir.

İbn Ubeyde'nin bu rivâyeti Sâlih b. Keysan tarîki ile gelmiştir. Yani kardeşi Mûsâ yoluyla değil⁶¹⁰. Buna göre İbn Ma'în'in ileri sürmüş olduğu cerh sebebi ortadan kalkmıştır. Buhârî İbn Ubeyde'nin rivâyetinde seçmeci davranmış, ittifakla zayıf kabul edilen kardeşi Musâ'nın haricindeki hocalardan yapmış olduğu nakillerin sadece birini tahrîc etmiştir.

606) Muhammed b. İsmâil el-Buhârî. (1413/1993). *Sahîh*, (thk. Mustafa Dîb el-Buğâ), I-V, Dimeşk, Meğâzî: Dâru'l-Ulûmi'l-İnsâniyye, 67.

607) Buhârî, Ta'bir, 38.

608) Bedrûddîn Ebî Muhammed Mahmûd b. Ahmed el-Aynî. (2009). *Umdetu'l-Kârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, (thk. Abdullah Mahmûd Muhammed Ömer), I-XV, Beyrût: Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, XVIII, 33. Mûsâ b. Ubeyde'nin cerh ta'dîl durumu için bakınız: Ukaylî, Duefâ, IV, 160; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIX, 104-113; Takiyuddîn Ahmed b. Ali el-Makrîzî. (1415/1994). *Muhtasarü el-Kâmil fi'd-Du'efâ*, (thk. Emen b. Ârif ed-Dimeşkî), Kahire: Mektebetü'Sünne, I, 712.

609) Hadîsin bu kısmı Mürsel olarak gelmektedir.

610) İbn Hacer. (1421/2000). *Hedyu's-Sârî Mukaddimetu Fethu'l-Bârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî* (Fethu'l-Bârî ile birlikte basım), (thk. Abdulazîz b. Abdillâh b. Bâz), Dimaşk: Dâru'l-Feyhâ .s. 588.

2.2.2.2. *el-Hasen b. Halef el-Vâsîfî (ö. 246 / الحسن بن خلف الواسطي)*

Dedesine nispetle el-Hasen b. Şâzân el-Vâsîfî şeklinde de bilinen el-Hasen b. Halef b. Şâzân b. Ziyâd el-Vâsîfî Bağdat'a sonradan gelerek yerleşmiş ve burada rivâyetlerde bulunmuştur. Hicri 246 yılında Bağdat'ta vefat etmiştir⁶¹¹. İshâk b. Yûsuf el-Ezrak (ö. 195), Hurmî b. İmâre b. Ebî Hafsa (ö. 201), Hammâd b. Üsâme b. Zeyd el-Kureşî (ö. 201), Abdurrahman b. Mehdî (ö. 198), Yahyâ b. Sa'îd el-Kattân (ö. 198), Yezîd b. Hârûn (ö. 206) ve daha başkalarından rivâyet etmiş, kendisinden de Buhârî, Ahmed b. Amr b. Abdilhâlik Ebû Bekir el-Bezzâr (ö. 292), Bakî b. Mahled (ö. 273/276), Ebû Hâtîm er-Râzî (ö. 277), Yahyâ b. Muhammed b. Sâ'îd (ö. 318) ve daha birçokları rivâyet etmiştir⁶¹².

el-Hasen b. Halef hakkında Ebû Hâtîm er-Râzî (ö. 277) “Şeyh//شيخ”⁶¹³, Buhârî “Yetekellemûne fihi/يكتلمون فيه”⁶¹⁴, Hatîb Bağdâdî (ö. 463) “Sika”⁶¹⁵, İbn Adiy “Münker rivâyetini bilmiyorum”⁶¹⁶ demiş, İbn Hibbân onu Sikât'ında zikretmiştir⁶¹⁷.

Ayrıca Zehebî (ö. 748) “Sadûk”⁶¹⁸, İbn Hacer bir yerde “Sadûk lehû evhâm/صدوق له أوهام”⁶¹⁹ başka bir yerde “Sika”⁶²⁰, Bedruddîn Aynî (ö. 855) ise “Sika”⁶²¹ olduğunu söylemiştir.

el-Hasen b. Halef Buhârî'nin küçük şeyhleri tabakasındandır ve Sahîh'de sadece burada rivâyeti bulunmaktadır. Bu rivâyet *el-Hasen b. Halef* → İshâk b. Yûsuf el-Ezrak (ö. 195) → Ebû Bîşr Verkâ (b. Ömer ö. ?) → İbn Ebî Necîh (Abdullah b. Ebî Necîh ö. 131) → Mücâhid (b. Cebr el-Kureşî ö. 102) → Abdurrahman b. Ebî Leylâ (ö. 83) → Ka'b b. Ücre (ö. 51) → Hz. Peygamber yoluyla gelmiştir. Hadîsin metni şöyledir:

“Abdurrahman b. Ebî Leylâ, Ka'b b. Ücre'den rivâyet ettiğine göre Rasûlullah (s.a.s.) onu (Ka'b'ı), yüzüne bitler düşüyor iken görünce; “Haşerelerin sana eziyet etmiyor mu?” dedi. Ka'b'da evet (ediyor) dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber ona – Hudeybiye'de iken - başını traş etmesini emretti. Rasûlullah ona başını traş etmesini söylediğinde umre yapmadan ihramdan çıkacaklarına dair herhangi bir açıklama yapmamıştı ve kendisi ile ashâbının Mekke'ye girme ve umre yapma arzuları devam etmekteydi. Akabinde Allah bu işin fidesini bildiren ayeti⁶²² indirdi, Hz. Peygamber de ona bir farak (on altı ritl) buğ-

611) Hatîb el-Bağdâdî. (tsz.). *Târîhu Bağdâd*, I-XIV, Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, VII, 305.

612) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, VI, 138-40.

613) İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, III, 17.

614) Buhârî. (1406/1986). *Târîhu's-Sağîr*, (thk. Mahmûd İbrahim Zâyid), I-II, Dâru'l-Ma'rife, II, 354.

615) Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, VII, 305.

616) İbn Adiy, *el-Kâmil*, III, 187.

617) İbn Hibbân, *Sikât*, VIII, 177.

618) Zehebî, *Kâşif*, I, 324.

619) İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, I, 166.

620) İbn Hacer. (1421/2000). *Fethu'l-Bârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, (thk. Abdulazîz b. Abdillâh b. Bâz), I-XIII+I, Dîmaşk: Dâru'l-Feyhâ, VII, 555.

621) Aynî, *Umdetu'l-Kârî*, XVII, 290.

622) “Haccı da, umreyi de Allah için tamamlayın. Eğer (düşman, hastalık ve benzer sebeplerle) engellenmiş olursanız artık size kolay gelen kurbanı gönderin. Bu kurban, yerine varıncaya kadar

dayı altı fakire yedirmesini veya bir koyun kurban etmesini yahut üç gün oruç tutmasını emretti.⁶²³

Buhârî el-Hasen'in bu hadîsini aynı lafızlarla Ebvâbu'l-İhsâr ve Cezâi's-Sayd'da şu senedle tahrîc etmiştir:

İshâk b. Râhûye (ö. 238) → Revh b. Ubâbe (ö. 205) → Şibl b. İbâd (ö. 148) → İbn Ebî Necîh → Mücâhid → Abdurrahman b. Ebî Leylâ → Ka'b b. Ücre → Hz. Peygamber.

Ayrıca aynı yerde bu rivâyetin hemen akabinde bir tarîk daha vererek aynı rivâyetin şu isnâdla da geldiğini bildirmiştir:

Muhammed b. Yûsuf (ö. 212) → Ebû Bişr Verkâ → İbn Ebî Necîh → Mücâhid → Abdurrahman b. Ebî Leylâ → Ka'b b. Ücre → Hz. Peygamber⁶²⁴.

Buna göre Buhârî Meğâzî'de yer vermiş olduğu el-Hasen'in rivâyetini Ebvâbu'l-İhsâr ve Cezâi's-Sayd'da iki farklı tarîkle daha tahrîc ederek, el-Hasen'in rivâyetine bir nevi mütabaatta bulunmuş ve onu takviye etmiştir.

2.2.2.3. ez-Zübeyr b. Münzir b. Ebî Üseyd (ö. ? / زبير بن المنذر بن أبي أسيد) ve ez-Zübeyr b. Ebî Üseyd es-Sâ'idî (ö. ?)

İbn Hacer'e göre altıncı tabakadan olan (tabîûn küçüklerine muasır olupta sahâbeye göremeyen) ez-Zübeyr b. Münzir b. Ebî Üseyd es-Sâ'idî, orta tâbîn tabakasından olan ez-Zübeyr b. Ebî Üseyd es-Sâ'idî ile karıştırılmaktadır. Bu konuda iki görüş bildirilmektedir. Birincisi ez-Zübeyr b. Münzir b. Ebî Üseyd, ez-Zübeyr b. Ebî Üseyd'in⁶²⁵ erkek kardeşinin oğludur. İkincisi ise ez-Zübeyr b. Münzir b. Ebî Üseyd ile ez-Zübeyr b. Ebî Üseyd aynı şahıstır ve ez-Zübeyr bazen dedesine nispet edilir. İbn Hacer bu görüşlerden birincisinin daha isabetli olduğunu söylemiştir⁶²⁶. Mizzî de ez-Zübeyr b. Ebî Üseyd'in ez-Zübeyr b. Münzir'in amcası olduğunu söyleyerek bu konudaki kanaatini beyan etmiştir⁶²⁷.

ez-Zübeyr b. Münzir, babası el-Münzir b. Ebî Üseyd ve sahabî olan dedesi Ebû Üseyd es-Sâ'idî'den (Mâlik b. Rebî'a ö. 60) rivâyet etmiş, kendisinden de Ali b. Hasen b. Ebî'l-Hasen el-Berrâd (ö. ?), kardeşi Muhammed (ö. ?) ve Abdurrahman b. el-Ğasîl (ö. 171) rivâyet etmiştir. ez-Zübeyr b. Münzir amcası ile karıştırıldığı ya da ikisinin aynı şahıs ola-

başlarınızı traş etmeyin. İçinizden her kim hastalanır veya başından rahatsız olur (da traş olmak zorunda kalır)sa fide olarak ya oruç tutması, ya sadaka vermesi, ya da kurban kesmesi gerekir. Güvende olduğunuz zaman hacca kadar umreyle faydalanmak isteyen kimse, kolayına gelen kurbanı keser. Kurban bulamayan kimse üçü hacda, yedisi de döndüğünüz zaman (olmak üzere) tam on gün oruç tutar. Bu (durum), ailesi Mescid-i Haram civarında olmayanlar içindir. Allah'a karşı gelmekten sakının ve Allah'ın cezasının çetin olduğunu bilin." Bakara, 2/196.

623) Buhârî, Meğâzî, 33.

624) Buhârî, Ebvâbu'l-İhsâr ve Cezâi's-Sayd, 9.

625) ez-Zübeyr b. Ebî Üseyd (ö. ?), babası Ebû Üseyd es-Sâ'idî'den rivâyet etmiş, kendisinden de Abdurrahman b. el-Ğasîl rivâyet etmiştir. İbn Hibbân onu Sikât'ında zikretmiş (İbn Hibbân, *Sikât*, IV, 261.), Dârekatnî (ö. 385) "Lâ be'se bihî/به/لا بئس" (İbn Hacer, *Tehzîbu'l-Tehzîb*, II, 466.), İbn Hacer ise onun "Sadûk" olduğunu söylemiştir (İbn Hacer, *Takribu'l-Tehzîb*, I, 257.).

626) İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, VII, 382.

627) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, IX, 329.

rak kabul edildiği için hakkında cerh ta'dil durumu ile ilgili bilgi neredeyse yok gibidir. Bununla birlikte İbn Hacer onun "Mestûr" olduğunu söylemektedir⁶²⁸.

ez-Zübeyr b. Münzir'in Sahîh'de sadece Kitâbu'l-Meğâzî'de bir rivâyeti bulunmaktadır. Bu rivâyetin metni ise şöyledir:

"*Düşman size yaklaştığında yani size kalabalık geldiklerinde ok atınız, (onlar uzak-tayken) oklarınızı atmayınız.*"⁶²⁹

Bu rivâyet aynı zamanda ez-Zübeyr ile birlikte aynı tabakada Hamza b. Ebî Üseyd'den de gelmektedir. Ayrıca Buhârî ez-Zübeyr'in rivâyetinin hemen akabinde babası el-Münzir b. Ebî Üseyd'den⁶³⁰ gelen – metninde küçük lafız farklılığı olan - bir rivâyet daha vererek ez-Zübeyr'in rivâyetini bir nevi desteklemiştir. Buna göre mezkur rivâyetlerin isnâdları şöyledir:

a. ez-Zübeyr'den gelen rivâyet:

Abdullah b. Muhammed el-Cu'fî (ö. 229) → Ebû Ahmed ez-Zübeyrî (ö. 203) → Abdurrahman b. el-Ğasîl → Hamza b. Ebî Üseyd (ö. ?) → ez-Zübeyr b. Münzir b. Ebî Üseyd → Ebû Üseyd → Hz. Peygamber.

b. el-Münzir'den gelen rivâyet:

Muhammed b. Abdurrahman (ö. 255) → Ebû Ahmed ez-Zübeyrî (ö. 203) → Abdurrahman b. el-Ğasîl → Hamza b. Ebî Üseyd (ö. ?) → Münzir b. Ebî Üseyd → Ebû Üseyd → Hz. Peygamber.

2.2.2.4. Ziyâd b. Nâfi' et-Tucûbî (ö. ? / زياد بن نافع النخعي)

Küçük tâbiîn tabakasından olan Ziyâd b. Nâfi' et-Tucûbî el-Mısırî (ö. ?), Yemâme Savaşı'nda eli kesilen sahâbî Kâ'bu'l-Ekta'dan (ö. ?)⁶³¹ ve orta tâbiîn tabakasından olan Ebû Mûsâ 'dan (Ali b. Rebâh ö. 113) rivâyet etmiştir. Kendisinden de Bekr b. Sevâde b. Sümâme el-Mısırî (ö. 128) rivâyette bulunmuştur⁶³².

Ziyâd b. Nâfi' hakkında; İclî (ö. 261) "Sika"⁶³³, Dârekutnî (ö. 385) "Lâ arifuhû/أعرفه لا (Onu tanıyıyorum/bilmiyorum)"⁶³⁴, İbn Hacer ise "Makbûl" olduğunu söylemiştir⁶³⁵. İbn Hibbân (ö. 354) onu Sikât'ında zikretmiştir⁶³⁶.

628) İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, I, 259.

629) Buhârî, Meğâzî, 8.

630) İbn Hibbân, *Sikât*, V, 419; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVIII, 499.

631) Bknz. İbn Hacer, *el-İsâbe*, V, 614.

632) Buhârî. (1429/2008). *Kitâbu't-Târîhi'l-Kebîr*, (thk. Mustafa Abdulkâdir Ata), I-IX, Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, III, 316; İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, III, 547-48; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, IX, 521-22.

633) Ahmed b. Abdullah b. Sâlih Ebû'l-Hasen el-İclî, *Ma'rifetü's-Sikât*, (Abdu'l-Azîm el-Bustî), I-II, Mektebetü'd-Dâr, Medîne, 1405/1985, I, 374.

634) İbn Hacer. (1406/1886). *Lisânu'l-Mizân*, (thk. Dâiretü'l-Ma'rûfi'n-Nizâmiyye-el-Hind), I-VII, Beyrût: Müessesetü'l-'Alemlî li'l-Metbûât, II, 511.

635) İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, I, 270.

636) İbn Hibbân, *Sikât*, VI, 330.

Buhârî Ziyâd'ın rivâyetini sadece Meğâzî'de ta'likan tahrîc etmiştir⁶³⁷. Rivâyetin sendi şöyledir:

Bekr b. Sevâde (ö. 128) → Ziyâd b. Nâfi' → Ebû Mûsâ (ö. 113) → Câbir (b. Abdullah ö. 78).

Bu rivâyetin metni ise şöyledir:

“Hz. Peygamber ashâbına Muhârib ve Sa'lebe günlerinde namaz (koru namazı) kıldırtdı.”

Buhârî'nin bu ta'lik ile bab başlığında verilen bilgi (yani Zatu'r-Rika' gazvesinin Muhârib ve Sa'lebe olarak da adlandırıldığı)⁶³⁸ ile bir önceki hadîste verilen bilgiyi ve isnâdını⁶³⁹ teyid ederek oluşabilecek vehmi ortadan kaldırmayı amaçladığını düşünmekteyiz.

2.2.2.5. 'İmrânu'l-Kattân (ö. 160-170 / (عمران القطان (عمران بن داود العمري)

Basralı bir hadîs alimi olan 'İmrân b. Dâver el-Ammî Ebû'l-Avvâm el-Kattân el-Basrî'nin hicri 160 ile 170 yılları arasında vefat ettiği söylenilmektedir⁶⁴⁰. Bekr b. Abdillâh el-Müzenî (ö. 106), Hasenu'l-Basrî (ö. 110), Humeyd et-Tavîl (ö. 149), Süleymân et-Teymî (ö. 143), Katâde b. Di'âme (ö. 117), Muhammed b. Sîrîn (ö. 110), Ma'mer b. Râşid (ö. 154), Yahyâ b. Ebî Kesîr (ö. 132) ve daha başkalarından rivâyet etmiş, ondan da Ebû Kuteybe Selm b. Kuteybe (ö. 200), Ebû Âsım ed-Dehhâk b. Mahled (ö. 212), Abdullâh b. Recâ el-Ğudânî (ö. 219), Abdurrahman b. Mehdi (ö. 198), Yezîd b. Zürey' (ö. 182), Ebû Dâvud et-Tayâlisî (ö. 204) ve daha başkaları rivâyet etmiştir⁶⁴¹.

Ahmed b. Hanbel (ö. 241) “Sâlihu'l-hadîs olmasını temenni ediyorum”⁶⁴², Yahyâ b. Ma'in (ö. 233) bir defasında “Leys bi'l-kaviyy/ليس بالقوي”⁶⁴³ başka bir defasında ise “Leys bi şeyy/ليس بشيء” ve Yahyâ b. Sa'îd el-Kattân (ö. 198) ondan rivâyet etmemiştir.”, bir başka defa “Hâricî görüşüne sahiptir ancak dâî (propagandacısı) değildir.”⁶⁴⁴, başka bir defa ise “Da'ifu'l-hadîs/ضعيف الحديث”⁶⁴⁵ demiştir.

637) Buhârî, Meğâzî, 29.

638) İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, VII, 525.

639) Buhârî'nin bu ta'likten önce getirmiş olduğu hadîsin isnâdında yer alan Abdullâh b. Recâ el-Ğudânî (ö. 219) sika-sadûk arasında muhtelifün fih bir râvîdir. Bknz. Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XIV, 495-99; İbn Hacer, *Tehzîbu'l-Tehzîb*, III, 470. Ayrıca 'İmrânu'l-Kattân da aynı şekilde ittifakla sika olarak kabul edilen bir râvî değildir. 'İmrânu'l-Kattân'ın hal tercemesi ilgili aşağıda geniş bilgi verilecektir.

640) İbn Hacer, *Takrîbu'l-Tehzîb*, II, 83.

641) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXII, 328-29.

642) İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve'l-Ta'dîl*, VI, 298; Ebû Ca'fer Muhammed b. Amr b. Mûsâ b. Hammâd el-'Ukaylî. (1420/2000). *Kitâbu'd-Duefâ*, (thk. Hamdî b. Abdilmeccid b. İsmâîl), I-IV, Riyâd: Dâru's-Sumey'î, III, 1014.

643) İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve'l-Ta'dîl*, VI, 298.

644) Ukaylî, *Duefâ*, III, 1014-1015; Zehebî. (1416/1995). *Mizânü'l-İtidâl fi Nakdi'r-Ricâl*, (thk. Ali Muhammed Muavvez, Âdil Ahmed Abdilmevcüd), I-VIII, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, V, 287.

645) Makrîzî, *Muhtasarü el-Kâmil fi'd-Du'efâ*, s. 531.

Ebû Dâvud (ö. 275) bir defasında “Hasan’ın ashabındandır. Onun hakkında hayırdan başka bir şey duymadım.” Başka bir defasında ise “Zayıf, İbrahim b. Abdilllah b. Hasan (ö. 145) ayaklanmasına verdiği destekleyici fetvadın dolayı birçok kişinin kanı dökülmüştür.” demiştir⁶⁴⁶.

Nesâî (ö. 303) “Zayıf”⁶⁴⁷, İbn Adiy (ö. 365) “Huve minmen yükteb hadîsuhû /هو ممن يكتب حديثه”⁶⁴⁸, Affân b. Müslim es-Sefâr (ö. 219) “Sika”⁶⁴⁹, İclî (ö. 261) “Sika”⁶⁵⁰ demiş, İbn Hibbân (ö. 354) onu Sikât’ında zikretmiştir⁶⁵¹.

Buhârî “Sadûk, yehimu/صدوق، يهم”، Sâcî (ö. 307) “Sadûk”, Dârekutnî (ö. 385) “Kesîru’l-Muhâlefet ve’l-Vehm/كثير المخالفة و الوهم”، Hâkim (ö. 405) “Sadûk”⁶⁵², İbn Hacer (ö. 852) “Sadûk, yehimu, rumiye bi-re’yi’l-havâric/رمي براي الخوارج”⁶⁵³ demiştir.

Ebû’l-Minhâl, Yezîd b. Zürey’den ‘İmrânu’l-Kattân’ın Harûrî (Hâricî) olduğu ve kible ehline karşı kılıcı caiz gördüğünü rivâyet etmiştir⁶⁵⁴. Ancak İbn Hacer onun Harûrî olduğuna dair bu görüşün isabetli olmadığını, belki olayların karıştırıldığını belirterek şunları söylemektedir; Yezîd’den gelen rivâyete göre Muahmed b. Abdilllah b. Hasan kardeşi İbrahim ile birlikte Abbasi Halifesi Mansûr’a karşı halifelik iddiasıyla ayaklanmış, İbrahim Basra’ya geldiğinde ‘İmrân’dan fetva istemiş, o da vermiştir. Bu ayaklanma İbrahim ile birlikte birçok kişinin ölümüyle sonuçlanmıştır. Bunun Harûriyye (Hâricilik) ile alakası yoktur⁶⁵⁵.

‘İmrân’ın Sahîh’de sadece Meğâzî’de rivâyeti bulunmaktadır⁶⁵⁶. Bu rivâyetin senedi ise şöyledir:

Abdullah b. Recâ el-Ğudânî (ö. 219) → ‘İmrânu’l-Kattân → Yahyâ b. Ebî Kesîr (ö. 129) → Ebû Seleme (Abdullah b. Abdirrahman b. Avf ö. 94) → Câbir b. Abdilllah (ö. 78) → Hz. Peygamber.

Mezkur rivâyetin metni şöyledir:

Hz. Peygamber yedinci gazvesi olan Zâtu’r-Rikâ’da ashabına korku içindelerken namaz kıldırmaştır.”

646) İbn Hacer, *Tehzîbu’l-Tehzîb*, V, 120.

647) Ebû Abdirrahman Ahmed b. Şuayb en-Nesâî. (1405/1985). *Kitâbu’d-Du’efâ ve’l-Metrûkîn*, (thk. Bûrân ed-Denâvî, Kemâl Yûsuf el-Hût), Beyrut: Müessesetü’l-Kutubi’s-Sekâfiyye, s. 192.

648) İbn Adiy, *el-Kâmil*, VI, 164.

649) İbnu’l-Cevzî, *Du’afâ*, II, 220.

650) İclî, *Sikât*, II, 189.

651) İbn Hibbân, *Sikât*, VII, 243.

652) İbn Hacer, *Tehzîbu’l-Tehzîb*, V, 120-21.

653) İbn Hacer, *Takrîbu’l-Tehzîb*, II, 83.

654) Zehebî.(1402/1982). *Siyeru A’lâmi’n-Nübelâ*, (thk. Şuayb el-Arnâût), I-XXIX, Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, VII, 280.

655) İbn Hacer, *Tehzîbu’l-Tehzîb*, V, 120.

656) Buhârî, Meğâzî, 29.

Buhârî 'İmrân'ın rivâyetini sadece istişhâd amaçlı tahrîc etmiştir⁶⁵⁷. Ayrıca bu rivâyetin hemen altında İbn Abbâs (68), Bekre b. Sevâde (ö. 128) ve İbn İshâk (ö. 150)'dan gelen muallak rivâyetler de 'İmrân'ın hadîsini takviye etmektedirler.

2.2.2.6. Sa'dân b. Yahyâ b. Sâlih el-Lahmî (ö. 199 / سعدان بن يحيى اللخمي)

Sa'dân b. Yahyâ b. Sâlih el-Lahmî Ebû Yahyâ el-Kûfî Dimeşk'e gelerek buraya yerleşmiş, hicri 199 tarihinde vefat etmiştir. Babası Yahyâ b. Sâlih el-Lahmî (ö. ?), İsrâîl b. Yûnus es-Sabi'î (ö. 160), İsmâîl b. Ebî Hâlid (ö. 146), Hammâd b. Seleme (ö. 146), Hanzala b. Ebî Süfyân (ö. 151), Zekeriyâ b. Ebî Zâide (ö. 147-149), Ameş (Süleymân b. Mihrân ö. 147, 148), Şu'be b. Haccâc (ö. 160), Âsım b. Muhammed b. Zeyd (ö. ?), Muhammed b. Ebî Hafsa (ö. ?), Abdulaziz b. Ömer b. Abdilaziz (ö. 150), Müsennâ b. Sa'îd ed-Dabiî (ö. ?), İbn İshâk (ö. 150), Hişâm b. Urve (ö. 145/146), Yûnus b. Yezîd el-Eylî (ö. 159) ve daha birçoklarından hadîs rivâyet etmiş, kendisinden de Süleymân b. Abdirrahman ed-Dimeşkî (ö. 233), Ebû'n-Nadr İshâk b. İbrâhîm (ö. 227), Ali b. Hucr el-Mervezî (ö. 244), Hişâm b. Ammâr ed-Dimeşkî (ö. 245) ve başkaları rivâyet etmişlerdir⁶⁵⁸.

Sa'dân b. Yahyâ hakkında; Duheym ed-Dimeşkî (ö. 245): "Bizim nazarımızda o kizb ile itham edilenlerdendir", İbn Hibbân (ö. 354) "Sika, me'mûn, müstakîmu'l-emr fi'l-hadîs / محلّه الصدق / صدقته مأمون مستقيم الأمر في الحديث"⁶⁵⁹, Ebû Hâtim (ö. 277) "Mahalluhu's-Sıdk / محلّه الصدق"⁶⁶⁰, Dârekutnî (ö. 385) bir defasında "Leyse bi-zâke/ليس بذاك", başka bir defasında ise "Lâ be'se bih/لا بأس به"⁶⁶¹, Zehebî (ö. 748) "Sadûk/صدوق"⁶⁶², İbn Hacer (ö. 852) "Sadûkun vasatun/وسط صدوق"⁶⁶³ demiş, İbn Hibbân ayrıca Sikât'ında zikretmiştir⁶⁶⁴.

Sa'dân'ın Sahîh'in Meğâzî bölümünde sadece bir rivâyeti bulunmaktadır⁶⁶⁵. Bu rivâyetin senedi ise şöyledir:

Süleymân b. Abdirrahman (ö. 233) → Sa'dân b. Yahyâ → Muhammed b. Ebî Hafsa (ö. ?) → Zührî (ö. 124) → Ali b. Hüseyin (b. Ali ö. 93) → Amr b. Osman (ö. ?) → Üsâme b. Zeyd (ö. 54).

657) İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, VII, 523; Aynî, *Umdetu'l-Kârî*, XVII, 260. İbn Hacer Hedyu's-Sârî'de Buhârî'nin İmrân'dan az sayıda ta'lik'inin olduğunu bildirmektedir. (İbn Hacer, *Hedyu's-Sârî*, 645.) Ancak biz Sahîh'de İmrân'ın bir hadîsini tespit edebildik. Bununla birlikte Kelâbâzî'de İmrân'ın hadîsinin sadece Meğâzî'de olduğunu haber vermektedir. (Ahmed b. Muhammed b. Hüseyin b. Hasan Ebû Nasr el-Buhârî el-Kelâbâzî.(1407/1987). *el-Hidâye ve'l-İrşâd fî Ma'rifeti Ehli's-Sika ve's-Sadâd (Ricâlu Sahîh el-Buhârî)*, (thk. Abdullah el-Leysî), I-II, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, II, 879.)

658) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXI, 107.

659) İbn Hacer, *Tehzîbu'l-Tehzîb*, II, 702.

660) İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, IV, 290.

661) Zehebî. (tsz.). *el-Muğnî fî'd-Duafâ*, (thk. Nûruddîn İtr), I-II, Katar: İdâretu İhyâi't-Turâsî'l-İslâmî, I, 253.

662) Zehebî, *Kâşif*, I, 446.

663) İbn Hacer, *Takrîbu'l-Tehzîb*, I, 308.

664) İbn Hibbân, *Sikât*, VI, 431.

665) Buhârî, Meğâzî, 46.

Bu rivâyetin metni ise şöyledir:

“Üsâme b. Zeyd Mekke’nin fethi zamanında; Ey Allah’ın Resûlü yarın nereye ineceksiniz? Diye sormuş, Resûlullah da şöyle cevap vermiştir: *Akîl bize evden bir şey bıraktı mı?*”

Buhârî Sa’dân’dan gelen bu rivâyeti Zührî’den biri Yûnus b. Yezîd tarîki ile Kitâbu’l-Hac’da⁶⁶⁶ diğeri Ma’mer b. Râşid yoluyla Kitâbu’l-Cihâd ve’s-Siyer’de⁶⁶⁷ tahrîc etmiştir. Ayrıca Buhârî, Sa’dân’ın rivâyetinde geçen bilgilerin açıklamasını hemen akabinde Zührî’den yapmış olduğu ta’liklerde yaparak, bir nevi bu rivâyetin diğeri tariflerine atıfta bulunmuştur.

2.2.2.7. Şucâ’ b. Velîd (ö. ? / شعاع بن الوليد البخاري)

Etbâu etbâi’t-tâbiînden olan Şucâ’ b. Velîd Ebû’l-Leys el-Buhârî, Nadr b. Muhammed el-Yemâmî (ö. ?), Abdullah b. Yezîd el-Kureşî (ö. 213), Abdurrezzâk b. Hemmâm (ö. 211), Ubeydullah b. Mûsâ b. Ebî’l-Muhtâr (ö. 213), Ebû Nu’âym Fadl b. Dukeyn (ö. 218/219) gibilerinden rivâyet etmiş, kendisinden de Buhârî, Ahmed b. Abde el-Âmulî (ö. ?), Sehl b. Şâzeveyh el-Buhârî (ö. ?) rivâyet etmiştir.⁶⁶⁸

Şucâ’ b. Velîd hakkında cerh ta’dîl kitaplarında yok denecek kadar az bilgi bulunmaktadır. Bu sebeple olmalı ki İbn Hacer onun için “Makbûl” demiştir⁶⁶⁹. Tahrîru Takrîbi’t-Tehzîb müellifleri İbn Hacer’in bu tavsifine, Şucâ’dan Buhârî ve daha başkalarının rivâyetinde bulunmasını gerekçe göstererek itiraz etmiş ve onun “Sadûk, hasenu’l-hadîs / صدوق حسن الحديث” mertebesinde olduğunu ileri sürmüşlerdir⁶⁷⁰.

Buhârî Sahîh’inde akranı olan Şucâ’ b. Velîd’in sadece bir rivâyetini Meğâzî’de tahrîc etmiştir⁶⁷¹. Bu rivâyet şu yolla gelmektedir:

Şucâ’ b. Velîd → Nadr b. Muhammed (ö. ?) → Sahr b. Cüveyriye (ö. ?) → Nâfi’.

Rivâyetin metni ise şöyledir:

“Nâfi’ şöyle demiştir: İnsanlar “İbn Ömer, babası Ömer’den önce müslüman oldu” diye konuşuyorlar. Bu doğru değildir. Meselenin aslı şöyledir: Ömer, Hudeybiye günü oğlu Abdullah’ı, ensardan birinin yanında bulunan atın üzerine binip savaşmak maksadıyla getirmesi için, atının yanına göndermişti. Bu sırada Rasûlullah ağacın yanında insan-

666) Buhârî, Hac, 43. Bu rivâyetin senedi şöyledir: Esbağ b. Ferec (ö. 225) → Abdullah b. Vehb (ö. 197) → Yûnus b. Yezîd el-Eylî (ö. 159) → Zührî → Ali b. Hüseyin → Amr b. Osman → Üsâme b. Zeyd.

667) Buhârî, Kitâbu’l-Cihâd ve’s-Siyer, 176. Bu rivâyetin senedi ise şöyledir: Mahmûd (b. Ğaylân el-Adevî ö. 239) → Abdurrezzak b. Hemmâm (ö. 211) → Ma’mer b. Râşid (ö. 154) → Zührî → Ali b. Hüseyin → Amr b. Osman → Üsâme b. Zeyd.

668) Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXII, 388.

669) İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, I, 347.

670) Beşşâr Avvâd Ma’rûf, Şuayb el-Arnâût. (1432/2011). *Takrîbu’t-Tehzîb ve ma’ahû Tahrîru Takrîbi’t-Tehzîb*, Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, s. 335.

671) Buhârî, Meğâzî, 33.

lardan bey'at alıyordu. Ömer'in bu bey'at işinden haberi yoktu. Abdullah, Rasûlullah'a bey'at edip, sonra atı almaya gitti. İbn Ömer atı getirdiği sırada babası savaşmak için zırhını giymekteydi. Abdullah babasına Rasûlullah'ın ağaç altında insanlardan bey'at almakta olduğunu haber verdi. Râvî dedi ki: Ömer oğluyla beraber hemen bey'at yerine gitti ve Rasûlullah'a bey'at etti. İşte insanların "Abdullah b. Ömer'in babasından önce müslüman oldu" diye konuşmakta oldukları söz budur."

Görüldüğü üzere bu rivâyet aslında sahabî kavlidir ve içerdiği bilgidен (Rasûlullah'a bey'at etme) dolayı "Hudeybiye Gazvesi" ile ilgili babta verilmiştir.

2.2.2.8. Târik b. Abdîrrahman el-Becelî (ö. ? / طارق بن عبد الرحمن البجلي)

Küçük tâbiîn tabakasından olan Târik b. Abdîrrahman el-Becelî el-Ahmesî Kûfeli'dir. Sahâbî Abdullah b. Ebî Evfâ (ö. 87) ve tâbiûndan Hakem b. Uteybe el-Hindî (ö. 113), Hakîm b. Câbir el-Ahmesî (ö. 82/95), Zâzân Ebû Abdîllah el-Kindî (ö. 82), Zeyd b. Vehb el-Cühenî (ö. 80/96), Sa'îd b. Cübeyr (ö. 95), Sa'îd b. el-Müseyyib (ö. 92), Âmir eş-Şa'bî (ö. 100), Abdurrahman b. el-Esved b. Yezîd (ö. 99), Kays b. Ebî Hâzım (ö. 90) ve başkalarından rivâyette bulunmuştur. Kendisinden de İsrâîl b. Yûnus es-Sabiî (ö. 160), İsmâîl b. Ebî Hâlid (ö. 146), Zühêyr b. Muâviye b. Hadîc (ö. 172-174), Süfyânû's-Sevrî (ö. 161), el-Ameş (ö. 147/148), Şu'be b. Haccâc (ö. 160), Abdullah b. Mübârek (ö. 181), Abdurrahman b. Humeyd b. Abdîrrahman (ö. ?), Veki' b. Cerrâh (ö. 196/197) ve başkaları rivâyet etmişlerdir⁶⁷².

Târik b. Abdîrrahman hakkında Ahmed b. Hanbel (ö. 241) "Leyse bi zâke/ليس بذاك/ ve o Muhârik b. Halîfe'nin dünüdür."⁶⁷³, Yahyâ b. Sa'îd el-Kattân (ö. 198) "Benim nazarımda Târik b. Abdîrrahman, Ebû Harmele'den daha kuvvetli (sağlam) değildir. Târik ile İbrahim b. Muhâcir aynı seviyededir."⁶⁷⁴, Yahyâ b. Ma'm (ö. 233) "Sika", Ebû Hâtîm (ö. 277) "Lâ be'se bihî/لا بأس به/ yükteb hadîsuhu/يكتب حديثه/ hadîsi Muhârik'in hadîsine benziyor."⁶⁷⁵, İclî (ö. 261) "Sika"⁶⁷⁶, İbn Adiy (ö. 365) "Ercû ennehu lâ be'se bihî/ليس به بأس/ "أرجو أنه لا بأس به"⁶⁷⁷, Nesâî (ö. 303) "Leyse bihî be's/ليس به بأس/ Dârekutnî (ö. 385) "Sika", Ya'kûb b. Ebî Süfyân b. Cevvân (ö. 277) "Sika", İbn Numeyr "Sika"⁶⁷⁸ demiştir. İbn Hibbân (ö. 354) Sikât'ında zikretmiş⁶⁷⁹, Zehebî (ö. 748) "Sika"⁶⁸⁰, İbn Hacer (ö. 852) ise "Sadûk lehû evhâm/صدوق له أو هام"⁶⁸¹ demiştir.

672) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XIII, 345-47.

673) İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, IV, 485.

674) İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, IV, 485; İbn Adiy, *el-Kâmil*, V, 183.

675) İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, IV, 485-86.

676) İclî, *Sikât*, I, 475.

677) İbn Adiy, *el-Kâmil*, V, 183.

678) İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 284.

679) İbn Hibbân, *Sikât*, IV, 395.

680) Zehebî, *el-Muğnî fi'd-Duafâ*, I, 314; (1406/1986). *Men Tukiillime fihî ve huve Muvekkak*, (thk. Muhammed Şekûr b. Mahmûd), Zerkâ: Mektebetü'l-Menâr, I, 102.

681) İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, I, 376.

İbnu'l-Cevzî (ö. 597), Duefâ ve'l-Metrûkîn'de Nesâî'nin Târik b. Abdîrrahman hakkında "Leyse bi'l-kavîy/بالتقوى ليس" dediğini aktarmaktadır⁶⁸². Ancak İbn Hacer'in de belirttiği gibi bu kişinin hangi Târik b. Abdîrrahman olduğu belli değildir⁶⁸³. Zira neseb, künye veya herhangi belirleyici ek bir bilgi verilmemiştir. Bu Nesâî'nin Duefâ'sında da böyledir. Ancak bu eserin muhakkiki bu kişinin Târik b. Abdîrrahman el-Becelî olduğunu bildirmektedir⁶⁸⁴.

Buhârî Târik'in rivâyetlerini sadece Meğâzî'de almıştır. Bunların sened ve metinleri şöyledir:

Mahmûd b. Ğaylân (ö. 239) → Ubeydullah b. Mûsâ (ö. 219) → İsrâîl b. Yûnus (160) → Târik b. Abdîrrahman → Sa'îd b. el-Müseyyeb (ö. 92) → Babası (Müseyyeb b. ö. ?).

"Târik b. Abdîrrahman anlatıyor: Ben hacca giderken yolda namaz kılan bir topluluğa uğradım. Onlara; burası ne mescididir diye sordum. Onlar: Burası Resûlullah'ın Rıdvan Bey'atını yaptığı şecere mescididir dediler. Daha sonra Sa'îd b. el-Müseyyeb'e geldim ve bunu ona anlattım. Sa'îd şöyle dedi: Babam – kendisi ağaç altında Resûlullah'a bey'at edenlerdendir – bana tahdis etti ki; Hudeybiye'nin ertesi yılında kaza umresine çıktığımızda o ağacı unuttuk, onu hatırlamaya muktedir olmadık. Sonra Sa'îd dedi ki: Hz. Muhammed (s.a.s.)'in sahâbîleri o ağacı bilemediler, onu sizler mi bildiniz? Sizler onlardan daha mı iyi bilenlersiniz?"

Mûsâ b. İsmâîl (et-Tebûzekî ö. 223) → Ebû Avâne (Veddâh b. Abdillâh ö. 176) → Târik b. Abdîrrahman → Sa'îd b. el-Müseyyeb → Babası (Müseyyeb b. Hazn ö. ?).

"Târik, Sa'îd'den; o da babası Müseyyeb'den – ki o ağaç altında bey'at edenlerdendir – tahdis etti ki: Bizler Hudeybiye'nin ertesi sene, o ağacın yanına dönüp vardık, fakat o ağaç bize örtülüp gizlendi."

Kabîse b. Ukbe (ö. 215) Süfyânü's-Sevrî (ö. 161) → Târik b. Abdîrrahman → Sa'îd b. el-Müseyyeb → Babası.

"Târik b. Abdîrrahman anlatıyor: O ağaç Sa'îd b. el-Müseyyeb'in yanında zikredilince Sa'îd güldü ve şöyle dedi: Babam – ki o ağaç altında bey'at edenlerdendir – bana haber verdi..."

Görüldüğü üzere Târik'dan gelen bu rivâyetlerin üçü de farklı (İsrâîl b. Yûnus, Ebû Avâne ve Süfyânü's-Sevrî) tarîklerden gelmektedir ve aynı manadadır. Yani Buhârî, Târik'in rivâyetini üç farklı isnadla, takviyeli bir şekilde tahrîc etmiştir.

Târik b. Abdîrrahman'ın rivâyetlerini Buhârî'nin haricinde Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce de tahrîc etmiştir⁶⁸⁵.

682) İbnu'l-Cevzî, *Du'afâ*, II, 62.

683) İbn Hacer, *Tehzîbu'l-Tehzîb*, III, 283.

684) Nesâî, *Du'efâ ve'l-Metrûkîn*, s. 143.

685) İbn Hacer, *Hedyu's-Sârî*, 582.

2.2.2.9. Ömer b. Abdillâh b. Erkâm (ö. ? / عمر بن عبد الله بن الأرقم)

Medineli olan Ömer b. Abdillâh b. Erkâm ez-Zührî el-Kureşî orta tâbiîn tabakasındandır. Babası Abdillâh b. Erkâm Hz. Peygamber'in vahiy kâtiplerindendir⁶⁸⁶. Sahabî Sübey'a bnt. el-Hâris'den (ö. ?) rivâyet etmiş, ondan da Abdillâh b. Utbe b. Mes'ûd (ö. 70) ve oğlu Ubeydullâh b. Abdillâh b. Utbe b. Mes'ûd (ö. 94) kitâbet yoluyla rivâyet etmişlerdir⁶⁸⁷.

Hakkında cerh ta'dil açısından çok fazla bilgi bulunmayan Ömer b. Abdillâh'ı İbn Hibbân (ö. 354) Sikât'ında zikretmiş⁶⁸⁸, İbn Hacer (ö. 852) hakkında "Makbûl/مقبول" demiştir⁶⁸⁹. Ancak İbn Hacer'in bu nitelendirmesine Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb müellifleri itiraz ederek onun "Sika" olduğunu belirtmişlerdir⁶⁹⁰.

Buhârî Sahîh'in de Ömer b. Abdillâh'ın sadece bir rivâyetine yer vermiştir. Onu da iki yerde tahrîc etmiştir. Biri Meğâzî'de⁶⁹¹ diğeri de Talâk'tadır⁶⁹². Meğâzî'de asıl halini vermiş, Talâk'ta ise ihtisâr yapmıştır. Meğâzî'deki rivâyetin sened ve metni şöyledir.

Leys b. Sa'd (ö. 175) → Yûnus b. Yezîd el-Eylî (ö. 159) → İbn Şihâb ez-Zührî (ö. 124) → Ubeydullâh b. Abdillâh b. Utbe (ö. 94) → Ömer b. Abdillâh b. Erkâm → Sübey'a bnt. el-Hâris.

Abdillâh b. Utbe, Ömer b. Abdillâh b. Erkâm ez-Zührî'ye bir mektup yazarak, Sübey'a bnt. el-Hâris el-Eslemiyye'nin yanına giderek, kendisinden hadîsini ve gebeliği hakkında fetva istediği vakit Resûlullah'ın ona söylemiş olduğu sözü sormasını emretti. Bunun üzerine Ömer b. Abdillâh, Sübey'a ile görüştükten sonra, Abdillâh ibn Utbe'ye cevaben şunları yazdı:

"Sübey'a ona Resûlullah'ın Bedir'de hazır bulunmuş sahâbîlerinden Sa'd b. Havle'nin nikâhı altında bulunduğunu, bu zâtın Âmir ibn Lueyy oğulları soyundan olduğunu, kendisi gebe iken kocasının Veda Haccı'nda vefat ettiğini, kocasının vefatından dört ay geçmeden evvel doğurduğunu ve nifâsı sona erince isteyenleri için (isteyenlerine görünmek üzere) süslendiğini, bu sırada Abduddâr oğullarından olan Ebu's-Senâbil b. Ba'kek'in, Sübey'a'nın yanına gelip kendisini süslenmiş görünce: Ne o? Seni isteyenler için süslenmiş görüyorum. Herhalde evlenmek istiyorsun. Vallahi üzerinden dört ay on gün geçmedikçe evlenemezsin! dediğini" haber verdikten sonra, dedi ki: "Ebu's-Senâbil bunları bana söyleyince, o akşam elbisemi giyinip Resûlullah'a gittim ve durumumu kendisinden sordum. Resûlullah (s.a.s.) çocuğumu doğurduğum zaman evlenmemin helâl olduğu hakkında bana fetva verdi ve bana istersem evlenebileceğimi emretti"

686) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXI, 407.

687) İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IV, 730.

688) İbn Hibbân, *Sikât*, V, 149.

689) İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, II, 58.

690) Ma'rûf, el-Arnâût, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, 572.

691) Buhârî, *Meğâzî*, 8.

692) Buhârî, *Talâk*, 37.

Buhârî bu rivâyetin hemen akabinde mutabaatını da vermiştir. Dolayısıyla bu rivâyet takviyelidir. Ayrıca Buhârî haricinde Müslim, Ebû Dâvud ve Nesâî de Ömer b. Abdullah'ın hadîslerini tahrîc etmişlerdir.

2.2.2.10. Muhammed b. Ebî'l-Hüseyn es-Simnânî (ö. 261 / محمد بن أبي الحسين السمّاني)

Buhârî'nin akranı olan Muhammed b. Ca'fer es-Simnânî el-Kûmisî Ebû Ca'fer b. Ebî'l-Hüseyn, Buhârî'nin vefatından sonra beş sene daha yaşamıştır⁶⁹³. Hâfiz olarak tanınan Muhammed b. Ebî'l-Hüseyn, Ömer b. Hafs b. Ğıyâs (ö. 222) İbrahim b. Münzir (ö. 236), Âdem b. Ebî İyâs (ö.221), Hakem b. Nâfi' (ö. 222), Zekeriyâ b. Adiy (ö. 211/212), Ebû Mûşir (Abdul'alâ b. Mûşir ö. 218), el-Fadl b. Dükeyn (ö. 218/219) ve daha birçok kişiden rivâyet etmiştir. Kendisinden de Buhârî, Tirmizî, İbn Mâce, Hasan b. Süfyân en-Nesâî (ö. 303), Ebû Zur'â er-Râzî (ö. 264), Ömer b. Muhammed b. Büceyr (ö. 311), Muhammed b. İshâk b. Huzeyme (ö. 311) ve daha başkaları rivâyet etmişlerdir⁶⁹⁴.

İbn Ebî Hâtim (ö. 327) hakkında “Babam Basra'ya rihle yaptığında Ensârîlerin günlerinde onunla biraraya gelmiş.”⁶⁹⁵, İbn Hacer (ö. 852) “Sika”⁶⁹⁶, Ma'rûf ve el-Arnâût ise “Sadûk, hasenu'l-hadîs/الحدیث حسن صدوق” demiştir⁶⁹⁷. Hakkında yeterince cerh ta'dîl değerlendirmesi bulamadığımız Muhammed b. Ebî'l-Hüseyn'den sikalar rivâyette bulunmuşlardır. Bunların içerisinde Buhârî, Ebû Zur'â (ö. 264), Nesâî, Tirmizî, İbn Mâce gibi hadîs otoriteleri bulunmaktadır. Bu da onun tevsîkine işaret etmektedir.

Kelâbâzî (ö. 398) Muhammed b. Ebî'l-Hüseyn'in Sahîh'de sadece Meğâzî'de bir rivâyetinin olduğunu söylemektedir⁶⁹⁸. el-Bâcî (ö. 474) ve İbn Asâkir (ö. 571) de Muhammed b. Ebî'l-Hüseyn'in sadece Meğâzî'de bir rivâyetinin olduğu kanaati taşıyanlardandır⁶⁹⁹. Buna mukâbil Buhârî'nin ondan yedi rivâyet tahrîc ettiği de söylenmektedir⁷⁰⁰. Ayrıca Buhârî'nin bazı nüshalarında Kitâbu'l-İdeyn'de; Muhammed → Ömer b. Hafs b. Ğıyâs → Babası (Hafs b. Ğıyâs)... tarîki ile geçen rivâyetteki⁷⁰¹ gayrı mensub bir şekilde bulunan Muhammed'in, Muhammed b. Ebî'l-Hüseyn olduğu da ileri sürülen bir başka görüştür⁷⁰². Esasında Buhârî'nin bazı nüshalarında buradaki rivâyette arada vasita olmaksızın Ömer b. Hafs'dan (Ömer b. Hafs → Babası... şeklinde) rivâyet ettiği geçmektedir⁷⁰³.

693) İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, VII, 604; Aynî, *Umdetu'l-Kârî*, XVII, 334.

694) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXV, 13-14.

695) İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VII, 230.

696) İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, II, 151.

697) Ma'rûf, *el-Arnâût, Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, 661.

698) Kelâbâzî, *el-Hidâye ve'l-İrşâd*, II, 690.

699) el-Bâcî, *et-Ta'dîl ve't-Tecrîh*, II, 759; Ali b. Hasen b. Hibetillah b. Abdillâh (İbn Asâkir).(1415/1995). *Târîhu Medineti Dimeşk*, (thk. Ömer b. Ğarâme el-Omrevî), I-LXXX, Beyrût: Dâru'l-Fikr, LII, 238.

700) İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, V, 522.

701) Buhârî, 'İdeyn, 12.

102) İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, VII, 604.

703) Ömer b. Ali b. Ahmed el-Ensârî İbnu'l-Mulakkîn, *et-Tavdîh li-Şerhi'l-Câmi'i's-Sahîh*, (thk. Abdulaziz Ahmed el-Meşîkah), I-XXXVI, Ğerâs, Kâhire, 1431/2010, VIII, 119.

Çünkü Ömer b. Hafs, Buhârî'nin şeyhidir ve ondan arada vasıta olur bir şekilde rivâyet ettiği gibi vasıtasız bir şekilde de rivâyet etmiştir. Buna göre İbn Hacer, 'İdeyn'de geçen rivâyetteki Muhammed'in sâkit olmasının tercihe şâyân olduğunu bildirmektedir⁷⁰⁴. Muhammed sâkit olmadığı takdirde ise bunun Muhammed b. Yahyâ ez-Zühîl olduğu da ileri sürülmektedir. Kirmânî (ö. 786) bu görüştedir⁷⁰⁵. Aynî de Kirmânî'yi referans vermek sûretiyle görüşünün bu olduğunu belirtmiştir. Çünkü ona göre Muhammed'i iskât etmenin daha müreccâh olmasını gerekli kılan sebebin ne olduğu beyan edilmemiştir. Dolayısıyla buradaki Muhammed; Muhammed b. Ebî'l-Hüseyn değil İbnu'z-Zühîl'dir⁷⁰⁶.

Muhammed b. Ebî'l-Hüseyn'in Sahîh'de bulunan tek rivâyetinin sened ve metni şöyledir:

Muhammed b. Ebî'l-Hüseyn → Ömer b. Hafs b. Ğıyâs → Babası (Hafs b. Ğıyâs ö. 194) → Âsımu'l-Ahvâl (ö. 142) → Âmir eş-Şa'bî (ö. 102/109) → İbn Abbâs (ö. 68).

“İbn Abbâs diyor ki: ‘Bunlar insanların yük taşıma hayvanları olduğu için, bunları yemek sebebiyle yük hayvanlarının yok olup gitmelerini istemediği için mi Rasûlullah bundan nehyetti yâhud Hayber gününde mutlak olarak evcil eşek etlerini haram mı kıldı, bilmiyorum.’ demiştir.

Buhârî bu bapta (Hayber Gazvesi) eşek etinin yenilmesinin yasaklanması ile ilgili peşpeşe birçok rivâyet tahrîc etmiştir. Muhammed b. Ebî'l-Hüseyn'in rivâyeti de onlardan biridir.

2.2.2.11. Muhammed b. Abbâd el-Mekkî (ö. 234 / محمد بن عباد المكي)

Muhammed b. Abbâd b. Zibrikân el-Mekkî Bağdat'a yerleşmiş ve burada hicri 234 yılında vefat etmiştir. Süfyân b. Uyeyne (ö. 198), İbrahim b. Uyeyne (ö. 200), Ebû Damre Enes b. İyâz (ö. 200), Abdullah b. Recâ el-Mekkî (ö. 190) ve daha birçoklarından rivâyet etmiş, kendisinden de Buhârî, Müslim, Dârimî (ö. 253), İbrahim b. Hâşim el-Beğavî (ö. 297), Ahmed b. Ali b. Sa'îd el-Mervezî (ö. 292), Ebû Ya'lâ el-Mevsîlî (ö. 307), Ca'fer b. Muhammed el-Firyâbî (ö. 301), Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Hanbel (ö. 290), İbn Ebî'd-Dünyâ (ö. 281), Abdullah b. Muhammed el-Beğavî (ö. 317), Muhammed b. İshâk es-Sâğânî (ö. 270), Muhammed b. Yahyâ ez-Zühîl (ö. 258) ve daha birçokları rivâyet etmiştir⁷⁰⁷.

Muhammed b. Abbâd hakkında Ahmed b. Hanbel (ö. 241) “Hadîsi, sıdk ehlinin hadîsidir ve hadîsinde sakınca olmadığını umuyorum / حديثه حديث أهل الصدق وأرجو أن لا يكون به بأس/” bir başka defasında ise “Kalbime onun sadûk olduğu doğuyor.”⁷⁰⁸, Yahyâ b. Ma'în (ö.

704) İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, II, 596.

705) Muhammed b. Yûsuf b. Ali b. Sa'îd Şemsuddîn el-Kirmânî. (1401/1981). *el-Kevâkibu'd-Derârî fî Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, I-XXV, Beyrût: Dâru lhyâi't-Turâsi'l-Arabî, VI, 76.

706) Aynî, *Umdetu'l-Kârî*, VI, 426.

707) Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXV, 435-37.

708) İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, IV, 485; Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, VIII, 14.

233) “Lâ be’sse bihî/به بأس لا”⁷⁰⁹, Sâlih b. Muhammed Cezere (ö. 293) “Lâ be’sse bihî/به بأس لا”⁷¹⁰, Abdalbâkî b. Kâni’ el-Bağdâdî (ö. 351) “Sika”⁷¹¹ demiştir. Ayrıca İbn Hibbân (ö. 354) Sikât’ında zikretmiş⁷¹², İbn Hacer ise hakkında “Sadûk yehimu/صدوق بهم” demiştir⁷¹³.

Muhammed b. Abbâd’ın Sahîh’de sadece Meğâzî’de bir rivâyeti bulunmaktadır⁷¹⁴. Bu rivâyetin sened ve metni şöyledir:

Muhammed b. Abbâd → Süfyân b. Uyeyne → Abdurrahman b. Abdillâh b. el-Es-behânî (ö. ?) → Abdullâh b. Ma’kil (ö. 88) → Hz. Ali.

“Alî ibn Ebî Tâlib (r.a.), Sehl ibn Huneyf in cenaze namazını (beş tekbîrle) kıldırdı ve şöyle dedi: Bu zât Bedir’de hazır bulundu.”

Bu rivâyet aslında merfu olmayıp mevkuftur. Yani Hz. Ali’nin sözüdür.

2.2.2.12. *Muâz b. Rifâ’a b. Râfi’* (ö. ? / معاذ بن رفاعه بن رافع بن مالك)

Orta tâbînleri takip eden tabakadan olan Muâz b. Rifâ’a b. Râfi’ b. Mâlik ez-Zürâki, akabe biatına katılmış on iki nâkibden ve Hazrec kabilesinden ilk Müslüman olan sahâbî Râfi’ b. Mâlik’in (h. 3) torunu, Bedir ehlinde olan Rifâ’a b. Râfi’ b. Mâlik’in (ö. 41) de oğludur. Babası, Câbir b. Abdillâh (ö. 78), Havle bnt. Hakîm ve Havle bnt. Kays gibi sahâbîlerden rivâyet etmiş, kendisinden de Rifâ’a b. Yahyâ b. Abdillâh b. Rifâ’a b. Râfi’ (ö. ?), Abdullâh b. Muhammed b. Akîl (ö. 140), Ubeyd b. Yahyâ (ö. ?), Amr b. Yahyâ b. Umâre (ö. 130), Muhammed b. İshâk b. Yesâr (ö. 150), Yahyâ b. Sa’îd el-Ensârî (ö. 144) ve daha birçokları rivâyet etmişlerdir⁷¹⁵.

Muâz b. Rifâ’a’yı İbn Hibbân Sikât’ında zikretmiş⁷¹⁶, hakkında Yahyâ b. Ma’in “Zarîf”, Ebû’l-Feth el-Ezdî (ö. 374) “Lâ yuhteccu bi-hadîsihi/لا يحتج بحديثه”⁷¹⁷, İbn Hacer ise “Sadûk” demiştir⁷¹⁸.

Muâz b. Rifâ’a’nın rivâyetleri Sahîh’de sadece Meğâzî’de “Meleklerin Bedir’de hazır bulunmaları” bâbında peşpeşe bir şekilde bulunmaktadır⁷¹⁹. Bunların sened ve metinleri şöyledir:

709) İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, IV, 485; Ebû’l-Velîd Süleymân b. Halef b. Sa’d b. Eyyûb el-Bâcî. (tsz.). *et-Ta’dîl ve’t-Tecrîh limen Harrace anhu’l-Buhârî fi’l-Câmii’s-Sahîh*, (thk. Ahmed Lübzâr), I-III, y.y., II, 727.

710) Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, II, 376.

711) İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, V, 654.

712) İbn Hibbân, *Sikât*, IX, 90.

713) İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, II, 174.

714) Buhârî, Meğâzî, 9.

715) Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXVIII, 121.

716) İbn Hibbân, *Sikât*, V, 421.

717) İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, VI, 314.

718) İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, II, 252.

719) Buhârî, Meğâzî, 9.

1. Hadis: İshâk b. İbrahim (İshâk b. Râhuye ö. 238) → Cerîr (b. Abdilhumeyd ö. 188) → Yahyâ b. Sa'îd el-Ensârî (ö. 143) → *Muâz b. Rifâ'a b. Râfi'* → Babası (Rifâ'a b. Râfi').

Rifâ'a b. Râfi' – kendisi Bedir ehlinde idi – anlatıyor: Cibrîl (a.s.) Hz. Peygamber (s.a.s.)'e geldi ve “İçinizdeki Bedir mücâhidlerini hangi mertebede görürsünüz?” diye sordu. Hz. Peygamber: “*Biz onları Müslümanların en faziletli olanlarından sayarız.*” veya buna benzer bir söz söyledi. Cibrîl: “Biz de meleklerden Bedir'de hazır bulunanları meleklerin hayırlısı sayarız.” dedi.

2. Hadis: Süleyman b. Harb (ö. 224) → Hammâd b. Zeyd (ö. 179) → Yahyâ (b. Sa'îd el-Ensârî ö. 143) → *Muâz b. Rifâ'a b. Râfi'* → Râfi' b. Mâlik el-Ensârî.

Muâz b. Rifâ'a b. Râfi' rivâyet ediyor: “(Babam) Rifâ'a Bedir ehliydendi, (onun babası) Râfi' ise Akabe ehliydendi. Râfi' oğluna: ‘Akabe bey'atlarında hazır bulunmamın yerine Bedir'de hazır bulunmuş olsaydım, bundan dolayı sevinmezdim’ diyordu.” Râfi': Cibril, Hz. Peygamber'e bunu (yani bir üstte Cerîr hadîsinde geçen soruyu) sordu, demiştir.

3. Hadis: İshâk b. Mansûr (ö. 251) → Yezîd b. Hârûn (ö. 206) → Yahyâ (b. Sa'îd el-Ensârî) → *Muâz b. Rifâ'a*.

Yahya b. Sa'îd el-Ensârî, Muâz b. Rifâ'a'dan: Bir melek, Hz. Peygamber'e sordu, deyip yukarıda geçen hadîsin benzerini söylediğini işitmiştir.

4. Hadis: Yahyâ (b. Sa'îd el-Ensârî) → Yezîd b. el-Hâd (el-Leysî ö. 139) → *Muâz b. Rifâ'a*.

Yahya b. Sa'îd, kendisine Yezîd b. el-Hâd'ın haber verdiğini, bu hadîsi Muâz'ın ona tahdîs ettiği gün onula beraber bulunduğunu söylemiştir. Yezîd b. el-Hâd şöyle dedi: Muâz: ‘(Geçen hadîste mübhem olan) soruyu soran melek Cibril (a.s.)'dir’, demiştir.

Dârekutnî, Buhârî'nin Muâz b. Rifâ'a'nın rivâyet ettiği Cerîr'den gelen birinci hadis hariç, iki ve üçüncü hadislerin illetli olduğunu beyan etmiştir. Ona göre bu hadislerin sahâbî râvîleri zikredilmeksizin irsâl edilmiştir. Ayrıca Süfyân es-Sevrî'den (ö.161); → Yahyâ (b. Sa'îd el-Ensârî) → Abâye b. Rifâ'a (ö. ?) → Râfi' b. Hadîc (ö. 74) kanalıyla gelen rivâyet bunlara muhâlifdir⁷²⁰. İbn Hacer, Dârekutnî'nin bu iddiasını şöyle cevaplandırmaktadır: Özellikle 2. hadîsin siyâkına/içeriğine bakıldığı vakit irsâlin olmadığı, hadîsin sahâbî râvîsinin haberi Hz. Peygamber'den aktardığı çok açıktır. Bu iki hadis de Cerîrîn hadîsini takviye etmektedir. Ayrıca Süfyân'dan gelen rivâyeti İbn Mâce⁷²¹, İshâk b. Râhûye⁷²², Ahmed b. Hanbel⁷²³, Taberânî⁷²⁴, İbn Hibbân⁷²⁵ tahrir etmişlerdir. Keza Ebû

720) Ali b. Ömer b. Ahmed b. Mehdi ed-Dârekutnî. (1405/1985). *el-İlzâmât ve'l-Tetebbu'*, (thk. Mukbil b. Hâdî), Beyrût: Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, s. 187-88.

721) Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd İbni Mâce. (1992). *Sünen*, I-II, İstanbul: Çağrı Yayınları, Mukaddime, 11 (hd. no: 160).

722) Bu rivâyeti İshâk b. Râhuye'nin Müsnedi'nde bulamadık.

723) Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I-VI, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992/1413, III, 465.

724) Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî. (1404/1983). *Mu'cemu'l-Kebîr*, (thk. Hamdi b. Abdilmecid es-Selefi), I-XX, Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, y.y., IV, 277.

725) Muhammed b. Hibbân el-Bustî. (tsz.). *Sahîh*, (Tertîb: İbn Balabân, thk. Şuayb el-Arnaût), I-XVII, Müessesetü'r-Risâle, y.y, XVI, 207 (hd. no: 7224).

Ya'lâ da Ali b. Müshir'den Yahyâ b. Sa'îd tarîki ile tahrîc etmiştir. Ancak bu hadis Rifâ'a b. Râfi'nin hadisinden farklı bir hadistir⁷²⁶.

Muâz b. Rifâ'a'nın hadîslerini Ebû Dâvud, Tirmizî ve Nesâî gibi Kütüb-ü Sitte alimleri de kitaplarında tahrîc etmişlerdir.

Sadece Kitâbu'l-Meğâzî'de rivâyeti olan bu râvîlerin değerlendirilmesi

Sadece Kitâbu'l-Meğâzî rivâyeti olup, cerh ta'dîl alimlerince mevsûkiyetlerinde ittifak edilmeyen mezkur on iki râvî ile ilgili şunları söyleyebiliriz:

1. Bu râvîlerden önemli bir kısmının rivâyetleri ya başka tarîklerle ya da mütâbaât veya şevâhidle desteklenerek takviye edilmiştir. el-Hasen b. Halef, ez-Zübeyr b. Münzir, Sa'dân b. Yahyâ, Târik b. Abdirrahman, Ömer b. Abdillâh, Muhammed b. Ebî'l-Hüseyn ve Muâz b. Rifâ'a gibi.
2. Bazı râvîler hakkında ileri sürülen cerh sebebinden dolayı rivâyetlerinin reddedilmesini gerektirecek bir durum söz konusu değildir. Abdullâh b. Ubeyde gibi. Ayrıca Buhârî, Abdullâh b. Ubeyde'nin isim veya künyesi isnâd içerisinde verirken ittifakla zayıf kabul edilen akrabalarıyla karıştırılmamasına da vurgu yapmıştır.
3. Bu râvîlerin bazılarının rivâyetlerine ise sadece ta'likan yer verilmiştir. Ziyâd b. Nâfi' gibi.
4. Bazı râvîler ehl-i bid'at olmakla cerh edilmesine rağmen mezhebinin propagandacısı olmadığı tespit edilmiştir. 'İmrânu'l-Kattân gibi.
5. Bazılarının rivâyetleri ise mevkuf olarak nakledilmiştir. Şucâ' b. Velîd ve Muhammed b. Abbâd gibi.

Buhârî'nin Şeyhleri ve Şartları Hakkında Genel Bilgiler

Buhârî, "el-Câmiu'l-Musnedu's-Sahîh el-Muhtasar min Umûri Resûlullah (s.a.s.) ve Sünenihî ve Eyyâmihî" şeklinde isimlendirdiği⁷²⁷ eserini, kendi ifadeleriyle; on altı yıl süren bir çaba sonucunda, her bir hadîsi kitabına tahrîc etmeden önce gusûl abdesti alıp iki rekat namaz kılarak, altıyüz bin hadîs içerisinde seçerek oluşturmuştur⁷²⁸.

Hicri üçüncü yüzyılda telif edilen bu eserin kısa bir zaman sonra orjinalliği ve sıhhat bakımından kuvveti anlaşılmış, ümmetin kabulüne mazhar olmuş, İslam'da Kur'an'dan sonra en sahih kitap olma ünvanına hak kazanmıştır⁷²⁹. Bu meşhur eserle ilgili daha uzrinden yarım asır geçmeden başta şerh olmak üzere etrâf, müstahrac, rical, müstedrek, ihtisar ve cem çalışmaları yapılmaya başlanmış ve günümüze kadar yüzlerce eser vücûda gelmiştir⁷³⁰. Bu eserin râvîleri ve şartları hakkında şu bilgileri aktarabiliriz:

726) İbn Hacer, *Hedyu's-Sârî*, 532.

727) Ebû Amr Osman b. Abdirrahmân Eş-Şehrîzûrî İbnu's-Salâh. (2008). *Ulûmu'l-Hadîs (el-Mukaddime)*, (thk. Nûruddîn İtr), Dimeşk:Dâru'l-Fikr, s. 26; İbn Hacer, *Hedyu's-Sârî*, 10.

728) İbn Hacer, *Hedyu's-Sârî*, 9, 683.

729) İbnu's-Salâh, *Ulûmu'l-Hadîs*, 18.

730) El-Câmiu's-Sahîh üzerine yapılan çalışmalar için bkz. Sandıkçı, S. K. (1991). *Sahîh-i Buhârî üzerine Yapılan Çalışmalar*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

1. Hadis Aldığı Şeyhleri

Buhârî hadîsleri tahammül ederken oldukça dikkatli ve titiz davranmış, kendi ifadesiyle; imânın söz ve amelden mürekkep olduğunu söyleyen, sâhibu hadîs 1080 kadar şeyhten hadîs yazmıştır. İbn Hacer, Buhârî'nin hadîs yazdığı şeyhlerini beş tabakaya ayırmaktadır:

Birinci Tabaka: Tâbiûn'dan hadîs alanlar. Meselâ: Muhammed b. Abdullah el-Ensârî'nin (ö. 215) Humejd b. Ebî Humejd et-Tavîl'den (ö. 142/143), Mekkî b. İbrahim'in (ö. 215) ile Ebû Âsım en-Nebîl'in (ed-Dehhâk b. Mahled ö. 212) Yezîd b. Ebî Ubeyd'den (ö. 145), Ubeydullah b. Mûsâ'nın (ö. 219) İsmâîl b. Ebî Hâlid'den (146), Ebû Nuaym'ın (el-Fadl b. Dükeyn ö. 218/219) Ameş'den (Süleymân b. Mihrân ö. 147/148) vb. rivâyetleri bu kısımdandır.

İkinci Tabaka: Tâbiûn tabakasına yetiştikleri halde onlardan semâi olmayanlar. Âdem b. Ebî İyâs (ö. 221), Ebû Müshir (Abdul'alâ b. Müshir ö. 218), Sa'îd b. Ebî Meryem (ö. 224), Eyyüb b. Süleymân b. Bilâl (ö. 224) ve bunlar gibileri.

Üçüncü Tabaka: Tâbiûn'a yetişemeyen ancak etbâu't-tâbiûn'ın büyüklerinden rivâyet alan orta tabaka şeyhleridir. Süleymân b. Harb (ö. 224), Kuteybe b. Sa'îd (ö. 240), Nuaym b. Hammâd (ö. 228), Ali b. el-Medîni (ö. 234), Yahyâ b. Ma'in (ö. 233), Ahmed b. Hanbel (ö. 241), İshâk b. Râhûye (ö. 238), Ebû Bekir b. Ebî Şeybe (ö. 235) ve Osman b. Ebî Şeybe (ö. 239) gibi.

Dördüncü Tabaka: Hadîs almada meclislerde beraber buldukları ve hadîs semâ'ına kendisinden kısa bir zaman önce başlayanlar. Muhammed b. Yahyâ ez-Zühîlî (ö. 258), Ebû Hâtim er-Râzî (ö. 277), Muhammed b. Abdirrahîm (ö. 255) gibi. Buhârî bu gibilerinden (akranlarından) ancak şeyhlerinden elde edemediği veya bunların dışındakilerde bulamadığı hadîsleri rivâyet etmiştir.

Beşinci Tabaka: Bir faydaya bağlı olarak yaşça ve kıdem bakımından kendilerinden küçük olanlar. Abdullah b. Hammâd el-Âmilî (ö. 269), Muhammed b. Ebî'l-Âs el-Havârezmî (ö. ?), Hüseyin b. Muhammed b. Ziyâd el-'Abdî (ö. 289) gibi. Buhârî bu gibilerinden çok az rivâyette bulunmuştur. Bunu da Vekî'den (ö. 196) ve kendisinden gelen; "Kendisinden üstün olanından, kendisi gibisinden ve daha aşağıda olanından rivâyet etmedikçe âlim/kâmil muhaddis olamaz." sözüyle amel etmek amacıyla yapmıştır⁷³¹.

2. Buhârî'nin el-Câmiu's-Sahîh'e Aldığı Hadisler İçin Uyguladığı Şartlar

Her ne kadar Buhârî kitabına aldığı hadîslerin şartlarının neler olduğunu kendisi beyan etmemişse de Sahîh'i üzerinde çalışan mütahassıslar onun bu mevzûda bazı şartlarının olduğunu belirtmektedirler⁷³². Evvelâ hadîslerin isnâdında sahâbeye varıncaya kadar sika olduğu bilinen râvîlerce muttasıl bir şekilde rivâyet edilmesi şartı olduğu rivâyet

731) İbn Hacer, *Hedyu's-Sârî*, 9, 670-71.

732) Ebû'l-Fadl Muhammed b. Tâhir el-Makdîsî. (1405/1984). *Şurûtu'l-Eimmeti's-Sitte*, (Şurûtu'l-Eimmeti'l-Hamse ile birlikte basım), Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, s. 17.

edilmektedir⁷³³. Rivâyetlerin isnâdında yer alan râvîlerin büyük çoğunluğu ise Hâzîmî'nin belirtmiş olduğu *birinci tabaka* yani adâlet ve zabt sıfatına tam bir şekilde hâiz olmakla beraber şeyhine mülâzemeti uzun olan râvîlerden müteşekkildir⁷³⁴. Çok az bir kısmı ise *ikinci tabaka* yani birinci tabaka râvîleri gibi adâlet ve zabt sıfatına hâiz olmakla beraber şeyhiyle sohbeti az olan ve şeyhinin hadîsleri ile mümâresesi birinci tabaka râvîleri kadar uzun olmayan râvîlerdir. Buhârî bu râvîlerin rivâyetlerinde seçmeci davranmıştır. Bununla birlikte bunlar ekseriyetle ta'likât cinsindedir. Ayrıca nâdiren de olsa *üçüncü tabaka* yani şeyhleri ile mülâzemeti birinci tabaka râvîleri gibi uzun olmakla beraber hıfz ve zabtları noktasında tenkît edilen, kabul ve red açısından ortada olan râvîlerinden rivâyeti de vardır ki bunlar ta'likândır⁷³⁵.

Ayrıca Buhârî râvîlerinde hocalık talebelik ilişkisi olarak likâyı ve bunun da mümâreseyi hasıl edecek derecede uzun olmasının gerekli olduğunu da şart koşmaktadır. Buhârî'nin bu şartı mu'an'an hadîsler için olmazsa olmazdır⁷³⁶. Müslim bu şarta sert bir şekilde karşı çıkarak râvîlerin muâsır olmalarını ve birbirleriyle görüşebilme imkanının mevcûdiyetini yeterli görmüştür⁷³⁷. Buhârî'nin kitabına aldığı hadîsler için uyguladığı şartlar özetle bunlardır⁷³⁸.

733) Makdîsî, *Şurûtu'l-Eimmeti's-Sitte*, s. 17-18; İbn Hacer, *Hedyu's-Sârî*, 11.

734) Ebû Bekr Muhammed b. Mûsâ el-Hâzîmî. (1405/1984). *Şurûtu'l-Eimmeti'l-Hamse*, (Şurûtu'l-Eimmeti's-Sitte ile birlikte basım), Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, s. 57.

735) İbn Hacer, *Hedyu's-Sârî*, 12. Hâzîmî'nin belirtmiş olduğu bu şart çerçevesinde yapılan bir çalışma ile bu konu tahkik edilmiştir. Bu çalışmaya göre Buhârî'nin müksîr râvîlerinden olan Nafi' (ö. 117), Zührî (ö. 124), 'Ameş (ö. 147), Şu'be (ö. 160) ve Süfyân b. Uyeyne'nin (ö. 198) talebelerinden gelen hadîsler, Sahîh'deki tüm rivâyetlere kıyas edilmiş ve şu sonuç ortaya çıkmıştır: % 78,65 birinci tabaka râvîler, % 18,78 ikinci tabaka râvîler, % 1,96 üçüncü tabaka râvîler, % 0,59 ise dördüncü tabaka râvîlerdir. Buna göre bir ve ikinci tabaka râvîlerin toplamı % 97,43; üç ve dördüncü tabaka râvîler ise % 2,57'dir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Emin Muhammed el-Kudât, Şeref Mahmûd el-Kudât. (1994). *Kıyâsu Şartî'l-Buhârî fi't-Tabakât*, *Mecelletü Dirâsâti'l-Câmiati'l-Ürdüniyye*, 21, (5), s. 119-137.

736) İbn Hacer, *Hedyu's-Sârî*, 14-15.

737) Müslim b. Haccâc. (1992). *Sahîh*, I-III, İstanbul: Çağrı Yayınları, Mukaddime, 5.

738) Hâkim (ö. 405) tarafından ileri sürülen bir şart daha vardır. O, sıhhat açısından hadîsleri on kısma ayırarak birincisinin sahihân hadîslerinin – özellikle de Buhârî'nin – şartı olduğunu ifade etmiştir. Buna göre birinci derecedeki hadîs; Hz. Peygamber'den en az iki sika sahâbînin rivâyet ettiği, onlardan da en az iki sika tâbînin rivâyet ettiği ve böylece kesinti olmaksızın Buhârî ve Müslim'e kadar en az ikişer sika râvî tarafından rivâyet edilerek gelen hadîslerdir. (Bknz. Ebû Abdillâh Hâkim en-Nisâbü'rî. (tsz). *el-Medhal ilâ Kitâbi'l-İklîl*, (thk. Fuâd Abdulmün'im Ahmed), Mekke: el-Mektebetü't-Ticâriyye, s. 29.) Hâkim'in ileri sürdüğü "Her tabakada en az ikişer râvî tarafından rivâyet edilmesi şartı"nı Makdîsî (ö. 507) en az ikişer sika râvî tarafından rivâyet edildiği takdirde bunun güzel olacağı, birer sika râvî tarafından da rivâyet edilmesi halinde bunun da geçerli olacağını söyleyerek durumu biraz normale çekmiştir. (Bknz. Makdîsî, *Şurûtu'l-Eimmeti's-Sitte*, 17-18.) Zira en az ikişer râvî tarafından rivâyet edilmesi usûl-ü hadîs'te azîz ıstîlâhına denk gelir ki Sahihân hadîslerinin hepsi böyle değildir. Hâzîmî de Hâkim'in bu şartına itiraz etmiş, uzunca bir şekilde bunun mümkün olmadığını açıklamıştır. (Hâzîmî, *Şurûtu'l-Eimmeti'l-Hamse*, s. 35-47. Ayrıca bkz. Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Suyûtî. (1427/2006). *Tedribu'r-Râvî fi Şerhi Takrîbi'n-Nevâvî*, (thk. Ahmed Ömer Hâşim), Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, s. 59.)

3. Buhârî'nin Tenkîde Uğramış Râvîleri İle İlgili İbn Hacer'in Değerlendirmeleri

Buhârî'nin râvîleri içerisinde az da olsa tenkîde uğrayan üçüncü tabaka râvîlerinin olduğunu az önce nakletmiştik. Ancak bunlara yöneltilen tenkîtler genelde zabt ve hıfz yönündendir. İbn Hacer Sahîh'in tenkîde uğramış râvîlerinin savunusunu yaparken bunlara yöneltilen cerh sebeplerinin bid'at, muhâlefet, ğalat, cehâletü'l-hâl ve inkıta şeklinde beş kısma ayrıldığını söyleyerek bunları özetle şu şekilde açıklamaktadır:

1. *Cehâletü'l-Hâl*: Râvînin cerh ta'dîl durumunun bilinmemesidir ki böyle bir râvî Sahîh'de yoktur. Buhârî Sahîh'ine rivâyetini almış olduğu râvîlerin adaletlerinin maruf olmasını şart koşmuştur.

2. *Ğalat*: Hıfz kusuru olan ğalat; az ve çok olmak üzere iki kısımda değerlendirilir. Ğalat ile vasıflandırılan râvînin rivâyetleri, başka tarîklerle karşılaştırılır. Şayet hata diğer rivâyetlerde de varsa bu, o râvînin öncesinden kaynaklanmaktadır. Ancak hata sadece o râvînin rivâyetine mahsusa bu rivâyete sahih hükmü verilmez. Sahîh'de bu şekilde ve keşrü'l-ğalat kabilinden râvîlerin rivâyetleri mevcut değildir. Ancak az olan ğalat sahibi râvîlerden mütabaat şeklinde rivâyetler alınmıştır.

3. *Muhalefet*: Sika ve zabt sahibi râvînin kendisinden hıfz yönünden daha üstün bir râvî veya râvîlerin rivâyetlerine aykırı rivâyette bulunması ve bu rivâyetlerin cem'inin imkansız olmasıdır. Bu şekildeki rivâyetler Şaz olarak isimlendirilir. Eğer bu şekildeki râvî rivâyetlerinde çokça muhalefet yapıyor ise veya zayıf bir râvînin sika ve zabt sahibi bir râvîye muhalefeti söz konusu ise bu rivâyetler Münker olarak isimlendirilir ve bu râvîlerin rivâyetleri Sahîh'de nadiren bulunmaktadır.

4. *İnkıta*: Buhârî'nin bu konudaki (likâ) şartını bilen kişi için Sahîh'inde mürsil ve müdellis râvîlerin mu'an'an rivâyetlerini aldığından dolayı eleştirmesi yersizdir.

5. *Bid'at*: Bid'at, küfre götüren ve götürmeyen şeklinde iki kısımda değerlendirilmez. Küfre götüren bid'at Allah'ın Hz. Ali'nin bedeninde hulûl ettiği inanan Gulât-ı Şîa gibidir. Ancak tekfir Gulât-ı Şîa'daki gibi üzerinde ümmetin ittifak ettiği kurallar çerçevesinde olmalıdır. Bu çeşit bid'atçı râvîlerin rivâyetleri Sahîh'de kesinlikle yoktur. Fıska götüren bid'at ise aşırıya kaçmayan Hâriciler ve Râfizîler gibi, yalandan kaçınan, mürüvete mani olan hallerden sâlim olmakla meşhûr, diyânet ve ibâdet ile mevsûf kişilerin rivâyetlerinin makbûl sayılması konusunda; Mutlak olarak kabul edilir, kabul edilmez ve mezhebinin dâisi (propagandacısı) ise kabul edilmez, değilse kabul edilir şeklinde bir ihtilaf söz konusudur. Ancak mezhebinin dâisi olmayan ve fıska müncer olan bid'atçı râvîlerin hadîslerinin kabul edilmesi gerektiği hakkında genel bir eğilim vardır. Buhârî de bu şekilde düşünmektedir ki bid'atçı olarak addedilerek cerhe maruz kalan birçok kişinin rivâyetini almıştır⁷³⁹. İbn Hacer bu şekilde yetmiş kişinin ismini vermektedir⁷⁴⁰.

739) İbn Hacer, *Hedyu's-Sârî*, 548-49. Buhârî'nin bid'atçı râvîlerinin İbn Hacer'in savunusu hakkında geniş bilgi için şu çalışmaya bakılabilir: Demirel, H.R. (2000). İbn Hacer'in Takrîbu'l-Tezhîb'de Buhârî'nin Bid'at Ehli Olmakla Cerh Edilen Râvîlerinden Bahsetmesi ve Hedyu's-Sârî (Mukaddime)deki Müdafası, *EKEV Akademi Dergisi - Sosyal Bilimler* -, II(3), 29-60.

740) İbn Hacer, *Hedyu's-Sârî*, 647-48.

4. Tenkîde Uğramış Buhârî Râvîleri Hakkındaki Genel Değerlendirmeler

İbn Hacer'in Buhârî'nin tenkîde uğramış râvîleri hakkında ileri sürülen temel cerh sebeplerini özet bir şekilde aktardıktan sonra tenkîde uğramış Buhârî râvîleri ile ilgili genel hatlarıyla şunları söyleyebiliriz:

1. Bu râvîlere yöneltilen tenkîtler, İbn Hacer'in de belirttiği gibi, şiddetli kusurlardan ötürü değildir.

2. Cerh sebepleri farklı farklı olduğundan kimi münekkit alime göre cerh sebebi olan bir şey başka birine göre olmayabilmektedir. Bununla birlikte bir alimin sebebini bildirmeden yapmış olduğu cerh, başka bir alime göre geçerli olmayabilmektedir. Bu yüzden mezkûr râvîler nasıl ki başka alimler tarafından ta'n edilmişken, Buhârî'ye göre rivâyeti terk edilecek derecede kusurlu değildir. Yani bu râvîler haddi zâtında Buhârî'ye göre mevşûkturlar. Zaten Buhârî'nin kendisi de bu alanda mutekaddim ulemadan te'lifâtı olan bir cerh ta'dil imamıdır. Makdisî (ö. 507) Buhârî'nin bu konudaki otoritesine binaen tenkîde uğramış râvîsi için "Köprüyü çoktan geçmiştir / هذا جاز القنطرة" diyerek, haklarında söylenilenlere iltifat edilmemesi gerektiğini ifade etmiştir⁷⁴¹. İbn Dakîku'l-İd de zannı gâlibi oluşturacak açık bir bilgi ve net bir delil olmadan Sahihân'ın râvîleri hakkındaki tenkîtlere itibar edilmemesinin gerekliliğine inandığını söylemektedir. Çünkü ona göre insanlar Şeyhân'ın sahihleri üzerinde ittifak etmişlerdir. Bu da onların râvîlerinin ta'dîli anlamına gelmektedir⁷⁴².

Ayrıca Buhârî bu râvîleri rical ile ilgili te'lif etmiş olduğu kitaplarında – özellikle Târîhu'l-Kebîr'inde – zikretmiştir. Ancak bazısı hakkında herhangi bir cerh ta'dil bilgisi vermemektedir. Bu da onun bu râvîlerin mevşûkiyetlerine inandığı anlamına gelmektedir⁷⁴³. Dolayısıyla Buhârî'nin bu râvîler hakkındaki ictihadının mevşûkiyetleri yönünde olduğunu ve onların rivâyetlerini almada bir beis görmediğini açıkça ortaya koyan bir başka göstergedir.

3. Bu râvîlerin mevşûk olup olmamaları noktasında ulemanın ittifakı yoktur. Münekkit alimlerin kimisi bu râvîleri tevsîk etmiş, kimisi ise vasat olarak görmüştür. Çok azı ise tad'if etmiştir. Zayıf olarak nitelendirilenlerden bazılarının dayanakları bulunmamakta, bazılarının haklarında ileri sürülen deliller çürütülmektedir. İbn Hacer *Hedyu's-Sârî*'de birçok râvî hakkında bunu yapmıştır⁷⁴⁴.

4. Bu râvîlerden gelen hadislerden önemli bir kısmı mutabaât ve şevâhid kâbilindedir. İbn Hacer Buhârî'nin ta'likan rivâyetlerine yer vermiş olduğu bu şekildeki yetmiş beş râvînin ismini vermektedir⁷⁴⁵.

741) Ebû'l-Feth Muhammed b. Ali b. Dakîk el-İd. (1417/1996). *el-İktirâh fî Beyâni'l-Istîlâh*, (thk. Âmir Hasen Sabri), Beyrût: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, s. 283; İbn Hacer, *Hedyu's-Sârî*, 548.

742) İbn Dakîk el-İd. *el-İktirâh*, s. 283.

743) Muhammed Ali Kasım el-Omarî. (1996). Buhârî'nin Cerh ve Tadil Hakkındaki Metodu, (Çev: Necati Avcı), *Büyük Türk - İslâm Bilgini Buhârî (811-569) -Uluslararası Sempozyum-*, 18-20 Haziran 1987, Kayseri, s. 172. Biz de bu kanaati taşımaktayız. Nitekim özelde Meğâzî râvîleri ile ilgili yapmış olduğumuz bu araştırmada tenkîde uğramış olan râvîlerin geneline yakınının haklarında Târîhu'l-Kebîr'de herhangi bir cerh ta'dil bilgisine rastlanılmamıştır.

744) İbn Hacer, *Hedyu's-Sârî*, 548-653.

745) İbn Hacer, *Hedyu's-Sârî*, 641-46.

5. Bu râvîlerden bazıları da önyargılı, ehl-i nakd olmayan, hakkında konuştukları râvînin durumu ve hadîsi hakkında az bilgi sahibi ya da o râvîden sonraki zamanlarda yaşamış olan kimselerin cerhlerine maruz kalmıştır. Muhtelit olan bir râvînin bu kusurunun ihtilât arzı olmadan evvelki bütün rivâyetlerine teşmil edilmesi gibi. İbn Hacer bu şekilde olan birçok râvînin ismini vererek savunusunu yapmıştır⁷⁴⁶.

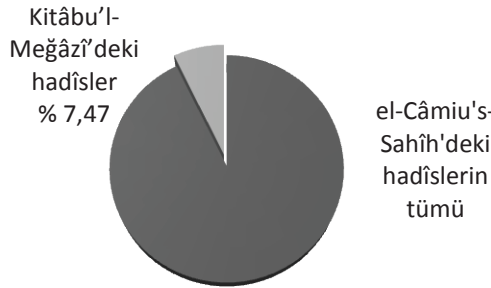
6. Tenkîde uğramış bu râvîlerden bir kısmı da Buhârî'nin şeyhleridir. Buhârî bu kişilerle birlikte olmuş, ahvalini yakînen tanımış, hadîslerine muttali olup vehmettikleri ile sahih olanları birbirinden ayırmıştır⁷⁴⁷.

7. Buhârî'nin bu kategorideki râvîlerden rivâyeti azdır. Öyleki bu sayı bazen bir veya ikiyi geçmemektedir. Bu da Buhârî'nin bu râvîlerin rivâyetlerini iyice araştırdıktan sonra bu rivâyetleri aldığıının göstergesidir.

8. Buhârî çoğunlukla bu râvîlerden aldığı rivâyetleri başka tarîklerle, mütabaât veya sevâhidle desteklemiştir.

Sonuç

Buhârî'nin Sahîh'inde – İbn Hacer'e göre – tekrarlarıyla birlikte 6397 hadîs bulunmaktadır. Kitâbu'l-Meğâzî'de ise 82 bapta toplam 478 asıl hükmünde olan hadîs, 60 muallak, 8 de mütabaât bulunmaktadır. Buna göre Meğâzî'deki hadîsler Sahîh'deki hadîslerin % 7,47'sini oluşturmaktadır.

Sahîh'deki hadîslerin isnâdlarında el-Bâcî'nin “et-Ta'dîl ve't-Tecrîh” adlı eserine göre 1597, Kelâbâzî'nin “Ricâlu Sahîhi'l-Buhârî” adlı eserine göre ise 1525 râvî bulunmaktadır. Kitâbu'l-Meğâzî'de ise – muallak ve mütâbi rivâyetlerin râvîleri de dâhil – 87 sahâbî, 235 tâbiûn, 151 etbâu't-tâbiîn ve 131 etbâu etbâi't-tâbiîn olmak üzere toplam 604 râvî bulunmaktadır. Buna göre Meğâzî'de bulunan râvîlerin sayısı kitabın genelinde bulunan râvîlerin yaklaşık % 37,82'sini teşkil etmektedir.

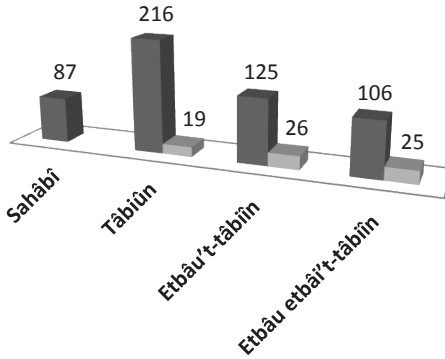
746) İbn Hacer, *Hedyu's-Sârî*, 648-53

747) İbn Hacer, *Hedyu's-Sârî*, 9.

Kitâbu'l-Meğâzî'de mevsûkiyetlerinde ittifak olunan ya da genel itibariyle sika olarak vasfedilen, tenkît kapsamının dışında olduğu için sahâbîler hariç, râvî sayısı 447'dir. Mevsûkiyetlerinde ittifak olunmayan râvî sayısı ise 70'dir. Buna göre mevsûkiyetlerinde ittifak olunmayan râvî sayısı Meğâzî'deki toplam râvî sayısının % 15,65'ine tekabül etmektedir. Sadece Meğâzî'de rivâyetlerine yer verdiği mevsûkiyetleri konusunda ittifak olunmayan râvî sayısı ise 12'dir. Bu da Meğâzî'deki toplam râvî sayısının, sahâbe hariç, % 2, 68'ine tekabül etmektedir ki oldukça düşük bir rakamdır.

Mevsûkiyetlerinde ittifak olunmayan râvilerin ittifak olunanlara ya da genel itibariyle tevsîk edilenlere oranı

Genelde Siyer ve Meğâzî rivâyetleri için tesâhül söz konusu olsa da Buhârî'nin Meğâzî rivâyetlerinde çok da mütesâhil davrandığını söylemek zordur. Bununla birlikte Buhârî, cerh ta'dîl imamlarınca mevsûkiyetleri üzerinde genel bir eğilim olmayan râvilerin rivâyetlerine Kitâbu'l-Meğâzî'de yer vermiştir. Ancak bu Buhârî'nin Kitâbu'l-Meğâzî'sine has olmayıp, el-Câmiu's-Sahîh'in genelinde uyguladığı bir üslûbudur. Bunu Meğâzî'de rivâyetlerine yer verdiği ve mevsûkiyetleri üzerinde ittifak edilmeyen 58 râvîden diğer bölümlerde de hadîs tahrîc etmesinden anlamaktayız. Aslında haddi zatında bu râviler Buhârî'ye göre mevsukturlar. Bu râviler için cerh sebebi olarak belirtilen durumlar ya Buhârî'ye göre vâzîh değil ya da esbab-ı cerhten değildir. Ancak yine de Buhârî üçüncü

tabaka türünden diyebileceğimiz bu râvîlerin rivâyetlerini genelde başka tariflerle ya da mütâbaât veya şevâhidle desteklemiş ya da ta'likât türünden almıştır.

Son olarak; Buhârî'nin Muhammed b. İshâk b. Yesâr (ö. 150/151) gibi Siyer ve Meğâzî'de otorite olarak kabul edilen ve bu sahada engin bilgisi olan bir râvînin çokça tedlîs yaptığı gerekçesiyle Sahîh'ine muallak ve mütâbaât şeklinde yirmi üç rivâyetine yer vererek hiçbir rivâyetini asıl hadîsler niteliğinde almamış olması, meğâzî rivâyetlerine göstermiş olduğu titizliğinin bir başka göstergesi olduğunu söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

- Ahmed b. Hanbel. (1992/1413). *Müsned*, I-VI, Çağrı Yayınları, İstanbul.
- Aynî, Bedrûddîn Ebî Muhammed Mahmûd b. Ahmed. (2009). *Umdetu'l-Kârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, (thk. Abdullah Mahmûd Muhammed Ömer), I-XV, Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, Beyrût.
- Buhârî, Muhammed b. İsmâil. (1429/2008). *Kitâbu't-Târîhi'l-Kebîr*, (thk. Mustafa Abdulkâdir Ata), I-IX, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût.
- (1413/1993). *Sahîh*, (thk. Mustafa Dîb el-Buğâ), I-V, Dâru'l-Ulûmi'l-İnsâniyye, Dimeşk.
- (1406/1986). *Târîhu's-Sağîr*, (thk. Mahmûd İbrahim Zâyid), I-II, Dâru'l-Ma'rife.
- Dârekutnî, Ali b. Ömer b. Ahmed b. Mehdî. (1405/1985). *el-İlzâmât ve't-Tettebbu'*, (thk. Mukbil b. Hâdî), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût.
- Demirel, Harun Reşit. (2000). "İbn Hacer'in Takrîbu'l-Tezhîb'de Buhârî'nin Bid'at Ehli Olmakla Cerh Edilen Râvîlerinden Bahsetmesi ve Hedyu's-Sârî (Mukaddime)deki Müdafası", *EKEV Akademi Dergisi - Sosyal Bilimler* -, Cilt: II, Sayı: 3, s. 29-60.
- Hâkim en-Nisâbûrî, Ebû Abdillâh. (tsz.). *el-Medhal ilâ Kitâbi'l-İklîl*, (thk. Fuâd Abdulmün'im Ahmed), el-Mektebetü't-Ticâriyye, Mekke.
- Hatîb el-Bağdâdî. (tsz.). *Târîhu Bağdâd*, I-XIV, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût.
- Hâzimî, Ebû Bekr Muhammed b. Mûsâ. (1405/1984). *Şurûtu'l-Eimmeti'l-Hamse*, (Şurûtu'l-Eimmeti's-Sitte ile birlikte basım), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût.
- İbn Adiy, Ebû Ahmed Abdillâh el-Cürcânî. (1418/1997). *el-Kâmil fî Du'efâi'r-Ricâl*, (thk. Âdil Ahmed Abdulmevcûd, Ali Muhammed Muavved), I-IX, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût.
- İbn Dakîk el-İd, Ebû'l-Feth Muhammed b. Ali. (1417/1996). *el-İktirâh fî Beyâni'l-İstîlâh*, (thk. Âmir Hasen Sabri), Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrût.
- İbn Ebî Hâtim, Ebu Abdillâh Abdurrahmân er-Râzî. (1371/1952). *Kitâbu'l-Cerh ve't-Ta'dîl*, I-IX, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrût.

- İbn Hacer, Ahmed b. Ali b. Hicr el-Askalânî. (1412). *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, (thk. Ali Muhammed el-Bicâvî), I-VIII, Dâru'l-Cîl, Beyrût.
- (1421/2000). *Fethu'l-Bârî Şerhu Sahihi'l-Buhârî*, (thk. Abdulazîz b. Abdillâh b. Bâz), I-XIII+I, Dâru'l-Feyhâ, Dımaşk.
- (1421/2000) *Hedyu's-Sârî Mukaddimetu Fethu'l-Bârî Şerhu Sahihi'l-Buhârî* (Fethu'l-Bârî ile birlikte basım), (thk. Abdulazîz b. Abdillâh b. Bâz), Dâru'l-Feyhâ, Dımaşk.
- (1406/1886). *Lisânu'l-Mizân*, (thk. Dâiretü'l-Ma'rûfi'n-Nizâmiyye-el-Hind), I-VII, Müessesetü'l-'Alemî li'l-Metbûât, Beyrût.
- (1395/1975). *Takrîbu't-Tehzîb*, (thk. Abdulvehhâb Abdullatif), I-II, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut.
- (1425/2004). *Tehzîbu't-Tehzîb fî Ricâli'l-Hadîs*, (thk. Âdil Ahmed Abdu'l-Mevcûd, Ali Muhammed Muavved), I-VII, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût.
- İbn Hibbân, Muhammed b. Hibbân el-Bustî. (tsz.). *Sahîh*, (Tertîb: İbn Balabân, thk. Şuayb el-Arnaût), I-XVII, Müessesetü'r-Risâle, y.y.
- (1395/1975). *Sikât*, (thk. Şerefuddîn Ahmed), I-IX, Dâru'l-Fikr, y.y.
- İbni Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd. (1992). *Sünen*, I-II, Çağrı Yayınları, İstanbul.
- İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd b. Menî' ez-Zühri. (2002). *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I-XI, (thk. Ali Muhammed Ömer), Mektebetü'l-Usre, Kahire.
- İbnu'l-Cevzî, Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed. (1406). *ed-Du'afâ ve'l-Metrûkîn*, (thk. Abdullâh el-Kâdî), I-III, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût.
- İbnu's-Salâh, Ebû Amr Osman b. Abdirrahmân Eş-Şehrîrî. (2008). *Ulûmu'l-Hadîs (el-Mukaddime)*, (thk. Nûruddîn İtr), Dâru'l-Fikr, Dımeşk.
- İclî, Ahmed b. Abdullâh b. Sâlih Ebû'l-Hasen. (1405/1985). *Ma'rifetü's-Sikât*, (Abdu'l-Azîm el-Bustî), I-II, Mektebetü'd-Dâr, Medîne.
- Şemseddin Günaltay. (1991). *İslam Tarihinin Kaynakları – Tarih ve Müverrihler –*, Endülüs Yayınları, İstanbul.
- Kâtip Çelebi, Mûsâ b. Abdillâh Hacı Halîfe. (tsz.). *Keşfu'z-Zünûn an Esâmi'l-Kutub ve'l-Fünûn*, (thk. Şerafettin Yalrkaya, Rifat Bilge), I-II, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrût.
- Kelâbâzî, Ahmed b. Muhammed b. Hüseyin b. Hasan Ebû Nasr el-Buhârî. (1407/1987). *el-Hidâye ve'l-İrşâd fî Ma'rifeti Ehli's-Sika ve's-Sadâd (Ricâlu Sahîh el-Buhârî)*, (thk. Abdullâh el-Leysi), I-II, Dâru'l-Ma'rife, Beyrût.
- el-Kudât, Emin Muhammed, Şeref Mahmûd el-Kudât. (1994). “Kıyâsu Şarti'l-Buhârî fi't-Tabakât”, *Mecelletü Dirâsâti'l-Câmiati'l-Ürdüniyye*, Cilt: 21, Sayı: 5, s. 119-137.

- Makdîsî, Ebû'l-Fadl Muhammed b. Tâhir. (1405/1984). *Şurûtu'l-Eimmeti's-Sitte*, (Şurûtu'l-Eimmeti'l-Hamse ile birlikte basım), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût.
- Ma'rûf, Beşşâr Avvâd, Şuayb el-Arnâût. (1432/2011). *Takrîbu't-Tehzîb ve ma'ahû Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrût.
- Mizzî, Yûsuf b. Abdurrahmân. (1400/1980). *Tehzîbu'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*, (thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf), XXXV, Müessesetü'r-Risâle, Beyrût.
- Müslim b. Haccâc. (1992). *Sahîh*, I-III, Çağrı Yayınları, İstanbul.
- Nesâî, Ahmed b. Şuayb. (1405/1985). *Kitâbu'd-Du'efâ ve'l-Metrûkîn*, (thk. Bûrân ed-Denâvî, Kemâl Yûsuf el-Hût), Müessesetü'l-Kutubi's-Sekâfiyye, Beyrût.
- Nevevî, Ebû Zekerîyya Muhyiddîn b. Şeref. (tsz.). *Tehzîbu'l-Esmâ ve'l-Luğât*, (thk. Mustafa Abdulkâdir A'tâ), y.y.
- el-Omarî, Muhammed Ali Kasım. (1996). "Buhârî'nin Cerh ve Tadil Hakkındaki Metodu", (Çev: Necati Avcı), *Büyük Türk - İslâm Bilgini Buhârî (811-569) -Uluslararası Sempozyum-, 18-20 Haziran 1987*, Kayseri, s. 171-178.
- Sandıkçı, S. Kemal. (1991). *Sahîh-i Buhârî üzerine Yapılan Çalışmalar*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Suyûtî, Abdurrahmân b. Ebî Bekr. (1427/2006). *Tedribu'r-Râvî fî Şerhi Takrîbi'n-Nevâvî*, (thk. Ahmed Ömer Hâşim), Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî.
- Taberânî, Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb. (1404/1983). *Mu'cemu'l-Kebîr*, (thk. Hamdî b. Abdilmecîd es-Selefi), I-XX, Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, y.y.
- 'Ukaylî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Amr b. Mûsa b. Hammâd. (1420/2000). *Kitâbu'd-Duefâ*, (thk. Hamdî b. Abdilmecîd b. İsmâîl), I-IV, Dâru's-Sumey'î, Riyâd.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed. (1413/1992). *el-Kâşif fî Ma'rifeti men lehû Rivâyetun fi'l-Kutubi's-Sitte*, (Muhammed Avvâme, Ahmed Muhammed Nemr el-Hatîb), Müessesetü Ulumi'l-Kur'ân, Cidde.
- (1406/1986). *Men Tuküllime fihî ve huve Muvessak*, (thk. Muhammed Şekûr b. Mahmûd), Mektebetü'l-Menâr, Zerkâ.
- (tsz.). *el-Muğnî fî'd-Duafâ*, (thk. Nûruddîn İtr), I-II, İdâretu İhyâi't-Turâsi'l-İslâmî, Katar.
- (1416/1995). *Mîzânu'l-İ'tidâl fî Nakdi'r-Ricâl*, (thk. Ali Muhammed Muavvez, Âdil Ahmed Abdilmecîd), I-VIII, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût.
- (1402/1982). *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, (thk. Şuayb el-Arnaût), I-XXIX, Müessesetü'r-Risâle, Beyrût.

